

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANA BİLİM DALI

**KATILIM BANKACILIĞINA ÖZGÜ YATIRIM ARAÇLARI VE DÜNYADA
KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mujeeburahman GHAFORI

Niğde
Aralık, 2022

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

**KATILIM BANKACILIĞINA ÖZGÜ YATIRIM ARAÇLARI VE DÜNYADA
KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mujeeburahman GHAFORI

Danışman
Doç. Dr. Ayberk Nuri BERKMAN

Niğde

Aralık, 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Katılım Bankacılığına Özgü Yatırım Araçları ve Dünyada Katılım Bankacılığının Gelişimi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 16/12/2022

Mujeeburahman GHAFORI

ÖNSÖZ

İslam, dini hayatın birçok alanında farklı düzenlemeler yapmıştır. Hayatın önemli alanlarından biri olan ekonomi ile ilgili İslam'ın birçok emri ve emri, Yasaklar var. İslam'ın bu alandaki en önemli yasaklarından biri de şüphesiz faiz yasağıdır. Kur'an karim de ve hadislerde faiz yasağı üzerinde ısrarla durulmaktadır. Kuranı karim de açık ayetlerle İslam'a ilgi yasaklanmıştır. Faiz ödeyenler, faiz alanlar sanki Allah ve Resulü ile savaş halindeymiş gibi görülür. Dolayısıyla Müslümanların faiz konusunda net bir tavrı var. Demek ki kapitalist sistem içinde bankalarda çalışan birçok mekanizma Müslümanlar için haramdır. Müslüman toplumlar tarihsel süreçte faiz yasağını her zaman dikkate almışlardır. ve bundan kaçınmak için çok dikkatli davranmışlardır. Ancak bu süreçte finansman İhtiyaçların karşılanmasında zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır. Şu Zamanlarda bazı çıkış yolları araştırılmış ve uygulanmıştır. Bahsi geçen Uygulamaların hukuki meşruiyeti ve riba kapsamında olup olmadığı konu olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de Faiz İslam'da içki kumar faiz gibi kökleşmiş adet ve uygulamalar birden yasaklanmamış. Bunların haram kılınmasında tedriç yolu takip edilmiştir. İçkinin yasaklanması üç safhada gerçekleştiği gibi, faizin haram kılınması da dört safhada gerçekleşmiştir. Kuran gibi Tevrat'a ilgi de yasaktır. Tevrat'ın 22. bölümü şu şekilde sıralanmıştır; "Halkınızı yanınızda olan fakir bir kişiye ödünç vererseniz, ona kar etmeyin. İncil'de faiz konusunda Tevrat'taki kadar net hükümler yoktur. Ancak hoş karşılanmadığını belirten bazı ayet ve cümleler vardır. Bunların bazıları aşağıdaki gibidir. Senden dileyene ver, senden ödünç isteyeniden yüz çevirme." (İncil, Matta 5/42) "İmdi insanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü şeriat budur, peygamberler de bunu istemektedir." (Matta 7/7), "Kemerlerinize ne altın ne gümüş ne de bakır koyun." (Matta 10/9).

Faizsiz bankalarının bazı uygulamalarının hem toplumda meşruiyeti akademik çevrelerde de tartışma konusudur. Dolayısıyla faizsiz bankaları yayınlandığı günden bu yana pek çok yönden araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmada dünya da faizsiz İslami bankaların ortaya çıkış sebepleri, fonlarının kullanımı, tahsilatı ve uygulanmasında hukuk açısından incelenmesi hedeflenmektedir. Günümüzde faizsiz bankacılık sistemi sadece İslam ülkelerinde değil, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri gibi gelişmiş finansal piyasalara sahip ülkelerde dünya finans piyasalarına entegrasyonun

bir sonucu olarak gelişmiştir. Dünyanın önde gelen bankaları faizsiz bankacılık sektörleri açarak atıl dolarları Orta Doğu'ya entegre etmeye çalışmaktadırlar. Türkiye de faizsiz bankaları 2001 yılından sonra büyük bir atılım içerisine girmiş ve diğer ticari bankalar ile rekabet edebilir hale gelmişlerdir.

Faizsiz bankaları işlemlerinin yasal bunların ticaret olduğu iddiası üzerine inşa etmektedir. Bu halde faizsiz bankacılığının işlemlerinin meşruiyeti, bu uygulamaların ticaret kapsamında yer alıp almadığının tespit edilmesi neticesinde belirlenebilir. Dolayısıyla çalışmada bu uygulamaların ticaretin özelliklerini ve hükümlerini taşıyıp taşımadığının sorgulanması hedeflenmiştir. Böyle bir sorgulama söz konusu olmaksızın faizsiz bankaları sisteminin salt aldım-sattım anlayışı üzerine bina edilmiş İslam hukuku açısından çelişkili sonuçlar doğuracaktır.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KATILIM BANKACILIĞINA ÖZGÜ YATIRIM ARAÇLARI VE DÜNYADA
KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ**

GHAFORI, Mujeeburahman

Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayberk Nuri BERKMAN

Aralık, 2022, 100 sayfa

Katılım bankacılığı Türkiye, MENA bölgesi ve diğer pan-İslam ülkelerindeki faizsiz bankaların oluşturduğu sistemin ortak ismidir. Bu bankacılık sistemi, İslam coğrafyasında oluşturulmuş bir tür finansal aracılıktır. Faiz, riskli ve belirsiz işlemlere, alkollü içecek ticareti, bahis, kumar gibi toplumun sosyal yapısına zarar verdiği düşünülen faaliyetlerle bağlantıya izin vermez. Bu konulara duyarlı olanların birikimlerini ve/veya malları ortaklık esasına göre sunarak bankacılık sistemine kazandırmayı amaçlar. Her İslami banka faizsiz bir banka olmasına rağmen her faizsiz banka İslami banka olmak zorunda değildir. Ancak dünyadaki hemen hemen her faizsiz banka, İslami bankacılık bakış açısıyla faaliyetlerini sürdürmektedir. Kuralları Kur'an'a dayanan bu bankacılık sisteminin işleyişi birçok yönden diğer bankalardan farklı olduğu için genel kabul görmüş muhasebe uygulamaları bu bankaların taleplerine cevap vermekte yetersiz kalmıştır. Bankalar kendi kayıt ve raporlama tekniklerini geliştirmeye çalıştıklarında karşılaştırılabilirlik ve güvenilirlik sorunları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, bazı ulusal ve uluslararası kuruluşlar, dünya çapında faaliyet gösteren İslami bankalar arasında tekdüzeliği sağlamak için 1990'lı yılların başından beri muhasebe standartları geliştirmeye çalışmaktadır. Bu standartlar ile hem raporların daha doğru ve kullanışlı olması hem de ilgili kurumların birbirleriyle karşılaştırmalarının daha kolay olması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Yatırım Araçları, Bankacılık

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

**INVESTMENT INSTRUMENTS SPECIFIC TO PARTICIPATION BANKING
AND THE DEVELOPMENT OF PARTICIPATION BANKING IN THE WORLD**

GHAFORI, Mujeeburaahman

Department of Banking and Finance
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ayberk Nuri BERKMAN
December 2022, 100 pages

Participation banking is the common name of the system formed by interest-free banks in Turkey, the MENA region and other pan-Islamic countries. This banking system is a kind of financial intermediation created in the Islamic geography. Interest does not allow risky and ambiguous transactions, connection with activities that are considered harmful to the social structure of society, such as trading in alcoholic beverages, betting, gambling. It aims to bring the savings and /or goods of those who are sensitive to these issues to the banking system by offering them on a partnership basis. Although every Islamic bank is an interest-free bank, not every interest-free bank has to be an Islamic bank. However, almost every interest-free bank in the world continues its activities from the point of view of Islamic banking. Since the functioning of this banking system, the rules of which are based on the Exchange rate, is different from other banks in many ways, generally accepted accounting practices have been insufficient to respond to the demands of these banks. Comparability and reliability problems have arisen when banks have tried to improve their own recording and reporting techniques. Therefore, some national and international organizations have been Decisively trying to develop accounting standards since the early 1990s to ensure uniformity among Islamic banks operating around the world. With these standards, it is planned that both the reports will be more accurate and useful, and it will be easier for the relevant institutions to compare them with each other.

Keywords: Participation Banking, Investment Instruments, Banking

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK

1.1. Bankacılık ve Tarihsel Gelişimi.....	3
1.2. Bankacılığın Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi	5
1.3. Bankacılık Kavramı	5
1.4. Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri	6
1.5. Bankacılık Türleri	6
1.5.1. Merkez Bankası	6
1.5.2. Ticari Bankalar	8
1.5.3. Yatırım Bankacılığı	8
1.5.4. Kalkınma Bankacılığı	9
1.5.5. Kıyı Bankacılığı.....	10
1.6. Katılım Bankacılığına Genel Bakış	11
1.7. Katılım Bankacılığı Tanımı	12
1.8. Katılım Bankacılığının Tarihçesi	13
1.9. İslamiyet Öncesi Ve İslamiyette Faiz	13
1.9.1. İslamiyet’ten Önce Faiz.....	13
1.9.2. Faiz Kavramı Ve İslamiyette Faiz	14
1.9.3. Faiz Kavramı Üzerine Yapılan Tartışmalar.....	15
1.10. İslami Finansın Temel Prensipleri	16
1.10.1. Faiz Yasağı	16
1.10.2. Risk ve Belirsizlik Yasağı	17

1.10.3.	Yasadışı Haram Mallara Yatırım Yapma Yasağı	18
1.10.4.	Faaliyetlerinin Şeffaf Olması	19
1.11.	Faizin Yasaklanma Sebebi	19
1.12.	Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Sebepleri.....	20
1.12.1.	Ekonomik Nedenleri.....	20
1.12.2.	Dini ve Felsefi Nedenleri.....	20
1.12.2.1.	Tevrat'ta Faiz	20
1.12.2.2.	İncil'de Faiz	21
1.12.2.3.	Kur'an-ı Kerim'de Faiz.....	21
1.12.3.	Sosyal Nedenleri.....	21
1.12.4.	Siyasi Nedenleri.....	21
1.13.	Katılım Bankacılığı İlkeleri.....	22
1.13.1.	Kâr ve Zarar Paylaşımı	23
1.13.2.	Faizsiz Bankacılık	24
1.13.3.	Ahlak İlkesi	25
1.14.	Katılım Bankacılığı Amaçları	27
1.15.	Katılım Bankacılığının Önemi	28
1.16.	Katılım Bankacılığının Gelişimi Hakkında Literatür Taraması.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKALARINDA FON YÖNETİMİ

2.1.	Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri	33
2.1.1.	Özel Cari Hesaplar.....	33
2.1.2.	Katılma Hesapları	34
2.1.3.	Sukuk.....	34
2.2.	Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri	36
2.2.1.	Murabaha	36
2.2.2.	Selem	38
2.2.3.	İstisna.....	38
2.2.4.	Teverruk	39
2.2.5.	Mudarebe	40
2.2.6.	Müşareke	40
2.2.6.1.	Daimî Müşareke	40
2.2.6.2.	Azalan Müşareke.....	41

2.2.7.	İcara	41
2.2.8.	Vekâlet.....	42
2.2.9.	Karz-ı Hasen	43
2.2.10.	Tekafül.....	44
2.3.	Katılım Bankalarının Sunulan Diğer Hizmetler	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARI

3.1.	Uluslararası İslami Finans Kuruluşları	45
3.1.1.	İslam Kalkınma Bankası (IDB)	45
3.1.2.	İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)	46
3.1.3.	İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)	46
3.1.4.	Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM)	47
3.1.5.	İslami Araştırmalar ve Eğitim Enstitüsü (IRTI)	47
3.1.6.	İslami Danışma Kurulu.....	48
3.2.	İslami Bankacılığın Dünya’da Ve Türkiye’de Mevcut Durumu	48
3.2.1.	ABD’de İslami Finans	49
3.2.2.	Avrupa’da İslami Finans	50
3.2.2.1.	Almanya	50
3.2.2.2.	İngiltere	50
3.2.2.3.	İsviçre	51
3.2.3.	Müslüman Ülkelerde İslami Finans.....	52
3.2.3.1.	Malezya	52
3.2.3.2.	Suudi Arabistan	52
3.2.3.3.	Birleşik Arap Emirlikleri.....	53
3.2.3.4.	Mısır	53
3.2.4.	Dünya’da İslami Finansın Mevcut Durumu	54
3.2.5.	Türkiye’de İslami Finansın Mevcut Durumu	56
3.2.5.1.	Albaraka Türk Katılım Bankası	58
3.2.5.2.	Kuveyt Türk Katılım Bankası	58
3.2.5.3.	Türkiye Finans Katılım Bankası	59
3.2.5.4.	Ziraat Katılım Bankası	59
3.2.5.5.	Vakıf Katılım Bankası.....	59

3.2.5.6. Emlak Katılım Bankası	60
--------------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MALEZYA, İRAN VE TÜRKİYE KATILIM BANKACILIĞI

KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Malezya.....	61
4.2. İran	65
4.3. Türkiye.....	71
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ	100

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1	Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi	5
Tablo 2	1900’den Önce Merkez Bankasını Kuruluş Yılları	7
Tablo 3	Katılım Bankacılığını Modelinde Günümüze Kadar Kullanılan Adları.....	13
Tablo 4	Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklar	25
Tablo 5	Sukuk ve Bono Arasındaki Farklar	35
Tablo 6	İngiltere’deki İslami Bankalar	51
Tablo 7	Küresel İslami Finansın En İyi Kuruluşları	56
Tablo 8	Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Mart 2021).....	56
Tablo 9	Katılım Bankalarının Faaliyete Başlama Yılları	57

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İslami Finansın Temel Prensipleri.....	16
Şekil 2. Risk, Kâr ve Zarar Paylaşımı	18
Şekil 3. Küresel İslami Finans Varlıklarının Toplam Büyüklüğü (Milyar USD)	54
Şekil 4. İslami Finans Varlıklarında Aktif Büyüklüğü En Fazla Olan Ülkeler (Milyar USD).....	55
Şekil 5. Türkiye’de İslami Finans Kuruluşlarının Aktiflerinin Gelişimi (Milyon TL)	57
Şekil 6. Katılım Bankalarının Toplanan Fonların Gelişimi	76
Şekil 7. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Şube Sayısındaki Gelişim.....	77
Şekil 8. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Personel Sayısındaki Gelişim	78
Şekil 9. Türkiye’de Katılım Bankaları, 2020 yılı için Anahtar Göstergeler.....	78
Şekil 10. Türk Bankacılık Sektörü, Aralık 2020	79
Şekil 11. Katılım Bankalarındaki Aktif Değişimi	80
Şekil 12. Katılım Bankalarının Sektördeki Payları	80

KISALTMALAR LİSTESİ

AAOIFI	Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions – İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
İKB	İslam Kalkınma Bankası
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MAIWP	Federal Bölge İslam Dini Konseyi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
UNDP	United Nations Development Program – Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
CPI	Consumer Price Index
İMB	İran Merkez Bankası
İMF	Uluslararası Para Fonu
FBA	Faiz Bankacılık Anlaşması
SYO	Sermaye Yeterlilik Oranı

GİRİŞ

Günümüzde global anlamda finans sektöründe yaşanan büyümenin İslami finans üzerinde de önemli etkileri olmuştur. Katılım bankalarının ilk başlarda küçük hacimlere sahip olması ancak son 20 yıldır yaklaşık olarak %45'in üzerinde büyüme sağlaması nedeniyle portföy yönetiminin bankalar üzerindeki etkisi daha da artmıştır. Fonlardaki aşırı büyüme sonucunda katılım bankalarının finansal piyasalardaki risklerini en aza indirmek için farklı alternatif ürünler arayışına girmiştir. Müşteri sayısını artırmak ve müşteriye sunduğu ürün yelpazesini çeşitlendirmek amacıyla yavaş yavaş sermaye piyasası sektörüne girmeye başlamıştır. Gerek ürünleri çeşitlendirmek gerekse müşteri memnuniyetini sağlamak ve fon yönetimi riskini en aza indirmek için bu alandaki ürünlerin önemi ve takibi artmıştır. Zira katılım bankalarının ürün geliştirme departmanlarının sektörel ilkeler açısından en çok zorlandıkları alan finansal piyasalar olmuştur.

Dünyadaki finansal kurumlar ile İslami finans kuruluşlarının benimsedikleri ilkeler açısından incelendiğinde bu kurumlar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bunun nedeni, hem ülkelerdeki uygulamaların farklı olması hem de bu kurumlardaki danışma kurulu üyelerinin finansal ürünler hakkında farklı yorumlar yapmalarıdır. Bu nedenle Amerika Birleşik Devletleri'nde veya Avrupa'da ticari ve yatırım bankacılığı sektörlerinin modellenip ülkemizde uygulanma imkânı varken, İslami finans sektöründe aynı durum söz konusu değildir. Örneğin Malezya'da gelişen İslami bankacılık yapısını birebir uygulamak çok zordur. Malezya modelinin alınmasıyla birlikte sektörle ilgili mevcut tartışmaların daha da büyüyeceği ve sisteme olan inanç konusundaki tartışmaların artabileceği söylenebilmektedir.

Bu araştırmada öncelikle katılım bankacılığı hakkında genel bilgiler verilmiş, katılım bankacılığının anlamı, ortaya çıkış nedenleri, içinde bulundukları faaliyetlerin ilkeleri ve amaçları ifade edilmiştir. Katılım bankacılığının hedef kitlesi ve yasal çerçevesi ele alınarak katılım bankacılığına dünyada ve İslami ülkelerde ne derece önem verildiği üzerinde durulmuştur. Katılım bankalarının faizsiz piyasalarda hangi tip ürünleri, ne şekilde piyasada tuttuklarına hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bankaların temel amacının fon toplamak ve topladıkları fonları dağıtmak olduğu için bu husus iki başlıkta irdelenmiştir. Kullanmış oldukları ve müşterilerine sundukları ürünlerin neler olduğu konusu ise detaylı olarak çalışmanın ikinci bölümde ayrıca yer almıştır. Katılım bankaları, faizsiz çalışma esaslarına

dayalı olarak kar ve zarara katılım esasına göre fon toplama ve kullandırma yöntemleri geliştirmiş, başlangıçta sadece Müslüman nüfusun yüksek olduğu ülkelerde faaliyete geçen faizsiz bankacılık uygulamaları olarak günümüzde dünya genelinde birçok ülkede önemini artırmış ve faaliyete başlamıştır. Katılım bankacılığının Türkiye ve İslami ülkelerde tarihsel gelişmeleri ve bu bankaların İslami ülkelerdeki yeri ve önemi bu çalışmada ele alınmıştır. Bu bankaların faizsiz çerçevede hangi fon toplama ve kullandırma yöntemlerinden yararlanarak faaliyet gösterdiği ifade edilmiştir. Buna bağlı olarak Türkiye’de her geçen gün adından daha fazla söz ettiren katılım bankacılığının, ülke ekonomisinde hangi konularda ne derece katkı sağladığı hususu üzerinde durulmuştur. Avrupa ülkelerinde, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, İslami bankacılığın önemli ölçüde geliştiğini gözlenmektedir. Özellikle bu Avrupa ülkelerinde ne kadar gelişim gösterip göstermediği ve katılım bankacılığına ne kadar önem verildiği incelenmiştir.

Bu çalışmanın temel amacı, katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma işlemlerinin bazı tartışmalı uygulamalarını İslam hukuku açısından incelemektir. Birinci bölümde katılım bankacılığının anlamı, tanıtımı, önemi, ortaya çıkış nedenleri ikinci bölümde ise bu bankaların dünyada ve İslami ülkelerde tarihsel gelişimi, son bölümde ise katılım bankacılığına özgü yatırım araçlarına yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK

1.1. Bankacılık ve Tarihsel Gelişimi

Banka kelimesi, bugünkü adını İtalyanca'da masa manasında olan *banco* sözcüğünden almaktadır. İtalya'da eski zamanlarda sokak köşelerine masalar kuran, madeni paraların ağırlığını tartan, ayarlarını kontrol eden, değersiz madeni paraları yeni madeni paralarla değiştiren, takas eden ve bakım dâhil çeşitli işler yapan para değiştiriciler bulunmaktadır. Bu sarraflara 12. yüzyılda Cenova şehrinde sığınak denilmektedir. Antik Yunan'da tapınaklar banka işlevlerini yüklenirken, rahipler de bankacı olarak görev yapmaktaydı. Dünyada insanlar arasında ticaret ve mal mübadelesi ticaretin aşırı genişlemesiyle, bankacılık kurumlarının hizmet etme ihtiyacı daha keskin hale getirmiştir. Değerlerini ölçmek için bir ödeme aracı olan ve özellikle yakın ve uzak müşterilerden alacakların tahsilatı ile para transferlerinin riskleri, banka denilen kurumların oluşmasına neden olmuştur (Dilek, 2016:1).

Tarihte ilk bankacılık hizmetlerinin eski Sümer ve Babil'e kadar dayandığı tahmin edilmektedir. M.Ö. 3500'de Sümerler tarafından oluşturulan ilk banka kuruluşu olarak bilinen Maket'in rahipleri ilk borç verenlerdir. Maketlerin hasat dönemi geri ödenmek şartıyla tohum ve benzeri teçhizat ve hammadde alımı amacıyla çiftçilere ilk dönemlerde ayni, sonraki dönemlerde ise nakdi kredi sağladığı tespit edilmiştir. Kazılarda elde edilen dokümanlar bir hesaptan ötekine yapılan transferlerin teslim ve tediye emirlerinin varlığını kanıtlamaktadır. Maketlerin belli başlı işgal hususlarının mevduat ve ödünç kabulü işlemlerini meydana getirdiği ve söz konusu maketlerde mübadele aşamasının oldukça muntazam şekilde organize edildiği net olarak saptanmıştır. Hammurabi yasalarında ödünç işlemlerinin maketlerde ne şekilde yönetileceği, borcun vadesinde ne şekilde tahsil edileceği belirtilmiştir. Ödünç işlemleri esnasında faiz tahsiline de müsaade verilmektedir. Bahsedilen faiz oranı, hurma veya hububat ihracatında temel sermayenin 1/3'ü, nakit ihracatında ise 1/5'i biçiminde belirlenmiştir. Diğer taraftan, tecrübe edilen tabii felaketler neticesinde ürün hasat edilemeyen senelerde faiz tahakkuku yapılmayacağı ve borç tahsilatında bulunulmayacağı da ifade edilmiştir (Dilek, 2016: 2).

Eski Mısır'da, Antik Yunan'da ve Roma'da bankacılık işlemleri yapan kurumların olduğu, hatta eski Mısır'da bile tefeciliği ve bileşik faizi men eden kanunların bulunduğu bilinmektedir. Daha sonra özel bankacılar ortaya çıkmış ve Antik Yunan'da faizde sınır bulunmamaktadır. Yüksek faiz oranları karşısında bağımsız devletler belirli şehirlerde devlet bankaları oluşturmaya çalışmıştır. Paradan mübadele aracı niteliğinde yararlanılmaya başlanmasıyla, parayı alıp ülkeye veya şehre ödünç veren bankacılar ortaya çıkarak, müşterilerinden mevduat kabul ederek yüksek faiz oranlarıyla başkalarına ödünç vermeye başlamışlardır.

Dünya siyasetinin ve ticaretinin en önemli merkezlerinden olan Roma'da para mübadelesi ile ortaya çıkan bankacılık, sonraları mevduat kabulü, kredi işlemleri ve poliçe alım-satımı ile daha da gelişmiştir. Orta Çağ'da kentlerin ortaya çıkmasıyla iktisadi ilişkiler gelişmeye başlamış ve Haçlı Seferleri nedeniyle orduların ihtiyaçları büyük çaplı para transferleri ile karşılanmaya başlamıştır. Bu arada, Doğu ülkeleriyle Avrupa ticareti de gelişmiş, bu nedenlerden dolayı kurumların işlerini daha rahat yapabilmeleri için parasal işlemlerde aracılık yapmaları gerekmiştir. Bütün bunlar bankacılık sisteminin gelişimini hızlandırırken, ticaret hukukunun da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Türkçe bilgi, 2021:1).

Ayrıca İslam ve Hristiyan dinlerinde faizin yasaklaması bankacılığın gelişmesinin önünde önemli bir engel olarak zikredilmiştir. Bahsi geçen dinlerin faizin yasaklaması ile Museviler bankacılık sistemine hâkim olmuşlardır. Çağdaş anlamda bankacılık ise 1157 yılında Venedik Bankası'nın kuruluşuyla hayata geçmiştir. 1408 yılında Cenova Bankası kurulmuştur. Avrupa'da fikri ve ekonomik alanda yeni dönemle birlikte başlayan gelişmeler nedeniyle faizin meşruiyetinin kabul edilmesi, bankacılığın gelişmesini engelleyen unsurları ortadan kaldırmış, sömürgeciliğin de yayılmasıyla beraber iş dünyasının çeşitliliği bankaları birleşmeye ve uzmanlaşmaya yöneltmiştir (Türkçe bilgi, 2021:3).

19. yüzyılda ticari sermayenin gelişimi ve sanayi devrimi, bankacılık sistemini parasal ilişkilere odaklanan en önemli finansal kurumlardan birisi durumuna getirmiştir. Her ülkede benzer şekilde olmasa da, yerel halktan mevduat elde ederek kaynak sağlayan bankalar işletmecilikte, kendi sermayesi ile faaliyet gösteren bankalar ise yatırım ve ticari bankacılıkta uzman hale gelmişlerdir. Ticari kapitalizmden endüstriyel kapitalizme geçiş aşamasının başlangıcıyla birlikte bankacılık sektöründe de birleşmeler kendini göstermiştir. 19. yüzyılda sermayenin uluslararasılaşması, uluslararası iktisadi ilişkilere ivme kazandırırken bankacılığa da benzer bir özellik sağlamıştır (Özen, 2019: 8).

1.2. Bankacılığın Türkiye’deki Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de ise bankacılık sektörünün geçmişi hakkında gerçekleştirilen araştırmalarda, Türk bankacılığının gelişmesi 6 dönemde incelenmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi

Yıllar	Dönemler
1847-1923	Osmanlı İmparatorluğu Dönemi
1923-1933	Ulusal Bankalar Dönemi
1933-1945	Kamu Bankaları Dönemi
1945-1960	Özel Bankalar Dönemi
1960-1980	Planlı Dönem
1980 ve 2004	Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi

Kaynak: Yetiz, 2016: 110.

1.3. Bankacılık Kavramı

Bankalar mevduat toplayan, fon kabul eden, söz konusu kaynakları fon gereksinimi içindeki tüzel ve gerçek kişilere, devlete kısa ve uzun vadeli kredi şeklinde yönlendiren mali kurumlardır. Çağımızda bankalar, krediler ile mevduatın yanı sıra çeşitli işlemler de yapmaktadır. Bunlar;

- Menkul kıymet alım-satımı yapmakta,
- İç ve dış ticaret işlemlerinde aracılık vazifesi üstlenmekte,
- Kiralık kasalar sayesinde değerli varlıkların korunmasını garanti etmekte,
- Finansal işlemlerde aracılık rolünü üstlenmekte,
- Ülkede kredi ve para politikalarının uygulanmasını desteklemekte ve
- Banka ve kredi kartı vb. ödeme kolaylıklarının yaygınlaşmasını mümkün kılmaktadır.

Bankalar yalnızca yukarıdaki belirtilen parasal hususlarda işlem gerçekleştirmemekte aynı zamanda ülke ekonomisinde de önemli bir yere sahiptir. Ülkedeki mali yapı, bankalar sayesinde güçlü olup aynı zamanda bankalar uzun vadede makroekonomik istikrarın tesis edilmesine de destek vermektedir. Mali sistem ile bankacılık sektörünün etkileşimi çok önemlidir. Bankalar kendilerini sağlıklı bir şekilde sunabilmeli ve sağlam bir yapıda

çalışabilmelidir. Bankacılık sektörü, hızlı iktisadi kalkınma ve gelişmenin tesisinde önemli bir araçtır (Yıldırım, 2004: 12).

1.4. Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri

Bankaların işlemi ve aktivitelerinin başlaması, ekonomilerde mübadele aracı olan paradan henüz yararlanılmaya başlanmadığı ilk çağlara kadar dayanmaktadır. O dönemlerde mallar türlü risklerden korunmaktaydı. Onları korumayı arzu eden kişiler de tapınaklardaki din adamlarına bu varlıkları emanet olarak verirlerdir. Din adamları da ellerindeki varlıkları atıl olarak tutmayarak, ihtiyaç sahiplerine ödünç vermekteydi. Söz konusu nedenlerle tarihin ilk bankalarının tapınaklar, ilk bankacılarının ise din adamları olduğu iddia edilebilir. Sonraki çağlarda bahsedilen işler hükümdarlar tarafından yönetilmiştir. Ancak zamanla, insanlar arasındaki alışverişin başlangıcı olan mübadele yeterli olamamış ve bir ödeme vasıtasına ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Ticaretin gelişmesiyle diğer bir yerde yerleşik alıcılardan tahsilatlar, değerli metallerin taşınmasındaki zorluklar ve tehlikeler, metallerin güvenli yerlerde depolanması, örneğin krediyi sağlayan alıcı ve malın fiyatını peşin talep eden satıcının iradelerinin eşleştirilmesi gibi etmenler, bankacılığın doğuşunda etkili olmuştur (Yetiz, 2009: 9).

1.5. Bankacılık Türleri

1.5.1. Merkez Bankası

Merkez bankasının geçmişi 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Merkez bankasının niteliklerine haiz kurum olarak ilk defa İsveç'te Swedish Riksbank ismiyle kurulmuştur. 1668 tarihinde ticari bir banka niteliğinde kurulmasının yanı sıra, devlet fonlarını hükümetin para kaynağını ödünç verme ve ticari fonlar için güvenilir bir merkezi işlevi yerine getirmesi nedeniyle de zamanla imtiyazlar verilmiştir. 1694 yılında o dönemin en önemli kurumu haline gelen İngiltere Merkez Bankası ticari bir banka olarak kurulmuştur (Bıyık, 2019: 3).

Tablo 2. 1900'den Önce Merkez Bankasını Kuruluş Yılları

Merkez Bankaları	Kuruluş Yılı	Banknot İhraç Tekeli	Son Kredi Mercii Olma Yılı
İsveç Kraliyet Bankası	1668	1897	1890
İngiltere Bankası	1694	1844	1870
Fransa Bankası	1800	1848	1880
Finlandiya Bankası	1811	1886	1890
Hollanda Bankası	1814	1863	1870
Norveç Bankası	1816	1818	1890
Avusturya Milli Bankası	1816	1816	1870
Danimarka Milli Bankası	1818	1818	1880
Portekiz Bankası	1846	1888	1870
Belçika Ulusal Bankası	1850	1850	1850
İspanya Bankası	1856	1874	1910
Alman İmparatorluğu Bankası	1876	1876	1880
Japonya Bankası	1882	1883	1880
İtalya Bankası	1893	1926	1880

Merkez bankası, bir veya bir grup ülkenin para politikasının yürütülmesinden mesul olan bir para otoritesidir. Temel amacı, para istikrarını ve para arzını korumaktır. Ancak merkez bankalarının bankacılık sektörüne borç verme ve faiz oranlarını kontrol etme gibi görevleri de bulunmaktadır. Ayrıca merkez bankasının, bankaları ve diğer mali kurumları, suiistimale yönelik olarak denetim altında tutmak gibi otoritesi de bulunabilir (Geraats, 2002: 533). Merkez bankalarının görevlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

- Ülke bazında toplam para stokunun kontrolünü sağlamak,
- Para politikası uygulamak,
- Ülkenin altın ve yabancı para rezervlerinin yönetmek,
- Bankaların ve hükümetlerin bankası (nihai kredi mercii) olmak,
- Döviz kurunun, resmî faiz ve enflasyon oranının yönetimini sağlamak için belirlemek, söz konusu oranın türlü politika mekanizmaları vasıtasıyla pazarda etkinliğini sağlamak ile
- Bankacılık sektörünün düzenlemek ve denetlemektir.

Merkez bankasının amaçları ise;

- Tam istihdamı sağlamak,
- Fiyat stabilitesini tesis etmek,
- Para piyasasında stabilitesini tesis etmek,
- Döviz piyasasında stabilizeyi tesis etmek ve
- Ekonomik büyümeyi sağlamaktır.

1.5.2. Ticari Bankalar

Bankaların ilgili yasa uyarınca kendi nam ve hesaplarına mevduat toplamak ve kredi kullanırmak temelinde aktivitede bulunan kuruluşlarla yurtdışında tesis edilmiş netlikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri ticari banka niteliğinde tanımlanmaktadır. Ticaret veya mevduat bankaları: kurumsal bankacılık özel bankacılık ve bireysel bankacılık ile yasaların izin verdiği ülkede toptan bankacılık olarak adlandırılan global bankacılık konularında faaliyet göstermektedir (Uzunoğlu, 2014: 15).

Fakat genel manada ticari bankalar tasarruflar toplayan, bunları gerek plase eden gerekse de ticari krediye çeviren kuruluşlar niteliğindedir. Temel fonksiyonları topladıkları mevduatları krediye çevirmek olsa dahi ticari bankalar menkul kıymet, havale, kredi kartı, alım-satım aracılığı vb. pek çok bankacılık hizmeti fonksiyonuna haiz kuruluşlardır. Söz konusu tipteki bankaların esas kaynağı sermayelerinden daha ziyade mevduatlardır. Bankaların kaynakları içerisinde özkaynakların payı yaklaşık olarak % 10’lar seviyesindedir. Esas fon kaynaklarının mevduatlar olmasından dolayı bankalar aynı zamanda mevduat bankası diye isimlendirilirler (Uzunoğlu, 2014: 15-16).

1960’lardan günümüze ticari bankalar faaliyetlerini oldukça çeşitlendirmişlerdir. Bankalar finansal yatırımlar krediler ve finansal hizmetlerin pazarlanmasından kazanç sağlayan kuruluşlar haline dönüşmüş, hatta bankalar üslendikleri riskler için sermaye piyasası tarafından ödüllendiren kurumlar olarak da tanımlanmıştır (Uzunoğlu, 2014: 16).

1.5.3. Yatırım Bankacılığı

Yatırım bankacılığı büyük ölçekli faaliyetlerde bulunan sanayi şirketlerine gerek tek olarak gerekse de bir sendika üyesi niteliğinde uzun vadeli kalıcı para yatırım olanağı sunan

ve menkul kıymet ihracı gerçekleştiren mali kuruluşlardır. 19. yüzyılda gelişmeye başlayan bireysel kazanımlar ve ticaretin yoğunlaşması yatırım bankacılığının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yatırım bankaları, ticarî ve kalkınma kurumlarının yanı sıra, hükümet aktivitelerinin anapara ve yatırım ihtiyaçlarının karşılanmasına destek olan kuruluşlardır (Diniz Yıldız, 2018: 13-14).

Yatırım bankalarının belli başlı işlevleri aşağıda kısaca özetlenmiştir;

- Tasarruf maliklerine menkul kıymetler ihracı yöntemiyle uzun dönemli kaynak tesis etmek,
- Aktivitelerini etkin, uygun ve dürüstçe devam ettirerek gereken güven ortamını sağlayıp, sermaye piyasasının gelişmesine katkı sunmak,
- Halka arza yöntemini tercih eden şirketlerin ihraç ettikleri menkul kıymetleri satın alarak, onların nam ve hesabına satışlarını yapmak,
- Sermaye piyasasına başvuru yapmayı arzu eden işletmelere menkul kıymet türü, ihraç meblağı, satış fiyatı vb. danışmanlık hizmeti sunmak,
- İhraç edilen menkul kıymetlere dair her çeşit teminatı sunarak, onların geniş kitlelere ulaşmasını sağlamak,
- Menkul değerlere yatırım gerçekleştiren tasarruf maliklerinin menfaatlerini muhafaza etmek, faiz ve anapara ödemelerini garantilemek,
- Firmalara sermaye piyasası aracılığıyla uzun ve orta dönemli fon sağlamak,
- Firma birleştirme, dağıtma, biçim değiştirme, satın alma, özelleştirme hususunda aracılık yapmak,
- İşletmelerin ihraç edecekleri tahvillerin faiz ve anaparalarının vadesinde ödeneceğini garanti ederek tahvil satışlarını olanaklı kılmak,
- Her tipteki mal ve vasıta karşılığında akreditif sağlamak, garantilemek, teminat mektubu vermek ve
- Kredi için sendika teşkil etmektir.

1.5.4. Kalkınma Bankacılığı

Gelişen ülkelerdeki yatırım sermayesi noksanlığını karşılamak ve bu bankaları kalkınmada öncelik sahibi alanları finanse etmek için kurulmuştur. Uluslararası kuruluşlarca ya da hükümetlerce sağlanan tahvil ihracı ve fonlar aracılığıyla kaynak sağlayabilmektedir.

Bahsedilen bankaların en önemi ve onları öteki banka tiplerinden farklı kılan niteliği, mevduat kabul etme otoritesine haiz olmamalarıdır (Tuğçe, 2019: 9).

Kalkınma bankaları, verdikleri krediler için ihtiyaç duydukları fonları iç finansman, hükümet, merkez bankaları ya da sosyal güvenlik kurumlarının özkaynaklarından veya uluslararası finans kuruluşlarından kredi almak veya tahvil satışı gibi yabancı kaynaklardan sağlamaktadır (Tuğçe, 2019: 9).

Kalkınma bankaları, isimden de belli olacağı gibi gelişen ülkelere özgü kuruluşlar olup söz konusu ülkelere bu bankalarının iktisadi gelişme amacıyla haiz bulunduğu işlevlerini sağlayan mali kurumlar olmasından dolayı bahsi geçen bankalara gereksinim hissedilmektedir. Kalkınma bankalarının görevleri aşağıdaki gibi çeşitli başlıklarda toplanmıştır. Bunlar; (Tuğçe, 2019:10).

- Yatırımlara uzun dönemli fon sağlamak,
- Sermaye piyasasının gelişimine destek vermek,
- Özkaynakları seferber ederek endüstriye kanalize etmek,
- Akılcı ve kârlı yatırım sahaları keşfetmek amacıyla araştırma gerçekleştirmek,
- Teşebbüs sahiplerine idari ve teknik yardımda bulunmak,
- Diğer ülkelerden ve uluslararası finansman kuruluşlarından edinilecek kredi, döviz ve teknik yardımı endüstriye kanalize etmek ile
- Yeni yatırım alanlarına öncülük etmektir.

Kalkınma bankaları 1950’lerde Dünya Bankası teşvikiyle gelişen ülkelerde faaliyetlerine başlamıştır. Dünya Bankası’na başvuruda bulunan ülkelerin hükümetlerinden ön koşul olarak kalkınma bankasının tesis edilmesi talep edilmiştir (Tuğçe, 2019: 9-10).

1.5.5. Kıyı Bankacılığı

Kıyı Bankacılığı, mevduat malikinin ikamet ettiği ülke haricinde bir yerde kurulmuş bankadır. Söz konusu bankaların öteki bankalara nazaran sürdürdüğü avantajlı işlemlere de kıyı bankacılığı denilmektedir. Böyle bankaların tesis edildiği ülkeler çoğunlukla vergi yükünün oldukça düşük ve bürokrasinin en az seviyede bulunduğu, denetimin hiç bulunmadığı veya oldukça zayıf olduğu yerlerdir. Böyle yerlerde yargı denetimi de düşük seviyededir. Kıyı bankaları ekseriyetle, mevduat hesabı açmak, kredi sağlamak, dövizle

işlem yapmak, fon yönetimi sağlamak, banka ve kredi kartı çıkarmak ve para transferi benzeri tüm imkânları müşterilerine sağlamaktadır (Eğilmez, 2016: 2-3).

Kıyı bankaları vergi avantajları, denetim muafiyetleri ve sonuç olarak daha yüksek faiz kazançları ve ayrıca bazı durumlarda da kara paraya sığınma imkânı sağlar. Haksız, hukuka aykırı olarak elde edilen veya haklı olarak elde edildiği halde vergisi ödenmeyen kazançlar, kıyı bankalarına gönderilerek denetimden uzakta muhafaza edilir.

Dünyanın çeşitli yerlerinde bilhassa gelişen ülke vatandaşlarının kıyı bankalarını tercihlerinin nedeni kendi ülkelerindeki yüksek siyasi ve ekonomik risklerdir. Öte yandan, kıyı bankacılığın ülkede geçerli olan mevduat sigortası kapsamında olmaması da başka bir riski oluşturmaktadır. Son dönemlerde kıyı bankalarının kara parayı kucaklayan nitelikten arındırılması amacıyla uluslararası iş birliği artırılmıştır. Bu kapsamda, kara para aklamayla mücadele düzenlemeleri artırılmakta, banka sırrı hususu söz konusu hedeflerle tekrar tanımlanmakta ve bilgi paylaşma yükümlülüğü daha da güçlendirilmektedir. Kıyı bankacılık için en iyi bilinen merkezler; Bahamalar, Andorra, Panama, Guernsey, Bermuda, Lihtenştayn, Cayman Adaları, Man Adası, Britanya Virjin Adaları, Bahreyn gibi daha pek çok kıyı bankacılık merkezi mevcuttur (Eğilmez, 2016: 3).

Bireylerin kıyı bankalarında hesap açmalarının nedenleri ise; (Eğilmez, 2016: 4-5).

- Kişi ve kurumların kazançlarının veya mal varlığının gizliliğinin sağlanması (iki tür gizlilik olabilir: Birincisi, malvarlığının devletten saklanması, ikincisi ise aileden veya akrabalarından saklanması)
- Kişi ve kurumların aktiflerinin yüzleştiği siyasi risk seviyesini azaltmak kıyı bankalarının konumlandığı yerler siyasi risklerin düşük bulunduğu yerler olarak ifade edilmesi,
- Kazanç ve malvarlığının davalara karşı korunması arzusu (herhangi bir nedenle kişiye karşı açılacak tazminat davası gibi durumlarda, kıyı bankalarına yönlendirilen gelir ve servetler bilinmeyeceğinden dava konusu olmayacaktır.

1.6. Katılım Bankacılığına Genel Bakış

Faizsiz bankacılık sistemi dünyada İslami bankacılık olarak Türkiye’de ise katılım bankacılığı olarak adlandırılmıştır. Katılım bankaları, elde edilen kâr/zarar dağıtımını benimseyerek, fon sağlayarak ve kullanıma sunarak faizsiz çalışır. İslami bankaları diğer

geleneksel bankalardan ayıran en önemli etken müşterinin ihtiyaçları doğrultusunda nakit alım yapması ve vadeli ödeme imkânı sunabilmesidir.

İslam kanunlarına (İslam hukuku) ve pratik uygulamasına uygun bankacılık veya bankacılık faaliyeti, İslam ekonomisinin gelişmesindedir. İslam hukuku, (önceden belirlenmiş olması şartıyla) bir krediye faiz ödenmesine izin vermez (fikhî anlamda buna tefecilik denir). Ayrıca İslam dinine göre, kar veya hizmet sağlayan ancak İslam hukukuna aykırı olan bir işe yatırım yapmak yasaktır. İslam hukukuna göre bankacılık farklı durumlara sahip olabilir.

1.7. Katılım Bankacılığının Tanımı

Kâr ve zarar ortaklığına dayanarak faaliyet gösteren, mevduat maliklerinden edindiği fonları reel sektöre yönlendiren ve beliren kâr veya zararı iştirak sırasında paylaşan bankacılık sistemidir. Faizsiz bankacılığa dair pek çok tanımlama gerçekleştirilmekle beraber, söz konusu tanımlamaları özetle; İslami kaideler çerçevesinde tertip edilen mevzuat ve tüzük uyarınca, vatandaşların parasını en uygun biçimde işletmek ve yasal kredi sağlamak benzeri tüm bankacılık gereksinimlerini karşılamak için tesis edilen, her tipte faiz işlemlerine kapalı ve İslami ahlak ve inancına riayet eden iktisadi ve mali bir hizmet kuruluşudur (Kaya, 2010).

Katılım bankaları, bütün bankacılık aktivitelerini faizsiz bankacılık ilkelerine riayet edecek şekilde yürütür. İslam dininde ticaret ve dolayısıyla edinilen kazançlar helaldir. Faiz, riskli ve spekülâtif işlemler katılım bankacılığı ilkelerine uygun düşmemektedir. Kumar, alkol, silah ve tütün gibi topluma zarar veren durumları içeren hususlarda finansal işlem yapılmaz. Katılım bankalarında, faizsiz bankacılık ilkelerine göre çalışmak üzere bir danışma komitesi kurulmuştur. Katılım bankalarının ürün ve süreçleri, yönetim kuruluna bağlı, fakat bağımsız olarak faaliyet gösteren bu komitenin onayına tabidir. İslami bankacılık, İslami standartlar çerçevesinde kurumların tüm finansal faaliyetleri ve uyguladığı sisteme dair bir tanımlamadır. Diğer bir ifadeye göre katılım bankacılığı İslamidir. Hukuk sistemine göre çalışma esasları öncelikle Kuran ve Sünnette belirlenmiştir. Bu İslami kurallara dayalı bir finansal sistemdir. Ortaklık bankacılığı prensibi ile çalışmak bu bankaları faizsiz işlem ve paylaşım ilkeleri ile diğer geleneksel bankalardan ayırmaktadır.

Tablo 3. Katılım Bankacılığını Modelinde Günümüze Kadar Kullanılan Adları

Yıllar	Dünyada Kullanılan İsimler	Türkiye’de Kullanılan İsimler
1983-2005	İslami Bankacılık	Islamic Banking Özel Finans Kurumları
2005	Faizsiz Bankacılık	Interest-Free Banking Faizsiz Bankacılık
2022	Faizsiz Bankacılık	Interest-Free Banking Katılım Bankacılığı

1.8. Katılım Bankacılığının Tarihçesi

İslami bazlı iktisadi uygulamalarda faiz men edilmiştir. Bahsi geçen manada İslami duyarlılığı olan tasarruf malikleri geleneksel bankacılıktan sakınmışlardır. Bu nedenle bahsedilen bireylerin tasarrufları iktisadi sisteme eklenmemiş ve yastık altı tabir edilecek biçimde sistem dışı kalmıştır. Kimi finansal okuryazarlarca faizsiz bankacılık işlemlerinin ilk kez M.Ö. 2123 – 2081 tarihleri arasında Babil’de Hükümdar Hammurabi devrinde “Hammurabi Yasaları” ile başlatıldığından söz edilmektedir. Daha somut şekilde klasik bankacılık aktiviteleriyle İslami bankacılık kurallarının birlikte var olmasına dair çalışmalar ilk defa 1955’de Mısır’da Pakistan uyruklu Muhammed Uzeyr tarafından ifade edilmiştir. Günümüzdeki katılım bankacılığı manasında modern temellerin oluşturulduğu ilk katılım bankası Mit Gamr ismiyle Mısır’da kurulmuştur (Özsoy, 2012: 65).

1.9. İslamiyet Öncesi Ve İslamiyet’te Faiz

1.9.1. İslamiyet’ten Önce Faiz

Hammurabi Yasaları, ödünç işlemlerini tüm açılardan düzenlemiş, Firavunlar döneminde Mısır’da faizin anapara düzeyini geçmesi yasaklanmış, borcunu ödeyemeyen bireyin alacaklısının kölesi durumuna geldiği eski Yunan ve Roma’da borçlunun mesuliyeti malı ve zimmetiyle, faiz oranı da % 12 ile kısıtlanmıştır. Daha sonraları Romalı Jüstinyen ticarete söz konusu oran kısıtını sürdürerek asiller için % 4 olarak tanımlamıştır. Eski Hindistan’da da üst kast üyeleri için faiz bütünüyle yasaklanmışken, alt kast üyeleri için adaletli bir faizden bahsedilmiştir. Bahsi geçen ortamda toplumsal statü ve asillik düzeyi

arttıkça faizin yasak edilmesi eğilimi yükselmektedir. Tüm bu rivayetler, ilk çağlardan beri tarihsel boyutta kimi kayıt ve kısıtlamalar getirilerek kontrol edilmeye uğraşılan faizin temelde insan doğasına ve ahlâka tezat bir alışkanlık olduğu hususunda neredeyse ortak bir görüş birliği meydana geldiğini gözler önüne sermektedir.

Dinî olmayan hukuk sistemlerinde genelde borçlu yararına tanınan kimi kolaylıklar, bilhassa da faiz oranını kısıtlama biçiminde beliren faiz karşısı söz konusu çaba, Hristiyanlık ve Musevilik gibi tek tanrılı dinlerde daha kesinleşerek faizin toptan men edilmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Fakat, Yahudiler faiz yasağını yalnızca kendileri uygulamaya koymuş, yabancılardan faiz tahsil etmeye devam etmişlerdir. Söz konusu davranış, faizin dünyada günümüze kadar sürekli olup yaygın hale gelmesinin ve onu önemsemeyerek meşru hale getirme çabalarının mühim bir nedenini oluşturmuştur. Martin Luther gibi faiz hususunda yüksek hassasiyet sergileyen Hristiyan din adamları da faizi haram kabul etme noktasında yüzyıllarca ısrar etmişlerdir (Tesniye, 19-20).

Orta çağ kilisesindeki faiz yasağı ilk önce tüketim kredilerini hedeflemiştir. Fakat Avrupa’da ticaret ve endüstri yoğunluğunun artması, ödünç sermaye gereksinimini doğurmuş, öyle ki, kilise mensupları iş kurmak ve haclı seferlerini finanse etmek amacıyla yüksek meblağlarda ödünç paraya ihtiyaç hissetmiştir. Daha sonraları ödünç para vermeye başlamış olan kilisenin mensupları, İncil ayetlerini bu tip aktivitelerine olanak verecek biçimde yorumlamaya başlamışlardır. Bunlar, ticaretin dahi tamah ve hırs gibi hislere dayalı kötü bir şey olduğu hususunda eski fikirlerinden vazgeçmekle yetinmeyip, faiz noktasında oldukça yumuşak bir rota izleyerek kapitalizmin temellerini de oluşturmuşlardır. Hristiyanlığın faiz yasağının yerine geçebilecek girişimlerde bulunamamasına ek olarak yaşanan iktisadi gelişimler, Orta Çağ’da faiz yasağının kademeli olarak yumuşatılmasına, hatta onun hükmüne bütünüyle son verme gayretlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1.9.2. Faiz Kavramı ve İslamiyet’te Faiz

Kuran’da şiddetle kınanan ve yasaklanan “faiz” kelimesinin anlamı ve İslam hukukunda (Şii ve Sünni) yasaklanmıştır. Tüm toplumların bildiği geleneksel anlamda “borçlu daha büyük bir meblağ ödediği sürece, bir kişi diğerine borç para verir” ki buna hukukta bu durum faiz olarak adlandırılır. Fıkıh kitaplarında adı geçen, halk arasında pek bilinmemesine ve yaygın olmamasına rağmen faizin bir başka anlamı ise “İkisi de aynı

cinstendir ve birinin diğzerinden çokça varsa haramdır şeklinde ifade edilmiştir. (Saha bilgi tabanı, 2007: 2).

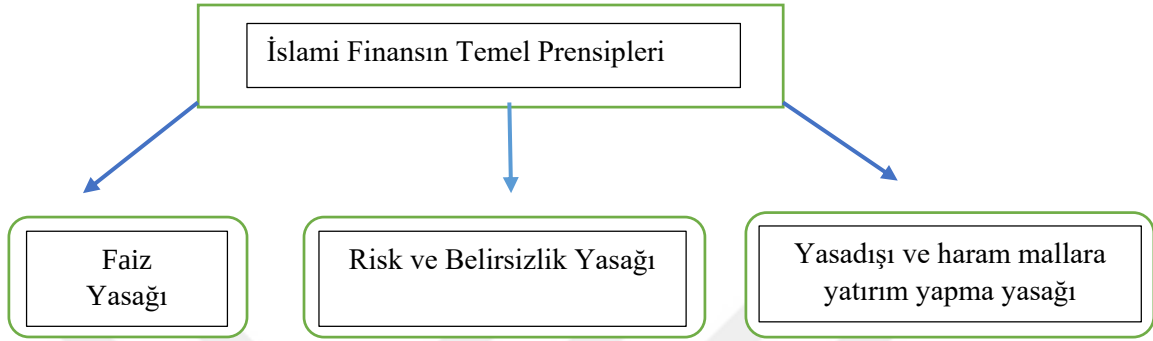
İslam'ın ilk zamanlarında tüm düşünce ekolleri faizin her şekliyle olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak İslam ülkelerinin büyük bir bölümünün yabancılar tarafından işgal edilmesinden sonra, özellikle küresel faize dayalı finans piyasalarının etkisi ve hâkimiyeti nedeniyle, bazı düşünürler bu durumun değiştiğine ve tefeciliğin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bunun nedeni, modern finans kurumlarının aldığı veya ödediği faizin İslam öncesi dönemin doğasında olmaması ve bu nedenle tefecilik kavramının yorumlarında değişiklik yapılması gerektiğidir. Faizin meşruluğu lehindeki argümanlar henüz din âlimlerinin ve günümüz İslam iktisadı âlimlerinin çoğunun inançlarını kırmayı başaramamıştır. 1951'de Paris'te ve 1965'te Kahire'de düzenlenen İslam Fıkıh Konferansı'na ve 1985 ve 1986'da Kahire ve Mekke'de düzenlenen İslam Konferansı ve Fıkıh Komitesi Konferansı'na katılan tüm katılımcılar, faizin bir örnek olduğu konusunda hem fikir olmuşlardır. Tefecilik kavramı, faizin tüm tezahürlerini kapsamakta, bu faiz ister tüketici kredileri ile ilgili ister verimli, ister bireysel ister ticari kredi, ister devlet borçlusu, ister şahıs veya şirket veya faiz oranı düşük veya yüksek muhaliflerin görüşleri hala dile getirilmektedir. Bu teorilerin ardındaki inanç, faizsiz bir finansal aracılık sisteminin düzgün çalışmayabileceği ve bu nedenle Müslüman ülkelerin ekonomilerinden faizi kaldırma girişiminin finansal sistemlerini bozabileceği ve kalkınmalarına zarar verebileceği şeklinde olabilir. Müslümanların geçerli bir alternatif sunacağı düşüncesi ise batının mevcut finansal sisteminin ciddi bir krizle karşı karşıya kalacağı inancını azalacaktır (Saha bilgi tabanı, 2007: 5-13).

1.9.3. Faiz Kavramı Üzerine Yapılan Tartışmalar

Faiz tartışmaları ilk çağlarda yaşanmış ve söz konusu husus dünyada hep tartışılmıştır. Dönemin ünlü düşünürleri Aristo ve Eflatun faiz almaya itiraz etmişler ve paradan para kazanmanın yanlış bir yöntem olduğunu söylemişler ve faize itirazlarını dile getirmişlerdir. Eflatun'a göre para, zenginlik elde etmenin bir aracı olup kendisi zenginlik olarak tasarlanmamalıdır. Aksi takdirde, öngördüğü devlet yapısında sıkıntılara sebebiyet verebilir. Paradan para kazanma yönteminin yaygın hale gelmesiyle birlikte, beliren faiz sistemi, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri çoğaltmakta ve toplumun çok kısmı fakir ve az

bir kısmının zengin oluşmasına neden olarak aynı toplumun içerisindeki farklılığı daha da artıracaktır (Kelleroğlu, 2017: 22).

1.10. İşlami Finansın Temel Prensipleri

şekil 1. İşlami Finansın Temel Prensipleri

1.10.1. Faiz Yasağı

Faiz yasağı İşlam’ın ana prensiplerinden birisidir. İşlam, hiçbir mağduriyet ve zarara neden olmayan beşeri ilişkilere uygun bir çizgi izleyen hukuk ve ticaret hayatına kural gereği karışmamış, yalnızca adaletsiz ve yanlış işlemler hususunda bireyleri ikaz etmiş, bahsedilen doğrultuda bir takım sınırlamalar ve kısıtlamalar yardımıyla insanları hidayete erdirmeyi amaçlamaktadır (Fikriyat, 2019: 2).

Aynı durum faiz yasağı için de geçerlidir. Faizin Arapça karşılığı olan ‘*riba*’ terimi “herhangi bir şeyde artış ve fazlalık” anlamına gelir. Terim olarak *riba*, belirli bir fazladan veya herhangi bir borç ilişkisinden doğan bir alacak için, belirli bir süre sonunda ve zamanında ödenmeyen bir alacak için ek vade ile dn verilen paranın verip geri alınmasının genel adıdır. Bu alacağın vade sonundaki açan kısmı ile yine bu şekilde alınan fazlalıktır. Bu tür koşul ve uygulamaları içeren işlemlere faizli işlemler olarak adlandırılır. Türkçe de ise Arapça kökenli olan “faiz” kelimesi yaygınlaşmış ve genellikle *riba* ile eř anlamlı olarak kullanılmaktadır (Fikriyat (2019:3).

İşlam’da alışveriş faizi biçiminde *Riba al Buyu* hususu, altın, gümüş, tuz, arpa, buğday ve hurmadan oluşan ürünler ile geçekleştirilen ticarete hangi hallerde faizin

oluşacağını belirtmektedir. Bahsi geçen ürünler ile gerçekleştirilen alışverişlerde faize dayanan bir kazanç sağlanmaması amacıyla şu koşulların yerine gelmesi gerekir:

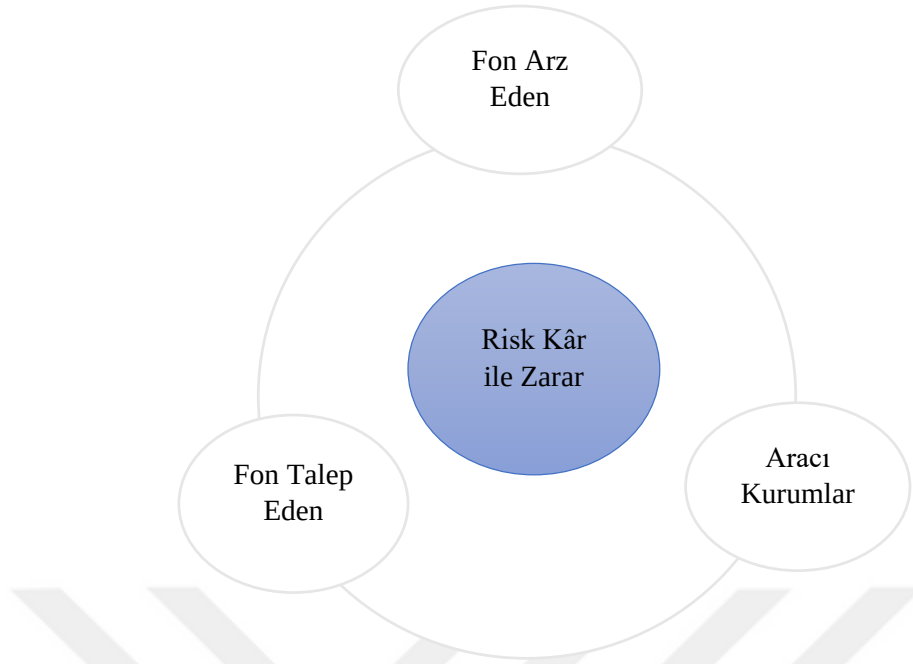
- Farklı türler ama buğday yerine arpa, altın yerine gümüş vb. işlemler yapılmaktadır. Gruptaki ürünler ile gerçekleştirilen ticarete teslimatın hemen olması mecburiyeti yoktur. Sadece alışverişe konu olan ürünlerin değerlerinin eşitlenmesi gerekir.
- Altına karşılık hurma ve buğdaya karşılık gümüş biçiminde değişik tipte bulunan ürünlere dayanan belirli bir koşullar mevcut değildir. Diğer bir ifadeyle, hemen teslim veya eşit değer vb. koşullar söz konusu alışveriş tiplerinde ön planda tutulmaktadır.
- Buğdaydan buğdaya ve altından altına vb. benzer tipte ürünler arasında satın alımlar anında teslimat ve eşit değer koşulları uygun olmalıdır.

Bu bahsedilen koşullar, ürünler arasındaki değişim süreci için ön hazırlık niteliğinde olup şartname olarak kabul edilebilir (Maharramov, 2019: 50).

1.10.2. Risk ve Belirsizlik Yasağı

Faizsiz finansın temeli paylaşım ve ortaklıktır. İslam hukuku para kazanmaya karşı değildir. Faiz yerine emek ve ticaret ile kâr zarar ortaklığı yaparak para kazanmayı ilke edinmiştir. Yatırımcı, girişimciye ortak olur ve edinilecek kâr ya da zarardan payını alabilir. Yatırımcının zarar yüklenme ihtimali her zaman mevcuttur. Kâr, sermayenin ticari, sınai ya da tarımsal işlem sonucunda elde edilen fazla olarak düşünüldüğünde, kâr elde etmek için bir faaliyette bulunmak gerekir (Karahana ve Ersoy, 2016).

Faizin yasaklanmasından İslami finansta fon talep eden, arz eden ve onlara aracılık hizmeti veren faizsiz finans kurumu birer iştirakçi durumundadır. Aracı kurum dolaylı olmayarak fon arz eden ve talep eden ortak iken, fon arz eden ile talep eden de dolaylı şekilde ortaktır. Geniş açıdan değerlendirildiğinde; kâr, zarar ve risk bu üç iştirakçi arasında pay edilmektedir. Risk ya da kârın-zararın tüm taraflarca paylaşılması aşağıda belirtilen biçimde izah edilmektedir (Karahana ve Ersoy, 2016: 3).

Şekil 2. Risk, Kâr ve Zarar Paylaşımı

Toplumsal adalet ayrıca her iki tarafın da gerek risk gerekse de kâr - zararı dengeli ve adaletli bir biçimde paylaşmasını, iştirakçiler arasında haksız kazançlara neden olacak tavırlardan kaçınmasını emek ve sermayeye birlikte yatırım yapmasını gerektirir.

1.10.3. Yasadışı Haram Mallara Yatırım Yapma Yasağı

İslami bankacılıkta, faiz yasağının temel ilkelerine ek olarak, bazı ürünlerin üretimini İslam dininde uygun görülmemektedir. Bunlar; kumar, şans, risk, tehlike, (Garar)vb. dir.. Faaliyetlerini bu ve benzeri doğrultuda olan İslam'ın yasakladığı ve haram kıldığı alanlar olan silah, alkol ve tütün vb. ürünleri üreten işletmeleri finanse etmemektedir. Türev piyasalarda daha sık karşılaşılan kaldıraçlı işlem taleplerine aracılık etmemektedir. Bu kapsamda İslami bankaları İslam dininin helal ve meşru gördüğü sektörlerde hizmet vererek faaliyet alanı ve kendisiyle çalışacak müşteri yatırımcının faaliyet alanı belirlemeyi ilke edinmiştir (Seçmen, 2021:19).

1.10.4. Faaliyetlerinin Şeffaf Olması

İslami bankaları, iş ve işlemlerinde İslam dini tarafından belirlenir. Hüküm ve yasaklara uygun olarak faaliyet göstermekte ve bu amaçla faaliyet gösterirken müşterilerine ve yatırımcılarına karşı açık, net ve dürüst olmayı prensip edinmektedirler.

Benzer biçimde, hem müşterilerinden hem de yatırımcı taraflardan dürüstlük ve şeffaflık beklemektedir. İşlemlerinin (Garar) olmaması için vade ve peşin kar pay oranlarını detaylı olarak muhataplarıyla paylaşmakta, işlemler şeffaf bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Seçmen, 2021:21).

1.11. Faizin Yasaklanma Sebebi

Faiz, paranın malikinden bağımsız, kişisel olmayan bir kazançtır. Bu durum genelde faiz oranının pazar koşulları tarafından belirlendiğini ve borç verenin bunda bir rolü olmadığını gösterir. İslam'da faizin haram olduğunu bilmeyen yoktur. Çünkü Allah haram kılmıştır. Diğer bazı hükümlerin zorunlu olduğu gibi faizin yasak oluşu da ilahi bir emirdir (Akit, 2017: 2). İslami açıdan faiz haramdır. Bunun nedeni İslam hukuku ve ahlak kuralları açısından ele alındığında 'hak' kavramından uzak olmasıdır. Çünkü faiz, onu kullanma hakkını göz ardı ederken, insanları kolayca aldatmanın da yolunu açar. Bu durum sosyal açıdan da insanların birbirine olan güvenini önemli ölçüde azaltmaktadır. İnsanları belirli bir rekabete sokmakta ve aynı zamanda daha fazla kazanma dürtüsünü oluşturmaktadır (Milliyet, 2021: 2). Bilhassa İslami bakımdan ele alındığında hak ihlali söz konusu olduğundan dolayı faiz haram kılınmıştır. Faiz, sosyal gelir dağılımını bozan ve haksız şekilde başka bireylerin gelirini yok eden bir duruma aracılık ettiği için İslam'da yasaklanmıştır. Elbette Diyanet üzerinden bakıldığında faiz haram olarak öne çıkmaktadır (Milliyet, 2021: 3).

1.12. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Sebepleri

Faizsiz bankacılık sistemi veya öteki adıyla İslami finansın ortaya çıkmasında etkisi bulunan dinamiklere bakıldığında, Ekonomik, Dini ve Felsefi ile Politik nedenler olmak üzere üç neden ortaya çıkmaktadır (Emeç, 2014: 1).

1.12.1. Ekonomik Nedenleri

İslam ekonomisini yaratan iktisadi nedenlerin başında Arap ülkelerinin petrol satış gelirlerini değerlendirme uğraşı gelmektedir. 1970’li yıllarda petrol satışından elde edilen kazançlar İslam ekonomisinin teşekkül etmesine hız kazandırmış ve faizsiz bankacılık sistemlerinin tesis edilmesine gerekçe olmuştur. Böylelikle bahsi geçen ülkeler böylesi bir değerlendirme sistemiyle kalkınmayı amaçlamışlardır. İslam’ın faizi men etmesi ve faizin yarattığı toplumsal ve iktisadi sakıncalar ele alındığında, İslami Finans’ın ve bilhassa da İslami Bankacılığın gelişim göstermesi önemli bir husus haline gelmiştir. İslami finans 1950’li yılların sonlarına doğru 20. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak fiilen uygulanmış ve çağımızda yükselen bir finans sektörü niteliğiyle dikkat çekmeye başlamıştır (Emeç, 2014: 3).

1.12.2. Dini ve Felsefi Nedenleri

İslam’da faiz, Kur’an-ı Kerim’de yer alan net ayetlerde belirtildiği üzere men edilmiştir. Faiz alıp verenler, Allah ve Resülü ile savaştaymış gibi görülmekte olduklarından dolayı, Müslümanların faize yönelik net bir bakışı oluşmuştur. Bu da kapitalist sistem içerisindeki bankaların bünyesinde işleyen pek çok mekanizmanın Müslümanlar açısından haram özelliğine haiz olması manasına gelmektedir.

1.12.2.1. Tevrat’ta Faiz

Tevrat’ta faizin yasaklanmıştır. Tevrat’ın 22. babında şöyle sıralanmıştır; “Halkınıza, sizinle birlikte olan fakir bir kişiye borç vererseniz, ona karşı faiz acentesi olmayın.” Ayrıca Tevrat’ın 23. babında da “Kardeşinize faizle ödünç vermek ne gümüş ne yiyecek ne de başka bir şey faizle

verilmez.” 23. babasından anlaşılacağı üzere, Yahudilerin kendilerinin olmayan diğer insanlara karşı faiz takasının caiz görüldüğü ifade edilebilir.

1.12.2.2. İncil’de Faiz

İncil’de faiz konusunda Tevrat’ta zikrettiği gibi net hükümler yoktur. Ancak hoş karşılanmadığını belirten bazı ayet ve cümleler vardır. Bunların bazıları aşağıdaki gibidir. Senden borç dileyene ve ödünç isteyen yüz çevirme (İncil, Matta 5/42) İmdi insanların size her ne yapmalarını istiyorsanız, siz de onlara öyle davranın. Çünkü şeriat budur peygamberler de bunu istemektedir (Matta 7/7) Kemerlerinize ne altın ne gümüş ne de bakır koyun (Matta 10:9).

1.12.2.3. Kur’an-ı Kerim’de Faiz

İslam’da kumar, içki ve faiz gibi köklü alışkanlıklar ve uygulamalar yasaklanmamıştır. Bunların haram kabul edilmesinde tedrici yolu izlenmiştir. İçkinin menedilmesi üç aşamada meydana geldiği gibi, faizin haram kabul edilmesi de dört aşamada gerçekleşmiştir.

1.12.3. Sosyal Nedenleri

İslam dini, bireylerin içtimai yaşantılarında meydana gelen adaletsizlikleri yok eden pek çok kaideler ve düzenlemeler ortaya koymuştur. Sermayeye gereksinimi olan sanatkârlar ve işletme malikleri açısından gerekli olan finansmanın ne şekilde sağlanabileceği, bu amaca yönelik kurumların ne şekilde tesis edilebileceği yönündeki sorular için aranan yanıtlar finans kurumlarının doğuşuna yol açmasına vesile olmuştur (Doğan, Kaya, Narçiçek, 2017:178).

1.12.4. Siyasi Nedenleri

İslami düşüncesiyle yönetilen ülkeler hem iktisadi büyüme kalkınmayı sağlamak ve hem de diğer gelişmiş ülkelere karşı siyasi kulvarda güç sahibi olma adına katılım

bankacılığın sunduğu avantajlarına çalışmışlardır. IDB'nin kuruluş hedefleri arasında ve bu üyeler arasındaki iş birliğini, iktisadi etkinliği tesis ederek uluslararası arenada güçlü bir siyasi güce sahip olmalarını sağlamaktır (Şimşek, 2020: 28).

Türkiye'de ulusal ve uluslararası düzeyde faizsiz bankacılık sistemini başlatması Uluslararası forumlarda önemli adımlar atılmıştır ve Türkiye, 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın kurucu ülkeler arasında yer almıştır. Kuruluşun 1984 yılında en büyük ortaklarından biri olmuştur. Böylece Türkiye, dünyanın önde gelen finans kuruluşlarından biri olan İslam Kalkınma Bankası'nın bir üyesi olarak İslam ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme ve etkinliğini artırma fırsatı bulmuştur (Kelleroğlu, 2017: 14).

Faizsiz bankacılığın uygulanması bazen politik nedenlere dayanabilir. Afganistan İran ve Pakistan gibi ülkeler bu konuda örnek olarak verilebilir. Bu ülkelerde hem dini kuralları hem de sosyal adaleti dikkate alan İslami bankacılık zorunlu yapılmıştır.

Uluslararası faktörlerin ve güçlerin değerlendirilmesi açısından da değerlendirilir. İslam ülkeleri alındığında gelişme ve büyüme sağlayarak, Politik süreçte güç kazanmak için faizsiz bankacılığın çeşitli avantajlarını kullanmaya çalıştılar. İslami Kalkınma Bankası'nın Kuruluşu Hedeflerinden biri İslam ülkeleri arasında iş birliğini ve ekonomik verimliliği teşvik etmektir ve Uluslararası düzeyde güçlü bir siyasi iradeye sahip olmaktır (Kutval, 2014: 23).

1.13. Katılım Bankacılığı Ülkeleri

İslam dini, bireylerin hayatında iktisadi ve toplumsal manada gereksinimlerini karşılayabilecek düzeyde değerler, hedefler ve prensipler getirmiştir. İslamiyet, bireyleri sadece ahiret yaşamına hazırlamakla yetinmemiş, dünyada başarılı ve huzurlu yaşamaları amacıyla gerekenleri tanımlamış ve sağlamıştır.

Buna kanıt oluşturan Kuran-ı Kerim'de Nisâ Suresi'nin 4/29 Ayeti şöyledir: “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızanıza dayanan ticaret böyle değildir ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir” (Nisâ Suresi'nin 4:29 Ayet).

Söz konusu ayette de en geniş anlamda yani “karşılıklı rızaya dayanan ve konusu maddî değerler olan hukukî işlem” manasında ticaretten bahsedilmekte; bu yöntemler haricinde olan, bunlara tezat oluşturan ve dolayısıyla batıl olarak tanımlanan yöntem ve biçimlerle bireylerin varlıklarını ellerinden almak ve bunlardan istifade etmek men

edilmiştir. Hırsızlık, gasp, rüşvet, faizcilik, tefecilik, fâhiş fiyat aldatma söz konusu bâtil yöntem ve biçimlerin başlıcalarıdır.

Ticaret genel anlamda satın alınan malı, üstüne kâr ekleyerek satmak biçiminde gerçekleştirilir. Mal satın alınırken takdir edilen bir bedel mevcuttur. Satılırken ise aynı bedel üzerinden devredilmediğine göre, fazlalıktan ibaret olan kâr karşılıksız gibi gözükmemekte, o bakımdan da “haksız kazanç yollarına yakın bulunmakta, bir bakıma onları andırmaktadır. Muhtemelen bu sebeptendir ki, haksız kazanç yasaklanırken hemen yanında istisna şekliyle ticaret serbest bırakılmıştır. Alım ve satım bedelleri arasındaki artı fiyat farkından ibaret olan kâr da meşrudur.

Çünkü malı alıp satan tacir hem kamuya yararlı bir hizmet görmekte hem sermayesini riske atmakta hem de emek çekip meşgul olmaktadır. Hz. Ömer ihtikârı karaborsa yasakladıktan sonra fakat kim yazda ve kışta, zahmet çekip yüklenerek pazara mal getirirse o kişi, Ömer’in misafiridir; istediği gibi satsın, istediği gibi tutsun” diyerek söz konusu gerekçeye işaret etmiştir yollarda bu unsurlar ve nitelikler yoktur; güçlü olan karşı tarafı ezmekte, onun zaaf ve ihtiyaç içinde olmasından yararlanmakta, gerçek rıza söz konusu olmadan malını alıp yemektir (Kuran yolu, 50:51).

1.13.1. Kâr ve Zarar Paylaşımı

Tüm bankalar faaliyetleri neticesinde kâr veya zarar elde edebilirler Ticaridir ve Ekonomik faaliyetin bir sonucu olarak ortaya çıkabilecek doğal bir sonuçtur. Ama katılım Bankalar ve klasik bankalar, kâr ve zarar paylaşımı açısından çok farklıdır (Delice, 2019:28).

Klasik bankaların faaliyetleri sonucunda kazandığı kar ya da zararlardan tamamen bankaya aittir. Çünkü klasik bankalar ile fonlarını topladıkları müşteriler arasında herhangi bir ortaklık ya da anlaşma yoktur. Bu sebeple bankanın zararı ya da karı müşterilerle paylaşılmaz. Geleneksel bankacılıkta kredili işlemlerde ödeme banka müşterisine yapılır. Ödeme satıcıya yapılırsa dahi bu, malın alış bedeli değil, müşteri namına kullandırılan kredinin satıcıya eriştirilmesi işlemidir. Bununla birlikte katılım bankacılığında ödeme, banka müşterisine değil, malın satıcısına (veya satıcının vekiline) yapılır. Bu hallerde bedel, malın katılım bankasınca alış bedelidir (Delice, 2019: 28).

Katılım bankacılığı sisteminde ise, oluşturulan ortaklık emek-sermaye işbirliği olmaktadır. Riski gerek sermayeyi işleten emek maliki, gerekse de sermayeyi sunan sermayedar aralarında bölüşürler. Bahsi geçen durumda sermaye sağlayan taraf parasal

zararı, emek katkısında bulunan taraf ise emek zararını yüklenir. Şayet iştirak sermaye ortaklığı ise, riski yalnızca sermayedarlar bölüşürler. Katılım bankacılığı sisteminde sermayedarın kârın yanı sıra zarar yüklenebilme, emek malikinin de emeğinin kaybolması olasılığı mevcuttur. İslami bankacılığı ise müşterilerini faaliyetlerine ortak olduğu için zarar ve kârlarını müşterileriyle bölüşmek mecburiyetindedir. Bu amaçla katılım bankaları kendi özkaynakları ve vadesiz fonlarından ortaya çıkan kâr veya zararları müşterileri faaliyetlerine ortak ettiği vadeli katılım hesaplarının işletilmesinden edindiği kâr-zararı ayrıca takip eder. Vadesiz ve özkaynak fonlarının işletilmesi neticesinden doğan kâr veya zarar bütünüyle bankayı alakadar ederken, katılım hesaplarının işletilmesi neticesinde oluşan kâr veya zarar bankayla beraber fonlarını bankaya aktararak bankanın aktivitelere iştirak eden tasarruf maliklerini de alakadar eder (Delice, 2019: 29).

İslami bankacılıkta en önemli ilke, işlemlerden kaynaklanan kâr ve zararın dağıtılması ve tefecilikten kaçınmadır. İslami Bankacılıkta kullanılan en yaygın kavramlar Mudaraba (temettü) (mevduat), borç verme (katılım), Ortak girişim (Murabaha) maliyete dayalı sözleşme (ve koşullu kiralama) Edinme (leasing) içerir: Bir ipotek sözleşmesinde, bir mal satın almak yerine, alıcının tasarrufunda, bankaların kendileri malları satın alır ve iade eder. Alıcı parayı taksitler halinde satar ve alır. Tabi bu işlemde bu konuda herhangi bir ihmali önlemek için faiz ve ceza alınmayacaktır. Banka teminat alacaktır ve alıcı kayıtlıdır. Bu işlemin adı murabahadır. İş yapmada başka bir kavramdır. İslami, gayrimenkul kiralama, İslami banka kredilerine benzeyen kira ve öz sermaye olarak adlandırılır. Araç satın almak için benzer bir kiralama yöntemi, aracı bir fiyattan satın almaktır. Alıcıya normal fiyatın üzerinde satar, ancak taksitlerin sonuna kadar aracın sahibi olur. Ayrıca bankanın kârı şirketin kendi kârına tam olarak eşittir. İslami bankacılık hizmetleri kavramının bu biçimine ortaklık denir. Finansal kaynak sağlar ve şirket, bir planı takip eden projenin yaratıcısı ve yürütücüsüdür. Ekonomik olarak ortak girişimlere yatırım yaparlar, dolayısıyla bu kazanç ve kayıplar aynı zamanda Kendileri arasında eşit olarak paylaştırılır ve proje maliyetlerinde başarısızlık durumunda firma ve firma olmamalıdır (Mohamadi, 2020).

1.13.2. Faizsiz Bankacılık

Bankacılık ve finans literatürü bakımından borç geri ödemesinde fazla ödemenin anaparaya oranına faiz denir. Önemli ilkelerinden biri faiz yasağıdır. Katılımcı bankacılık tamamen İslami standartlara dayanmaktadır. Önemlidir çünkü İslam'ın ilkelerine

dayanmaktadır ve İslam'ın ilkelerine inanan insanlar için çekici olmalıdır. Mesele faiz ve menfaat yasağıdır.

Bankacılık piyasasında faizle alakalı araçların sayıca çok olması ve faizin Kur'an-ı Kerim'de men edilmesi İslami bankalarının dikkat etmesi gerekli hususların en başında faiz yasağının gelmesine neden olmuştur. Faizsiz ticaret, faizsiz finansman ya da ahkâm ve konular belirli araştırmalar neticesinde belirmiş ve Kur'an-ı Kerim vahiy esasları ayetler ve hadisler yoluyla kamuya mal olmuş ve yaygınlaşmıştır. İslam esasları uyarınca paradan para kazanmak faiz olarak algılanmaktadır ve dolayısıyla katılım bankalarının para kazandırdığı işlemlerde çok dikkat edilmesi gereklidir (Delice, 2019: 19).

Faizsiz Bankacılık İşleyişi;

- Finansman talebinde bulunan müşteriye banka tarafından vekâlet verilir.
- Müşteri malı banka adına satın alır.
- Geri ödeme, anlaşılan kâr ve vade ile gerçekleştirilir.
- Bu ticaretten elde edilen kâr ve zarar katılım hesap sahiplerine pay edilir.

Kâr payları genelde klasik bankacılık sistemindeki faiz oranlarıyla benzer ve Bu durumun nedeni katılım bankalarıyla öteki bankaların aynı piyasa üzerinde rekabet halinde oluşudur. Kâr oranları söz konusu sebeple öteki bankalardaki faiz oranları dikkate alınarak saptanır (Hesapkurdu, 2020).

Tablo 4. Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklar

Faiz	Kâr payı
Vade başında belli olur.	Vade sonunda belli olur.
Müşteriye, bankanın türlü kaynaklarından edindiği gelirden elde edilen para ödenir.	Müşteriye, katılım hesabı havuzunda toplanan fonların kullandırılmasından ortaya çıkan kâr ödenir.
Bankanın kârından bağımsızdır. Banka kâr ya da zarar elde etse de ödenecek faiz önceden belirlenmiş orana göre hesaplanır. Söz konusu oran vade bitene değin aynı kalır.	Bankanın kârına bağlıdır. Banka düşük ya da yüksek kâr elde etse de buna göre müşteri kâr payı alır. Zarar yüklenilirse zarara da katlanmak mecburiyetindedir.

1.13.3. Ahlak İlkesi

Katılım bankalarının dikkat etmesi gereken ilkeler somut faiz ve kâr payı ilkeleri iken, maddi olmayan ilkelerden en önemlisi ahlaki prensibidir. Bir katılım bankası,

müşterilerini ne olursa olsun para kazanmak için ihtiyaç duyduğu kişi olarak görmemelidir. İslami bankacılık, İslami değer ve ahlaki sistemi ekonomik yapı ile birleştiren daha geniş İslam ekonomisi kavramının bir parçasıdır. Bu etik ve değer kavramları nedeniyle İslami bankacılık, bankaların ve finansal kurumların nasıl yönetildiğine dair basit bir kavramdan daha fazlasıdır. Bu etik ve doktrine ilkelere hareketle, İslam Bankası'nın finansman için İslami ilkelere uygun yöntemler kullandığı, bu ilkelere dayalı yasaklanmış unsurlardan ve işlemlerden kaçındığı, kâr ve kâra önem veren yeni bir bankacılık sistemi önerilmiştir. İslami bankacılık için aşağıdaki özelliklerden bahsedilebilir.

- Adalet kavramı, İslami bir bankanın başvuru sahiplerine yüksek ücretler uygulamaması gerektiği anlamına gelir.
- Kâr paylaşımı: Kâr dağıtımı, bireylerin üstlendikleri riske dayalı olmalıdır.
- Zarar paylaşımı: Kayıp dağılımı, bireylerin bu kayıplara dayanma kabiliyetine dayanmalıdır. Ayrıca İslami bankacılık katılımcıdır. İslam Bankası, bir iş biriminin veya bir iş insanının karşılaştığı tüm riskleri dikkate alır. Kâr ve zarar tutar ve tutar ne olursa olsun banka ile müşteri arasında paylaşılmalıdır. Bankanın yatırım getirisi zamanın bir fonksiyonu değildir ve önceden belirlenmez (İslami Bankacılık, 2013: 2).

İslami bankacılığın tüm sektörlerinde ahlak değerler hâkim olmalıdır. İslami bankacılığı yöneten en önemli ahlak ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- İslami bankacılıkta toplumun farklı kesimlerinin bankanın hizmet ve ürününe adil erişimi.
- Muhtaçların finansal ihtiyaçlarını karşılamak için Qarz al-Hasna'nın kurulmasına ve geliştirilmesine vurgu.
- Kendi finansmanını kullanarak yoksunluğu ortadan kaldırma ve yoksulları güçlendirme çabaları.
- Memnuniyetlerini elde etmek için müşteri hizmetleri sürecini kolaylaştırmak.
- Müşterinin kabiliyeti ile orantılı tesisler sağlamak için gerekli belgeleri düzenlemek
- Toplum için ahlaksız ve yararsız faaliyetlere yatırım eksikliği.
- Toplumda ahlaki ve hayırsever faaliyetleri temellendirmek ve teşvik etmek.
- Meritokrasiye dayalı personel terfi kriterlerinin ayarlanması.
- Adalet dayalı çalışan hizmetleri için bir tazminat sisteminin kurulması. (İslami Bankacılık, (2013:5).

1.14. Katılım Bankacılığı Amaçları

Faizsiz bankacılığının ana amacı faize duyarlılıktır ve bu sebeple parasını yastık altında tutan insanların fonları ve diğer varlıkları ülke ekonomisine dâhil etmek ve kaydetmektir. Ayrıca katılım bankaları yalnızca faiz duyarlılığı öte tüm insanlara da hizmet etmelidir. faizsiz bankaları en büyük amacı reel ekonomiye katkı sağlamak ve ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamak ve var olmaktır. Katılım bankacılığı İslam'ın kabul ettiği iktisadi esaslara ve ekonomiyi geliştirmek için mevcuttur. İslami bankacılığı anlayışını kendilerine temel edinen katılım bankalarının ana amacı, faizin mevcut olmadığı, İslami kurallara uygun ticaret tiplerinin baskın bulunduğu bir piyasanın oluşturulması olarak ifade eder (Özen, 2019: 21).

Katılım bankacılığı, bankaların ekonomiye getiremediği tasarruf parayı doğrudan para ve sermaye piyasalarına kazandırarak, tasarruf miktarını artırmak ve bu fonların ekonomideki tasarrufunu artırmayı amaçlar. Sağladıkları her türlü bankacılık hizmetinin etkin kullanımı birlikte önemli ölçüde katkıda bulunurlar (Özulucan ve Deran, 2009: 89).

Ancak İslami bankacılık sözleşmeleri kâr-zarar paylaşımına dayanmaktadır. Sektörde yaygın olarak uygulanmaktadır, ayrıca olumsuz ve risklidir. Olumlu etkilerinin de olabileceği düşünüldüğünde, diğer finansman Modellerle ilgili sözleşmeler de bir seçenek ve riski azaltmak amacıyla kullanılması gerektiği ifade edilmiştir (Bafra, 2015: 27).

İslami bankacılığın amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- İslam ekonomik sisteminin ilk hedefi sosyal adalettir. Bunu İslami bankacılığı sağlamaktadır.
- Hak ve adalete dayalı bankacılık ve kredi sisteminin kurulması (İslami kurallarla) ülke ekonomisinin büyümesi ve sağlığı için para ve kredinin doğru dolaşımını düzenlemek için amaçlamaktadır.
- Devletin amaçlarına, politikalarına ve ekonomik programlarına ulaşmak için faaliyetlere para ve kredi araçlarına yol açacaktır.
- Kamu iş birliğini ve iyi niyetini özümseme yoluyla genişletmek için gerekli tesislerin oluşturulması ücretsiz fonlar, tasarruflar ve koşulları ve tesisleri sağlayacak şekilde donatılması ülkenin ekonomik büyümesi için çalışma ve yatırım sağlamaktadır.
- Son hedefi paranın değerini ve dengesi kurumdur (Mohamadi, 2020: 8).

1.15. Katılım Bankacılığının Önemi

İslami bankalar, İslami esaslara göre uygun yeni parasal araçlar aracılığıyla çağımız bankacılık sektörünün girişimci portföyünün bir parçasıdır. Daha önce mevcut sistemden korkan yeni girişimci topluluklarına ulaşarak etkin olmayan fonların ekonomiye döndürme fırsatı sunmaktadır (Açıkalın, 2021:19).

Katılım bankacılığında tasarruf düzeyi düşük olan kesimin birikimlerinin değerlendirilmesi imkânı oluşturduğundan daha rekabetçi ve işbirlikçi yardımlaşmaya açık bir bankacılık sistemidir. İslam'da faizin men edilmesi sebebiyle piyasada hemen hemen 1,5 milyar Müslüman'ın fonları atıl olarak durmaktadır. Faizsiz finans kurumları bu sayede kişi başı 100 ABD Doları tasarruf ya da kredi devlet ekonomisine kazandırılmaktadır. Bu rakam petrol fiyatlarının yükseldiği yıllarda daha da yüksek olmaktadır. Katılım bankacılığın son dönemde ilerleme kaydetmesinin en önemli nedenlerinden biri artan petrol fiyatlarıdır. Bu artan Petrol fiyatlarındaki yükselme Arap devletleri iktisadını etkilemektedir. Ülkeler kazandıkları finansal durumu ekonomiye entegre etmek için katılım bankalarını devreye sokmak ve piyasanın canlandırmaktır (Açıkalın, 2021:19-20).

1.16. Katılım Bankacılığının Gelişimi Hakkında Literatür Taraması

Eskici (2007) çalışmasında birinci bölümde katılım bankacılığı doğuşu, gelişimi ve kavramı üzerine çalışmış. Katılım bankacılığı dünyada ve Türkiye'de ortaya çıkış sebebini ve nedenlerini incelemiştir. Katılım bankacılığı hukuki yapılarını ele alarak Bankacılık Kanunu'nun getirdiklerini ve hukuksal yapıları 1983'ten 2007'ye kadar incelemiştir. Üçüncü bölümünde Türkiye'de katılım bankacılığını işlevleri, yönleri, uygulamaları, toplama ve kullandırma faaliyetleri üzerine çalışmıştır. Dördüncü bölümde Türkiye Katılım Bankacılığı hakkında bilgi ve işlevleri ve bu bankanın Türkiye ekonomisine katkıları incelenmiştir. Son bölümde anket çalışması faizsiz bankaların müşteri özelliklerini tespit etmeye yönelik anket uygulamıştır.

İbcioğlu (2009) çalışması daha çok Türk bankacılık sistemine katılım bankacılığı olarak bilinen niş sektörün daha yakından incelenmek için yazmıştır. Katılım bankaların özet tarihi hakkında bilgi, ardından temel prensipler ve ürünlerinin anlatmıştır. Türkiye'deki İslami bankaları gelişimi araştırarak, İslami bankacılığı ve Ticari bankaların kıyasla maruz kaldıkları risk ve yönetim açısından olumlu ve olumsuz yönleri çalışmıştır. İslami bankacılık

faaliyetlerine büyük bir talep ve ilgi olduğu için dünya, bu tezin doğası hakkında bilgi vermeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Türkiye’de özellikle İslami bankalara odaklanmıştır.

Aladağ (2010) çalışmasında bankacılığın geçmişten günümüze gelişimi ve Türk bankalarının tarihi gelişimi üzerinde çalışmış. Katılım Bankalarındaki bireysel bankacılığın önemi üzerine inceleme yapmıştır. İlk bölümde bankacılık kavramı, bankacılık sistemi ana hatlarıyla, incelemiştir. İkinci bölümde bireysel bankacılığın sektör açısından önemi, Bireysel bankacılıkta yoğun olarak kullanılan ürünler hakkında kısaca bilgilendirilmiştir. Üçüncü bölümde anket çalışması ve Türkiye deki katılım bankaların hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Yılmaz (2010) çalışmasında Türkiye Finans Katılım Bankası üzerinde anket çalışması yapılmıştır. İlk bölümde mali sistem bankacılık kavramı katılım bankacılığın Türkiye ve dünyada gelişimi araştırılmış. İkinci bölümde müşteri memnuniyeti, memnuniyet ölçülmesi, bankacılık hizmetlerinde memnuniyet kavramı ve bankacılık hizmetinde memnuniyetsizliğin sebepleri nedenlerinin incelenmiştir. Müşterilerin Türkiye Finans Katılım Bankası’nın hizmet kalitesi, şubeleri personeli, Branşlarından memnuniyeti, imajı ve cinsiyeti ifade eden değişkenler, yaş, eğitim durumu, aylık ortalama gelir ve meslek türü herhangi bir ilişkinin bulunup bulunmadığı araştırılmış. Türkiye Finans Katılım Bankası’nı tercih etmek için müşterilerin nedenleri Sorulduğunda üç önemli neden,% 35 güler yüzlü personel,% 15 kredi kartı % 12 ile mevduat yatırım ürünleri kullanımı ve yüksek getiri olması şeklinde belirlenmiştir.

Kaya (2010) çalışmasında, Türkiye’de katılım ve katılım bankacılığının genel durumu bankacılık sistemine göre bankacılıkta verimlilik açısından büyümenin durumu Araştırılmış. Bu çalışmada Türkiye’deki bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi, faizsiz bankacılığın gelişimi, faizsiz bankacılığın genel olarak işleyişi, Türkiye’deki katılım bankacılığının gelişimi, mevduat bankacılığı ve genel durumu ile karşılaştırmıştır. Bankacılık sektöründeki etkinlik kavramı hakkındaki temel bilgiler vermiştir. Son bölümünde. Türkiye’deki İslami bankalarının görece olarak etkinlik sonuçları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Canbaz (2013) çalışmasının hedefi katılım bankacılığı ve performans konusunda farkındalık oluşturulması ve katılım bankacılığını tarihçesi ilkeleri temel tanıtımı, Türkiye’de ve dünyada bu bankanın süreci ve sisteme getirilen eleştiriler hakkında bilgilendirilmiştir. Finansal tablo analiz yöntemleri açıklanmış. Çalışmanın son kısmında

mevcut İslami bankacılığını belirlenmiş olan mali tablolar analiz yöntemleri içinde analiz etmiştir.

Akten Çürük (2013) çalışmasında İslami finans kavram olarak felsefe hedefleri ve sistemdeki önemli yasaklarını incelemiştir. İslami finansın Türkiye’deki ve dünyadaki tarihsel gelişimi ve İslami finansman modelleri incelemiştir. Bu araştırmanın amacı İslami finans uygulamalarına ilişkin Türkiye’deki sorunları tespit edip ve çözüm önerileri incelemiştir.

Kutval (2014) çalışması, dünyada katılım bankacılığı ne yöne gittiğini. Hangi derecede geliştiğini Türkiye’nin bu operasyondaki pozisyonunun ne olduğunu belirlemesi, Türk Finans ve Bankacılık Sistemi için en uygun finansman yöntemleri gözden geçirilmiştir. Yasal olarak garanti edilmeyen konularda küresel bir fikir birliği olan Türkiye, Katılım Bankaları Fetva Kurulu’nun kararları referans alınmıştır.

Demir (2015) çalışmasında öncelikle katılım bankacılığı nedir, ortaya çıkış nedenleri gelişimi, prensipleri, işleyişi ve ürünleri hakkında genel olarak araştırılmıştır. Katılım bankacılığının türünün Türkiye’de bu bankanın gelişimi, tarihsel süreci ve ana hatlarıyla yasal mevzuatı birlikte ele alınmıştır. Türkiye’deki dört katılım bankasını kısaca tanıtılmış ve bu bankaları yürürlükteki mevzuatımıza göre türünün fon kullandırma yöntemleri araştırmış. Katılım bankalarının bankacılık sektöründeki payı yüksek seviyelere ulaşılmamasına rağmen, bu bankalara olan ilgi son yıllarda artmıştır. Bugün, sadece dünyadaki İslam ülkelerinde değil, özellikle dünya finansında. İngiltere ve ABD pazarlarına Entegrasyonun bir sonucu olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi gelişmiş finansal piyasaları olan ülkelerde faizsiz bankacılık sistemi gelişmiştir.

Şahan (2015) çalışmasında Katılım bankacılığının tanıtımı doğuşunu nedenleri, Türkiye’deki ve Dünya’daki gelişimine özellikleri ve hukuki yapılarına kadar birçok süreç ele alınmıştır. Katılım bankalarının tarafından kullanılan yöntemlerden bahsedilmektedir. Fon, sermaye Toplama ve finansman yöntemleri olarak iki ana başlık altında topladığımız bu yöntemler, Faizsiz bankacılığın tüm ilkeleri ve özellikleri hakkında detaylı bilgi vermiştir. Son kısmına Türkiye’de katılım bankacılık gelişim süreci araştırmıştır.

Ayrıçay vd. (2016) çalışmasının amacı İslami bankaların gelişiminin önündeki engeller ve Türkiye’de katılım bankacılığı ve mevduat bankalarında çalışanlar açısından belirlenmiştir. İkinci bölümde katılım bankacılığın kavramı üçüncü bölümde Türkiye’deki katılım bankacılığını araştırmış dördüncü bölümde konuyla ilgili literatür yazmış, son bölümde çalışma amacı, yöntemi, hipotezleri ve temel bulguları verilmiştir.

Nur (2016) çalışması (2000-2015) yıllar arasında, farklı iki ülkede Türkiye ve Malezya İslami bankaların finansal performansını değerlendirmeyi hedeflenmiştir. Finansal sistem ve Bankacılığın genel anlamı türleri ve işlevleri kavramsal açısından incelenmiştir. İslami bankacılık kavramı, ilkeleri, hukuku ve yöntemleri hakkında araştırılmıştır. Bu çalışmada Türkiye ve Malezya'daki katılım bankaların performansı etkilemesi beklenen değişkenler: Sermaye yeterliliği, yönetim kalitesi, kazanç kalite likidite oranı, bankacılık büyüklüğü, gayri safi yurtiçi hâsıla ve enflasyon oranı değerlendirilmiştir.

Doğan vd. (2017) çalışmasında dünyada ve Türkiye'de katılım bankacılığın gelişimi ve bankaların çalışma prensiplerini kullandıklarını ifade eden finansal yöntemlerin geliştirilmesi üzerine irdelenmiştir. İslami Bankacılık geçmişte çalışma yöntemlerine rastlansa da 1940-1950 yıllarından sonra sık sık gündeme gelmişlerdir ve 1970'den sonra Dünya Ekonomisindeki varlıklarını açıkça hissetmişlerdir. Katılım bankacılığı Türkiye'de ise 1985 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Katılım bankacılığını ortaya çıkış sebebe İslam dinine göre yasak olan faizin yer almadığı için bir sistem arayışıdır.

Alpun (2017) çalışmasında ilk bölümde finansal sistem ve bu sistemdeki banka ve bankacılık kavramlarının teorik çerçevesini incelemiştir. Genel bankacılık sistemi bankaların özellikleri türlerinin araştırılmıştır. İkinci bölümde katılım bankacılığının tarihsel gelişimi, katılım bankacılığının ana hatları, yapısı, işleyişi ve özellikleri ortaya konulmuştur. Üçüncü bölümde katılım bankacılığın ürünü, hizmetleri, gerekse işleyişi diğer bankalardan farklılaştığının incelemiştir ve İslami bankalarının zayıf ve güçlü yönleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Topdağ (2018) çalışması, ilgi kavramının tarih boyunca yorumlanmasından büyük ölçüde değişmektedir. Etkilenen bankacılığın gelişimi ve bu bağlamda faizsiz bankaların ortaya çıkması, Türkiye'de ve dünyada faizsiz bankalar ve hangi yönde gelişme gösterdikleri Türkiye'de bu gelişmelerdeki yerini küresel ölçekte belirlemek amaçlamaktadır. Türkiye'de ve dünyada ortaya çıkan bu yeni faizsiz bankalar gelişimi karşılaştırmalı tablolar ve sunulan raporlardaki veriler yardımıyla araştırılmış, Türkiye'nin bu gelişmelerdeki payı küresel ölçekte ve belirlenecek bir konumda çalışmıştır. Bu çalışma Türkiye'deki, Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans Katılım Bankası, üç katılım bankacılık getiri oranları ile geleneksel bankaların mevduat faiz oranları arasındaki ilişkinin varlığını araştırı analiz etmiştir.

Maharramov (2019) çalışmasının ilk bölümünde geleneksel bankacılık ve ikinci bölümde katılım bankacılığı hakkında bilgilendirmenin verildikten sonra, üçüncü bölümde

anket yöntemi ile bakış açısı değerlendirilmiştir. Katılım bankacılığı kullanımının düşük düzeyde olmasının en önemli nedeni Katılım bankacılığının çalışma şekli hakkında yeterli bilgi ve tanıtım bulunmadığı belirtilmiştir. Çalışmanın temel amacı, eğitim düzeyi yüksek olan kişilerin, özellikle. Anadolu Üniversitesi Öğretim Üyeleri katılım bankacılığı eğilimi ve görüş açının belirlenmesidir. Türkiye’deki katılım bankaları ve ekonomideki yeri ve bu bankaların önemini göz önünde bulundurarak, İslami bankacılık İslam ülkeleri ve toplumu için ne kadar önemli olduğu vurgulanır. Bunlara ek olarak, İslam dini her alanda olduğu kadar ekonomik alanda ne kadar dürüst ve adil davranış sergilendiği görülmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKALARINDA FON YÖNETİMİ

Bankacılık sistemi, iki temel işlev üzerinde çalışır. Bunlardan ilki, kaynak yaratma yöntemi, öteki ise finansman metodudur. Faizsiz bankacılık Sistemdeki çalışma prensibi aynıdır. Fark yalnızca İslami duyarlılıklara dikkat edilmesidir. Bu sebeple faizsiz bankacılık sistemi işlevleri gerçekleştirmek için İslami sınırlar dâhilinde benzersiz yöntemler mevcuttur.

1.17. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

Katılım bankalarının finansman işlemlerinde gelişebilmesi amacıyla fonların artabilmesi ve sürekliliğinin sağlanabilmesi ana etmenlerdir. Bahsedilen sahada gerçekleştirilen akademik çalışmalar 2 mühim hususa odaklanmaktadır. Bunların birincisi; katılım bankalarının fon toplama işlemlerindeki artışın, kârlılığa ve büyümeye dolaysızca pozitif olarak katkı sağladığı, bu şekilde ekonomiye hız verirken tasarruf sahiplerinin de tasarruflarının artmasına destek verdiği hakkındadır. Bahsedilen biçimde, geleneksel sistemin haricinde katılım bankacılığının da gelişmesi ve derlenen fonların içindeki payının yükselebilmesi ciddi bir ehemmiyete sahiptir. Öteki husus ise geleneksel fon toplama metotlarından ayrışmanın ve kâr-zarar ilkesi uyarınca yatırımları yönlendirme kararlarının tasarruf sahiplerinin arz ettiği fonların en optimal biçimde kullanılması hedefiyle alınması, bilhassa iktisadi krizlerde daha muhafazakar ve riskten muaf bir ekosisteme dönüşümü kolay hale getirmektedir (Katılım Finans, 2020).

1.17.1. Özel Cari Hesaplar

Özel Cari hesap, Bankacılık Kanunu'nda “Katılım bankalarında açılabilen ve dilendiğinde tümünden ya da kısmi olarak her zaman çekilebilme niteliğine haiz ve karşılık olarak hesap malikine herhangi bir getiri sağlamayan fonların meydana getirdiği hesaplar” biçiminde tanımlanmaktadır. Esasen konvansiyonel bankacılıktaki vadesiz hesapla benzer olan özel cari hesap tipinde, katılım bankası hesaba yatan fonu işletimini sağlar, kârını

kendisine ayırır ve söz konusu hesaplardaki nakidin uygun olmayan ticari aktiviteler neticesinde kaybedilmesi halinde banka bahis konusu nakdi hesap malikine ödemek mecburiyetindedir. Demek oluyor ki, cari hesaplardaki fonda yararlanılmasından meydana gelen kâr ya da zarar yalnızca bankaya ait olup, katılım hesabı malikleri cari hesapların kâr ya da zararına ortak olmamaktadırlar (Avcı, 2017: 112-114).

Katılım bankalar bu hesaptaki parayı kendi mülkiyetine aktarır ve ticari faaliyetlerde kullanırlar Katılım bankalar hesap sahiplerine herhangi bir faiz veya zarar adına herhangi bir para ödemezler. Kimi hallerde, sunulan hizmet için bir hizmet ücreti bile talep edebilir ve sağlanan fonları garantilemektedir. Söz konusu fonlardan yararlanılması istendiğinde, hesap sahibinin izni gerekli olmamaktadır. Ancak yararlanılan bahsi geçen fon, kullanım nedeniyle kaybolması ya da zarar yüklenilmesi halinde fon sahibi söz konusu zarardan tesir görmemektedir. İşletmelerce kısa vadeli ödemeler ve transfer kolaylıkları amacıyla yaygın olarak yararlanılan bir hesap biçimidir (Alkış, 2018: 122).

1.17.2. Katılma Hesapları

Katılma hesapları, katılım bankalarında toplanan tasarrufların söz konusu bankalarca işletilmesi yoluyla meydana gelecek kâr ya da zarara iştirak etme neticesine yol açan, karşılık olarak tasarruf malikine evvelce belirlenmiş bir getiri sağlamayan ve yatırılan anaparanın da benzer biçimde geri ödenmesini garantilemeyen fonlardan meydana gelen hesaplardır. Bahsi geçen hesaplar esas itibarıyla katılım bankacılığı sisteminin tabanını oluştururlar ve katılım bankalarının en mühim fon kaynakları arasındadır. Katılma hesabının malikine faiz ya da sabit bir kazanç sağlamamasının yanı sıra, anaparanın tamamen geri ödenmesi garantisinde de bulunmaz. Hesap malikinin talep etme hakkı ve bankanın hesap malikine yönelik yükümlülüğü, birim hesap değerine karşılık gelen tutardan oluşmaktadır (Kutval, 2014: 32).

1.17.3. Sukuk

Arapça kökenli ‘sak’ teriminden türetilmiş olan ‘sukuk’, mülkiyet malikliği ya da haiz olunan varlıktan yararlanma hakkını ifade etmektedir. ‘Sak’, manası bakımından vesika ya da sertifika biçiminde ifade edilmektedir. ‘Sukuk’ ise, ‘sak’ teriminin çoğulu olduğundan sertifika düzenlenmez. Arapça’da tahviller ve bono için ‘senet’ teriminden yararlanılması

tercih edilirken, İslami tahvil biçiminde isimlendirilen saklar için ise, ‘Sukuk’ ifadesi kullanılmaktadır (Alaboyun Arifoğlu, 2022: 44).

Konvansiyonel borçlanma araçlarından birisi durumundaki tahviller, İslami esaslar uyarınca uygun bir biçimde yeniden düzenlenmekle beraber ‘sukuk’ meydana gelmiştir. Sukuk, İslam dininin men ettiği faiz getirisinin yerine yatırımcısına helal kazanç sağlayan menkul kıymetlerdir.

Tablo 5. Sukuk ve Bono Arasındaki Farklar

	Bono	Sukuk
Teminat	Genellikle teminatsız senetlerdir.	Yapılandırılmış ilave teminatlar dışında ana varlıklarda ya da projelerde meliklik haklarıyla teminatlandırılmıştır
Özü	İhraççının borcudur	Borç kapsamında sayılmaz.
Anapara ve Gelir	İhraççı tarafından garantilenmez.	İhraççı tarafından garantilenir. Yatırımcıların belirli varlık/proje/hizmetlerde bölünmez hak ve paylarını temsil eder.
Dayanak	Gerekli olmayıp, genelde dayanak varlık bulunmadığından ötürü teminata bağlanmamıştır. Alacaklılar alacaklarını dolaysızca borçlu taraftan talep eder.	Asgari olarak %51 maddi varlıklara dayanmaktadır. Proje, dayanak varlık ya da bir hak/hizmet üzerinde yatırımcıya maliklik hakkı sağlar.
İhraççı	Sermaye şirketi ya da tacir sıfatına sahip gerçek ya da tüzel kişilerin beraberce ve malvarlıklarını birleştirerek yazılı bir akde dayalı olarak kurdukları adi ortaklık.	Kamu ve özel hukuk tüzel kişileri
Hedef/İlke	Herhangi bir hedef uğruna ihraç edilebilirler.	Faizsiz bankacılık ilkelerine dayalı hedeflere yönelik olarak ihraç edilirler.
Sertifika Maliklerinin Riskleri	Bono malikleri, dayanak varlık bulunmadığından ötürü dayanak varlığın performansından ziyade, borçlunun finansal vaziyetinden tesir görürler.	Sertifika malikleri ana varlıkların/projelerin performansından hisseleri nispetinde tesir görürler. Ek olarak, borçlunun performansı da sukuk ödemelerine tesir edebilir.

Kaynak: Buldum, 2016: 48.

Sukuk genellikle bono ile karıştırılır. Her ikisi de bir finansman aracı olmakla Birçok farklı yönü bir arada barındırır. Öncelikle, ihraççısının faiz ödemeye rıza göstermesiyle anaparayı belirtilen vadede yatırımcıya ödemeye söz verdiği borç sertifikası, ‘bono’ biçiminde ifade edilmektedir. Sukuk ise bir borç opsiyonu değildir. Sukuk’un katıyetle temel

kabul edileceği bir varlık mevcuttur. Yatırımcıya ve sertifika malikine, dayanak varlıktan doğan gelirden hisse edinme hakkı sağlar. Gelir, faizsiz bankacılık uyarınca ele alınan varlıklardan sağlanır. Sukuk yatırımcıları, bir yatırım projesine dâhil olarak risk yüklenmektedir. Sukuk ve herhangi bir risk barındırmayan bonoların benzer nitelikleri, sukuk'un tıpkı bono'ya benzer biçimde fiyatlanıyor olması, kote edilmesi ve derecelendirme notu almasıdır (Buldum, 2016: 48).

1.18. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankalarını öteki bankalardan ayıran en mühim niteliklerden birisi de yararlandıkları fon kullandırma metotlarıdır. Katılım bankaları tasarruf maliklerince kendilerine emanet olarak verilen fonları söz konusu fonları talep eden gereksinim sahibi girişimcilere arz eden, faizsiz finansal aracılık vazifesi yüklenen kurumlardır. Bunların finansal aracılık vazifesi ifa ederken konvansiyonel bankalardan farklı olarak, hangi fon kullandırma metodundan yararlanıyor olurlarsa olsunlar, işlemleri neticesinde üretime katkı sağlamaları, belirli bir düzeyde kâr yaratmak amacıyla faaliyette bulunmaları ve bu ticari faaliyette aktif olarak vazife yüklenmeleri gerekmektedir. Katılım bankacılığı anlayışının kökeni mal ve mübadelesi ilkesine dayalı olduğundan, para ve kredi ticareti gerçekleştiren konvansiyonel bankalardan esasen farklılaşmaktadır. Katılım bankalarında fon kullandırma, ticaret veya iştirake dayalı olduğundan ötürü, sermaye (fon) söz konusu süreçte üretim unsurlarından biri niteliğinde mevcuttur ve dolayısıyla tüm finansal işlemler spekülasyona fırsat tanımadığından, konvansiyonel bankaların neden olduğu krizlere sebep olmayarak iktisadi gelişmeye destek vermektedir (Canbaz, 2016: 190).

1.18.1. Murabaha

Murabaha, sermaye malikinin bir malı serbestçe satın alıp üstüne kârını ekleyerek müşterisine sattığı İslami bir finansman modelidir. İslami kurallar çerçevesinde bankacılık hizmeti sağlayan bankalar, Arapça 'da bir malın üstüne kâr ekleyerek satmak' manasına gelen Murabaha uyarınca faaliyet gösterirler.

Faizsiz finans ürünleri içinde en sıkça yararlanılandır. Murabaha İslâm hukukunda, fiyatı, maliyet ve kâr toplamı biçiminde hesaplayan bir satım sözleşmesidir. Murabaha metodunda banka, müşterisinin talep ettiği malı satın alıp belirlenen oranlarla vade farkını

ilave ederek müşterisine satar. Söz konusu sistemde müşteri malın peşin fiyatı ve bankaya ödeyeceği kâr payı hususunda bilgiye sahiptir. Getiri oranı oldukça yüksek ve pratik olan söz konusu metot Türkiye’de katılım bankalarının da en sıkça başvurduğu finansman metodudur. İşletmelere ve hane halklarına orta ve kısa vadeli ticarî kredi sağlama hususunda elastik bir mekanizma içeren murabaha, küçük ve mikro ölçekli işletmelerin finansmanında da mühim bir rol üstlenmektedir (Odabaşı, 2011).

Murabahanın ortaya çıkması için aşağıdaki şartları taşıması sahip olmalıdır:

- Satın alma fiyatı veya maliyeti açık olmalıdır. Murabaha’da satılık Malların başlangıç fiyatının veya maliyetinin müşteriye bildirilmesi sözleşmenin akdin sıhhat şartıdır.
- Kâr miktarı net olmalıdır. İslami alım verişlerde belirli bir miktar kar sınırı koymamıştır. Bu nedenle, kâr miktarı satın alma fiyatına veya maliyetine eklenin fiyat Müşteri tarafından bilinmelidir. Çünkü kâr satış bedelinin bir parçasıdır.
- Mülkiyet ve mülkünde kalıcı bir mülkü olan bir kişiye mülkün satılması ana fiyat dışında belirli bir miktar kâr tespit edilirse bu satışa caizdir. Elbise karşılığında saat şeklinde yapılan alışverişte elbise üçüncü bir kişiye elbise ve şu kadar kâr şeklinde satılması gibi.
- Piyasada misli bulunabilen, birimleri arasında işlem yapanların ve tacirin müsamaha gösterecekleri ölçüde az farklar mevcut olan mallar misli mallardır. Ölçü, tartı ve sayı ile işlem gören mallar bu gruba dâhildir.
- Ana fiyat bir arsa gibi- dalgalı ise mülkiyeti, kalıcı mülkiyeti olmayana Murabaha olarak satılamaz. Değeri ile murabaha olarak satılamaz. Çünkü fiyat Göreceli olduğu için kendisine verilen değer tahmine dayalıdır. Tahminler farklıdır. Bunun gibi ana fiyat bilinmiyor.
- Kazancın anaparanın bir kısmı olarak belirlenmesi caiz değildir. Örneğin elbise %5 kar karşılığında alınan saatin satılması caiz değildir. Çünkü esas olarak kâr tahakkuk eder. Bu durumda saatin fiyatı belli olmadığı için kar oranı da bilinmiyor. Kalıntılar bu saate verilen değer de tahmine dayalıdır. Ancak, taraflar Meclisten ayrıldıkları halde taşınmazın asıl değeri tespit edilirse murabaha satışı istihzan caizdir. Ancak alıcı isterse satış sözleşmesine rıza göstermeyebilir (Alkış, 2018:127).

1.18.2. Selem

Faizsiz bankacılık akitlerinden biri de Selem'dir. Selem akdi uyarınca, gereksinim belirli bir malın fiyatını belirleyerek faizsiz olarak finansman elde etmek amacıyla Daha sonraki bir tarihte teslimatı gerçekleştirmek üzerine yapılan bir işlemdir. Selem akit süresi, satış işleminin aksine göre işleyen bir finansman biçimidir.

İslam dininin yayılmaya başladığı ilk günlerde, işçilerin maliyetleri, tohum, ekim ve biçimlendirme gibi işlemlerde tarım ürünleri Tarımsal ürünlerin ihtiyaçlarını karşılamak için üretilmeden önce satılmakta ve Masrafları karşıladı ve ardından ürünü teslim etti. Selem akdi Hz. Peygamber döneminden itibaren yapılan bir akittir (Aktepe, 2010: 61).

1.18.3. İstisna

İstisna terimi, “bir şey üretmek veya inşa etmek” anlamına gelen ‘sana’ kelimesinden türetilmiştir. İstisna, talepte bulunanın bir başkasını kendisi için bir mal üretmesi veya imal etmesi için davet ettiği, teşvik ettiği veya yaptırdığı bir şeyi imal etmek için verilen emir veya istektir. Teknik olarak, taraflar arasında kararlaştırılan özelliklere göre daha sonra üretilebilecek bir şeyin belirli bir fiyata satın alınması için yapılan bir sözleşmedir. Başka bir deyişle, imal veya inşa edilecek belirli kalemlerin, imalatçı veya yüklenici tarafından tamamlandıktan sonra müşteriye teslim etme yükümlülüğü ile yapılan satış sözleşmesidir. İstisna sözleşmesi, belirli bir ürünü imal etmek amacıyla bir üreticiye sipariş verilmesine izin vererek, önceden veya tamamlandıktan sonra ödenmek üzere üzerinde anlaşılan bir fiyatla kesin bir açıklamaya cevap verir. İstisna 'da konu, sözleşmenin yapıldığı tarihte mevcut olmayan mallardır, ancak hakkaniyet ilkesi (istihsan) ve geleneksel uygulama ('uruf) temelinde geçerli olarak kabul edilir (Nawawi, 1999). İstisna sözleşmesi, imalatçıya malı üretme konusunda manevi bir yükümlülük getirir, ancak işe başlamadan önce taraflardan herhangi biri, diğerine bildirimde bulunarak sözleşmeyi feshedebilir. Ancak imalatçı işe başladıktan sonra sözleşme tek taraflı olarak feshedilemez (Akhtarzaite, 2006).

1.18.4. Teverruk

Teverruk, nakit likiditesi sağlamak için nakit temelli finansal araçlar için kullanılan şeriat uyumlu modlardan biridir. Bu nedenle söz konusu kavram, mevduat, kredi, tahvil ve para piyasası araçları gibi geleneksel bankacılığın sağladığı kolaylıkların çoğuna uygundur. Körfez Bölgesi'nde yaygın olarak bilinen bu nakit bazlı enstrüman türü, önceleri benimsenen bay' al-'inah'a alternatif olarak son zamanlarda Malezya'da popüler hale gelmiştir. Şimdiye kadar, 'inah, Malezya ve Güneydoğu Asya ülkelerinde nakit likidite sağlamak için yaygın olarak kullanılmıştır. İslami bir bankacılık sisteminin kurulmasında, Şeriat tarafından yasaklanan riba temelli borç verme ile ilgilenen geleneksel bankacılık ile rekabet edecek bir araç gerekliydi. Bu nedenle, 'inah, bu ihtiyacı karşılamak için tercih edilen mod olmuştur. Bununla birlikte, fıkıh âlimlerinin çoğunluğu tarafından yasaklandığından dolayı, bu ilkenin uygulanması daha sonra şüpheye düşmüştür. Teverruk, piyasa güçleri ve İslami finans endüstrisinin dinamizmi nedeniyle Malezya'da mevcut 'inah'a alternatif olarak tanıtılmıştır.

Ancak modern bankacılıkta teverruk uygulaması da riba unsuru ya da sözde hukuki hileler nedeniyle tartışmalı hale gelmiştir. Teverruk üzerine yapılan araştırmalar, son zamanlarda, İslami bankacılık sisteminde teverruk uygulanmasından kaynaklanan konuların, yetkili fıkıh organları tarafından verilen fetvalar veya kararları takiben şeriat alimleri arasında tartışıldığı dikkat çekmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Fıkıh Akademisi'nin son toplu şeriat kararı ile modern bankacılıkta teverruk mekanizmasının yasaklanması, teverruk uygulamasını Şeriat'a uymama riski yüksek olarak konumlandırarak İslami bankacılık sektörünü etkilemiştir. Teverruk, bir kişinin malı (müstavrik) vadeli olarak satın alması ve daha sonra nakit bazında daha düşük bir fiyatla ilk satıcıdan başkasına satarak nakit elde etmesi (Vezir-i Evkaf) olarak tanımlanabilir (Wizarah al-Awqaf wa al-Shu'un al-Islamiyyah, 1983). Çağdaş olarak bu kavram, müstavrikin ya banka ya da nakit isteyen müşteri olduğu ve bankanın bir emtia ile satış veya satın alma işlemini gerçekleştirmek için (müşteri adına) her zaman bir aracı olduğu çeşitli İslami bankacılık ürünlerinin temelini oluşturmak için kullanılmaktadır.

1.18.5. Mudarebe

Mudarebe iştirakinde her 2 taraf da vekâlet vermeye ve almaya ehil durumda bulunmalıdır. Zira mal sahibi “vekâlet veren”, işleten de mal sahibinin malına “vekil olan” konumundadır. Vekil olan kişi, mal sahibinin malı üzerinde tasarruf gerçekleştirmektedir. Sermaye, değerini muhafaza eden belirli bir para olmalı ve bir sözleşme düzenlenerek işletecek kişiye teslim edilmelidir. Sözleşmede kabul ve icap esastır.

Bahsi geçen usul borç vermeye benziyor olsa da, borç vermek gibi değildir. Zira borç veren kişi, risk yüklenmediği gibi kâr da elde edemez. Demek oluyor ki, parayı işletenin riskine iştirak etmediği gibi, kârına da iştirak edemez. Fakat mudarebe metoduyla para veren kişi, risk üstlenir, kâr da elde eder. Çağımızda finans kurumları bu sistemle faaliyet göstermektedir (Eskici, 2007: 65).

1.18.6. Müşareke

Müşareke metodu da ortaklık manasındadır ve bu metot, mudarebe metodundan farklı biçimde, tek bir tarafın değil her iki tarafın da sermaye ekleyerek kurduğu bir ortaklık tipidir. Kurulan ortaklık neticesinde yaratılan kâr, ortaklık akdinde belirttiği üzere zarar ise ortaklığa eklenen sermaye nispetinde pay edilmektedir (Ateşci, 2020: 35).

Bu tür bir ortaklık her iki tarafın da sermayelerini bir projeye yatırması şeklindedir. Örtüşmek ve uygulanmasına ve işin kâr ve zararına katılmak Katılım miktarının oranını birbirine bölecekler. Taraflar, bu hakkını kullanabilmelerine rağmen ortaklık sözleşmesine müdahale etme hakkına sahiptir. Görmezden gelin ve birini kendi başına tanımlayın veya bu hakkı partnerine verin Temsilci bu durumda, yararlanmak veya sorumluluk almak doğaldır. Hasar miktarı, tarafların projeyi ilerletmedeki rolüne göre tanımlanacaktır (Mohamadi, 2020:14).

Genel olarak iki tür Müşareke vardır:

1.18.6.1. Daimî Müşareke

Kalıcı bir ortaklıkta, bir İslami banka bir projeye katılır ve bir önceden belirlenmiş oran kardan yararlanır. Bu sözleşmenin süresi sabittir ve tarafların talebi üzerine devam

edebilir. Bu teknik finansman uzun vadeli projeler için uygundur. Proje için gerekli finansal kaynaklar göz önüne alındığında Uzun bir süre için tanımlanmıştır ve çalışması uzun zaman alabilir (Mohamadi, 2020:15).

1.18.6.2. Azalan Müşareke

Bu katılım türünde katılımcılar projeye katkıda bulunur ve kar payları önceden kararlaştırılan bir oranın temeli belirlenir. Ama aynı zamanda bir yol sağlamak Buna göre bankanın projedeki payı azalır ve nihayetinde bu pay Sonunda bu hisse diğer ortakların Mülkiyetine geçer. Bu sözleşme, kademeli olarak haktan daha fazla ve daha yüksek ödeme yapmanızı sağlar. Gerçek banka gerçekleşir ve banka yavaş yavaş karını alır ve Bankanın anapara ve öz sermayesine ek olarak, zamanla kademeli olarak azalır. Belirli bir sığra ulaşır ve banka ortaklığı sona erer. İslami bankaların gerçekleştirmesi gereken finansal katılım sözleşmesinin şekli Menkul kıymetlerin iç ticaret, ithalat ve basımında kullanım. Bu Sözleşme tarım ve sanayide de kullanılabilir (Mohamadi, 2020:16).

1.18.7. İcara

İcara çağdaş bankacılıkta ‘leasing’ olarak tanımlanan bir kiralama sürecidir. İslami finasta banka bir malı satın alıp kiraya verir veya mevcut mülk gelir olur. Kiralama sürecine icara denir. İcara sözleşmesinde önemli bir faktör Mesele şu ki, kiralamaya konu olan mülk İslam hukukuna uygun ve kiralanabilir ve gereklidir. İcara sözleşmesinin amacı gerçek veya tüzel kişilerin likidite güçlüğü çekmesidir, satın almaya gücünün yeterli olamadığı malları kiralarak finansman sağlamaktır. Bu Sözleşme sayesinde mülkün sahibi olmadan mülkü kullanma imkânı doğmaktadır. İş sözleşmesi de İslam hukukuna göre İcara sözleşmesine göre yapılır. Kendisine ait emeğini belli bir süre için kiralaya vererek belirli bir ücret kazanır (Aktepe, 2010: 62).

Arapça icara kelimesi belirli bir ücret karşılığında mal veya hizmet sağlamak anlamına gelir ve ifade eder. Müşteri ile imzalanan finansal kiralama, icara olarak da bilinir Sözleşme, ürün veya hizmetlerin leasing esasına göre sağlanmasını içermektedir. Bu işlem ile ilgili malları kiralayan kişi veya şirketin kullanımına devredilir, ancak mallar Mal sahibi mülkü elinde tutmaya devam eder. Sözleşme sonunda mülkiyet Kiracıya devretmeyi kabul etmek de mümkündür (Aktepe, 2010: 63).

Kural olarak kiraya verenin mülkiyetindeki bir varlık veya mülk Kullanım hakkı (faiz) üzerine tesis edilmelidir. Ancak, müşterinin kiralamak istediği bir varlığı bir finansal kuruluştan kiralamayı taahhüt ederek faizsiz olarak finanse etmesidir. Kurum, söz konusu varlığı satın alma veya kullanma hakkını elde etme hakkına sahiptir izin verilebilir (Özen, 2019: 37).

Leasing finansmanına konu olabilecek ürünler aşağıdaki gibidir:

- Hava taşıma araçları
- Hastane, fabrika donanım aletleri
- Matbaa, tekstil sektöründeki makinalar
- Santral tarzı haberleşme cihazları
- Tezgâh üretim makinaları
- Binek ve Ticari Nakit Vasıtaları,
- Tıbbi cihazlar
- Kuru yük gemileri, Tanker vb
- İnşaat Makinaları, vinç, iş makinaları
- Enerji Tesisleri
- Bilgisayar gibi işlem üniteleri

1.18.8. Vekâlet

Her zaman var olan zekât dağıtımı konusuna bakıldığında, ilgili personelin ortaya çıkan sorunu ele almak için proaktif önlem alması gerekmektedir. Atiah ve Hairunnizam (2017), zekât dağılımını iyileştirmek için uygulanabilecek girişimlerden birinin vekâlet sözleşmesi olduğunu belirtmiştir. Nurdiani ve Ekawaty (2015), zekât dağıtımında vekâletin avantajları arasında zekât veren ve zekâtı alan arasındaki ilişkiyi güçlendirmek olduğuna ve zekâtın, zekât kurumu tarafından erişilemeyen zekât alacaklara dağıtılabileceğine inanmaktadır. Federal Bölge İslam Dini Konseyi (MAIWP), vekâleti, ödenen paranın belirli koşullara göre iadesi yoluyla, zekât verenlere, zekât parasını kendi kendilerine uygun zekât alacaklar grubuna dağıtma yetkisi verilmesi olarak tanımlamaktadır.

Vekâletin yetkili temsil olarak tanımlanması, kararın belirlenmesinde gücün merkezden dağıtılması anlamına gelen yerelleşme kavramıyla örtüşmektedir (Shah ve Thompson, 2004). Geçmişte yapılan birkaç çalışma (Prud'homme, 1995; Shah, 1999;

Ivanyna ve Shah, 2010; Gargarella ve Arballo, 2012), yerelleştirme (*decentralization*) kelimesini âdemi merkeziyetçilik ile eşleştirerek, her ikisinin de aynı anlam çağrışımına sahip olduğunu belirtmiştir. Âdemi merkeziyetçilik, planlama ve yönetimde sorumluluğun merkezi idari kurumdan alt düzeyine aktarılması olarak tanımlanmaktadır (Work, 2002). UNDP (2004), yerelleşmenin, merkezi, bölgesel ve yerel idari kurumlar arasında tali ilkeye dayalı olarak karşılıklı sorumluluk sisteminin bir arada var olması için yetkinin yeniden yapılandırılması anlamına geldiğini belirtmiştir. Âdemi merkeziyetçilik kavramı, merkezi kurum ile kamu veya özel kurumun alt-ulusal kurumu arasındaki sorumluluk ağını birbirine bağlayacaktır (UNDP, 2004). Vekâlet sözleşmesi, bankacılık sektörü ve tekafül (İslami sigorta) sektörü gibi İslami finans sisteminde yaygın olarak uygulanmaktadır. Al-Bashir ve Al-Amine (2013) vekalet sözleşmesinin İslami bankacılık sisteminde likidite döngüsünün daha verimli çalışmasını sağladığını belirtmişlerdir.

1.18.9. Karz-ı Hasen

karz al-Hasen, erdemli bir borçtur. Sonunda sağlanan karz al-Hasna kredisi Kurs herhangi bir miktarda kar ya da faiz ödenmeyecektir. Bu faizsiz kredi hayır amaçlı veya kısa vadeli yatırımların ihtiyaçlarını karşılamak için verilir bu verilen Borç yalnızca orijinal kredi tutarını geri ödemekle yükümlüdür. Bu kredi sadece İhtiyacı olan insanlar içindir (Mohamadi, 2020: 41).

Katılım bankalar bu krediyi sağlamak için farklı şekillerde faaliyet göstermektedir. Bazı bankalar, başvuru sahiplerine yalnızca bankanın kendisine yatırım yapmaları için karz al Hasena kredileri sağlar ve Bazı bankalar tüm müşterilere kredi verir. Katılım bankalar bu krediyi sadece öğrenciler, küçük üreticiler, çiftçiler ve şirketlere sağlar (Alkış, 2018: 39).

İslami prensiplerle çalışan bankalara özgü olan bu yöntem, İşletmeleri desteklemek amacıyla olabileceği gibi eğitim desteği için de gerçekleştirilebilir. Karz-ı Hasen için bankalar cari hesaplarını veya kendi sermayelerini kullanabilirler. Kredi kullanıldıktan sonra borç geri gelmezse, yani kredi Başarısız olması halinde ilgili borç katılım bankasının sosyal fonundan karşılanır (Alkış, 2018: 39).

1.18.10. Tekafül

Günümüzde olası ticari riskler ve bu risklere karşı korunma sistemleri de farklılaşmıştır. Bu değişikliklerle birlikte insanlar farklı sosyal güvenlik modellerine başvurmaya başladılar. Sigorta sözleşmeleri bu modern uygulamalardan biridir. Mevcut konvansiyonel sigorta sisteminin İslam açısından bazı sorunlar doğurması nedeniyle Müslümanların bu tür bir sigorta sistemini tercih etmedikleri görülmektedir. Bu durum zamanla Müslüman toplumun kendilerine uygun alternatif sigorta sistemleri geliştirmesini sağlamıştır. Süreç içerisinde üretilen İslami sigortalar, katılım sigortası veya tekafül sigortası isimleriyle geleneksel sigorta sistemlerine alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekafül sigortası, İslami esaslara dayalı bir sigorta sistemidir. Tekafül sigortacılığının faaliyet göstermesini sağlayan birçok model bulunmaktadır. Bu modellerden biri de mudaraba ve vekâlet modelini bünyesinde barındıran hibrit modeldir. Hibrit model, mudaraba ve vekâlet modellerinin bir karışımı olarak çalışır. Önceki sistemlerde olduğu gibi katılımcıların sisteme dâhil edilmesi ve gelir çalışmalarının yönlendirilmesi. Hibrit tekafül modelinde, tekafül operatörü, katılımcıların bağışlarının bir yüzdesini alır. Bu kısım vekâlet modeline benzemektedir. Bununla birlikte, yatırımlardan elde edilen gelirin önceden belirlenmiş bir yüzdesini de alır. Bu, hibrit bir tekafül modeliyle sonuçlanan mudaraba tekafülünü içerir. Konvansiyonel sigorta sistemleri, riba, kumar ve garar taşıdıkları için İslami ilkelere aykırı görülmektedir. Bu nedenle konvansiyonel sigorta sistemi İslami bakış açısını benimseyenlere yeterince hitap edememektedir. Geleneksel sigorta sisteminin İslami ilkelerle çelişmesi, İslami ilkeleri benimseyen ülkelerde sigortacılığın gelişmesini engellemektedir.

1.19. Katılım Bankalarınca Sunulan Diğer Hizmetler

Ticaret ve kâr ortaklığı haricinde, İslami bankaların da tıpkı öteki bankalar gibi sağladıkları hizmetler mevcuttur. Bunlar, teminat mektubu, akreditif, çek-senet kabulü, kambiyo işlemleri, hisse senedi alım-satımı, banka kartı, fatura tahsilatı gibi aracılık hizmetleridir. Bankanın tahsil ettiği komisyon tutarı hizmet karşılığıdır ve caizdir. Fakat, çek-senet kabulü ve fatura tahsilatı esnasında işleme tabi olan tutarın kurumda kalması koşulunda bedel ödemek faizdir. Kambiyo işlemleri, farklı para birimlerinin alım-satımı esnasında gerçekleştirilen işlem peşin ise caizdir, ama değil ise faiz olarak nitelendirilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE İSLAMİ FİNANS KURULUŞLARI

1.20. Uluslararası İslami Finans Kuruluşları

İslami finans alanında kurulan birçok kurum bulunmaktadır. Bu çalışmada bu kurumlardan İslam Kalkınma Bankası, İslami Finansal Hizmetler Kurulu, İslami Finans Kurumları için Muhasebe ve Denetim Örgütü, Uluslararası İslami Finansal Piyasası, İslami Araştırmalar ve Eğitim Enstitüsü ve İslami Danışma Kurulu ele alınacaktır.

1.20.1. İslam Kalkınma Bankası (IDB)

İslam Kalkınma Bankası 7 Aralık 1973'te, tamamı İslam Konferansı Örgütü'ne üye 7 ülke tarafından, geri kalmış İslam ülkelerini kalkındırmak amacıyla kurulmuştur. İslam Kalkınma Bankası, üye ülkelerde ve dünya çapındaki Müslüman topluluklarda sosyal ve ekonomik kalkınmayı teşvik ederek hizmet verdiği kişilerin hayatlarını iyileştirmeye çalışan ve etki yaratan çok taraflı bir kalkınma bankasıdır (Yardımcı oğlu, 2016: 72).

İslam Kalkınma Bankası kendi internet sitesinde beş temel faaliyet olduğunu belirtmekte ve bunları şu şekilde açıklamaktadır:

- Kamu özel ortaklıkları aracılığıyla hükümetler, özel sektör ve sivil toplum arasında ortaklıklar kurmak.
- Artan beceri ve bilgi paylaşımı yoluyla gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine ve toplumlarına değer katmak.
- Bilim, teknoloji ve inovasyona odaklanmak, artırılmış bağlantı ve finansman ve BM'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine odaklanma yoluyla dünyanın en büyük kalkınma sorunlarına çözümler getirmek.
- İslami Finansta küresel liderler olarak, uzun vadeli sürdürülebilir ve etik finansman yapıları ile Şeriat şikâyeti ile desteklenen küresel kalkınmayı teşvik etmek.

- İnsanlığın iyileştirilmesine odaklanmak için bir araya geldiğimizde, siyasi olmayan benzersiz bir ortamda üye ülkelerimiz arasındaki işbirliğini teşvik etmek. (<https://www.isdb.org/who-we-are/about-isdb>).

1.20.2. İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)

Merkezi Kuala Lumpur'da bulunan İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) 2003 yılında faaliyete başlamıştır. Bankacılık, sermaye piyasası ve sigortacılığı kapsayacak şekilde İslami finans hizmetleri sunarak sektörünün sağlamlığını ve istikrarını sağlamayı misyon edinmiştir. Bu misyonu ilerletirken, IFSB, yeni veya mevcut uluslararası standartları Şer'i ilkelerle uyumlu hale getirerek ihtiyatlı ve şeffaf bir İslami finansal hizmetler endüstrisinin gelişimini teşvik etmektedir.

Bu amaçla, IFSB'nin çalışmaları, Basel Bankacılık Denetimi Komitesi, Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Organizasyonu ve Uluslararası Sigorta Denetçileri Birliği'nin çalışmalarını tamamlamaktadır.

2020 yılı Aralık ayı itibarıyla, IFSB 188 üye, 80 düzenleyici ve denetleyici otorite, 10 uluslararası hükümetler arası kuruluş ve 57 yargı bölgesinde faaliyet gösteren 98 piyasa oyuncusundan (finansal kurumlar, profesyonel firmalar, endüstri birlikleri ve borsalar) oluşmaktadır. IFSB, kuruluşundan bu yana İslami finans hizmetleri sektörü için otuz altı standart, yol gösterici ilke ve teknik not yayınlamıştır.

IFSB, İslami finans hizmetleri endüstrisinin düzenlenmesi ve denetlenmesi ile ilgili veya bunlar üzerinde etkisi olan konulara ilişkin farkındalığın teşvik edilmesinde aktif olarak yer almaktadır (<https://www.ifsb.org/background.php>).

1.20.3. İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI)

1991 yılında kurulan ve Bahreyn merkezli AAOIFI, öncelikle küresel İslami finans endüstrisi için standartların geliştirilmesinden ve yayınlanmasından sorumlu, önde gelen uluslararası kar amacı gütmeyen kuruluştur. Uluslararası İslami finans için şariat, muhasebe, denetim, etik ve yönetim alanlarında toplam 100 standart yayınlamıştır. 45'ten fazla ülkeden merkez bankaları ve düzenleyici otoriteler, finans kurumları, muhasebe ve denetim firmaları ve hukuk firmaları da dâhil olmak üzere bir dizi kurumsal üye tarafından

desteklenmektedir. Standartları şu anda dünya çapındaki tüm önde gelen İslami finans kurumları tarafından takip edilmekte ve uluslararası İslami finans uygulamalarının ilerici derecede uyumlaştırılmasını sağlamıştır (<http://aaofii.com/our-history/?lang=en>).

1.20.4. Uluslararası İslami Finans Piyasası (IIFM)

IIFM, İslami Finansal Hizmetler Endüstrisinin (IFSI) şariat uyumlu finansal sözleşmelerin ve ürün şablonlarının standardizasyonuna odaklanan küresel bir standart belirleme organıdır. IIFM, Bahreyn Merkez Bankası (CBB) tarafından barındırılmaktadır ve Bahreyn Krallığı'nın 2002 Yılı (23) sayılı Kraliyet Kararnamesi uyarınca, CBB'nin ortak çabalarıyla tarafsız ve kar amacı gütmeyen bir uluslararası İslami altyapı geliştirme kurumu olarak kurulmuştur. IIFM Yönetim Kurulu, Kurucu ve Daimi Üyelerin yanı sıra, Kuwait Finance House, Dubai Islamic Bank, National Commercial Bank, Bank ABC Islamic, Gulf Finance House, Standard Chartered, Credit Agricole CIB ve National Bank of Kuwait gibi İslami ve uluslararası bankalardan oluşmaktadır. IIFM ayrıca Pakistan Devlet Bankası, Kazakistan Ulusal Bankası ve DIFC Otoritesi gibi belirli düzenleyici ve devlet kurumlarının yanı sıra İslami finans alanında faaliyet gösteren bir dizi uluslararası ve bölgesel finans kuruluşu ve diğer piyasa oyuncuları tarafından da desteklenmektedir (<https://www.iifm.net/about-iifm/corporate-profile/>).

1.20.5. İslami Araştırmalar ve Eğitim Enstitüsü (IRTI)

İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü (IRTI), İslam Ekonomisi ve Finansı alanında bilgi yaratmak ve yaymaktan ve İslam Kalkınma Bankası Üye Ülkelerinin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak için İslami Finansın kullanımını teşvik etmekten sorumlu İslam Kalkınma Bankası Grubunun bir üyesidir. ISDB Grubu'nun 10 Yıllık Stratejisi ve Başkanın Beş Yıllık Programı çerçevesinde IRTI, bilgiye dayalı sürdürülebilir kalkınma için bir katalizör görevi görmektedir.

Görevleri: İslam Ekonomisi ve Finansı ilkelerine uygun olarak İKB Üye Ülkelerinin karşılaştığı kalkınma zorluklarına yenilikçi, bilgiye dayalı çözümler sunmaya ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için İslam Kalkınma Bankası Üye Ülkelerine öğrenme ve kapasitelerinin geliştirilmesini sağlamaktır. Bunun için son teknolojilerden faydalanarak insan sermayesini geliştirmek ve dünya çapında İslami Finans endüstrisinin

gelişimini desteklemek için bilgi hizmetleri sağlamaya çalışmaktadır (<https://irti.org/about-us/>).

1.20.6. İslami Danışma Kurulu

İslami Finans Danışma Kurulu, Kanada’da İslami Finansın tanıtımıyla uğraşan, kar amacı gütmeyen, kendi kendini düzenleyen, gönüllü bir kuruluştur. Kurul, Kanada’da Şeriat uyumlu finansal ürünlerin geliştirilmesini kolaylaştırmak için 2008 yılında kuruldu. Başlıca işlevlerinden biri, Şeriat uyumlu finans piyasasına bir standardizasyon ölçüsü getirmektir. Bugüne kadar, bu pazar segmentine ilişkin benzersiz hizmetler sunan ülkedeki tek kuruluştur. Kurul danışmanlık, eğitim ve farkındalık ve arabuluculuk olmak üzere üç düzeyde çalışmaktadır. Kurul, tutarlılık ve şeffaflığı sağlamak için hızla genişleyen İslami finans hizmetleri endüstrisini denetlemek ve aynı zamanda Şeriat uyumlu işlemler yapmak isteyen tüketiciler için bir koruma görevi görmek için yetkili bir organ kurma ihtiyacını karşılamaktadır. Kurul, kuruluşundan bu yana her yıl ortalama beş eğitim semineri gerçekleştirmiştir. Şimdiye kadar 300’den fazla katılımcı bu oturumlardan yararlanmıştır. Ayrıca Kurul, çeşitli ticari projelere rehberlik sağlamak için danışmanlık kapasitesinde de aktif olmuştur (http://islamicfinanceboard.com/?page_id=16).

1.21. İslami Bankacılığın Dünya’da Ve Türkiye’de Mevcut Durumu

İslami finans, piyasa katılımcıları, yapılanma uzmanlığı ve işlem türleri açısından son 20 yılda hızla büyümüştür. İslami finans canlıdır ve genellikle geleneksel finansman ürünlerinin yanında veya bunlara alternatif olarak yer alan geleneksel finansman ürünleriyle rekabet gücünü kanıtlamıştır (Dear ve Hussain, 2020).

İslami finans, son yıllarda ABD, İngiltere, Singapur ve Avrupa ülkeleri ve özellikle Lüksemburg gibi çoğunlukta olmayan Müslüman ülkelere nüfuz etmiştir. Bu olumlu gelişme iki temel nedene bağlanmaktadır:

- Birincisi, bu ülke ve bölgelerdeki Müslüman nüfus arttı. Avrupa’da Müslüman nüfus 2010 yılında 44 milyon, Birleşik Krallık’ta 3,3 milyon veya 2013 yılında toplam Birleşik Krallık nüfusunun %5,2’si ve ABD’de 6,67 milyon veya toplam nüfusun %2,11’i civarındadır.

- İkincisi, zengin Müslüman ülkelerin varlıklarını, çoğunluğu Müslüman olmayan bu ülkeler tarafından uyumlu yatırım yolları önemli bir strateji olarak görülmektedir.
- Üçüncü olarak, İslami finansın büyümesi nedeniyle gayrimüslim çoğunluğa sahip ülkelerde Müslüman tüketicilerin taleplerinin karşılanmasıdır (Asutay ve Sidek, 2020: 3).

1.21.1. ABD’de İslami Finans

Müslüman nüfusu açısından önemli bir potansiyele sahip ABD, faizsiz finansman modelleri ve faizsiz bankacılık açısından yeni gelişmeye başlayan bir ülke konumundadır (Çobankaya, 2014: 37). İslami bankacılık koşullarına uygun olarak ülkede 1980’li yıllardan bu yana “Risk Sermayesi” adı altında finansal hizmetler başarıyla yürütülmektedir. Venture Capital olarak bilinen faizsiz finansman metodu, faizsiz bankacılık modeli ile benzer nitelik göstermektedir (Çizakça, 1999: 44).

1980’li yıllarda ABD’de İslami finans hizmetleri yatırım ve konut finansmanı ile sınırlıydı ve sadece bölgesel olarak mevcuttu. 1990’ların sonlarından itibaren, ABD’deki Müslüman nüfusun büyümesine paralel olarak pazar büyüklüğü önemli ölçüde büyüme kaydetmiştir (Dajani, 2019).

ABD’de faizsiz finansman adına yapılan tek işlem risk sermayesi değildir. Bunun yanında birçok banka faizsiz bankacılık işlemleri yürütmektedir. Ülkedeki Amana Mutual Trust, tek İslami yatırım şirkettir (Kınalı, 2012, s.5). Bunun yanı sıra Müslümanlar tarafından kurulan, Lariba Finans Kurumu ve Guidance Finans Kurumları bulunmaktadır (Çobankaya, 2014, s.37). ABD’de 2019 yılı itibarıyla faaliyet gösteren 25 İslami finans kurumu bulunmaktadır ve bunların en büyük üçü varlık büyüklüğüne göre American Finance House, University Islamic Financial ve Harvard İslami Finans (Harvard Islamic Finance) Programıdır. 2013 yılında JP Morgan İslami bankacılık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Standard Chartered Bank gibi yatırım bankaları bunu takip etmişlerdir ve Asya, Avrupa, Orta Doğu ve ABD’de İslami bankacılık ürünleri sunmaya başlamışlardır. Son zamanlarda, ABD ticari gayrimenkul sektöründe, Malezya merkezli Maybank, Kuveyt merkezli Warba Bank ve Kuveyt Ulusal Bankası, İtalyan bankası Intesa Sanpaolo ve Al Subeaei ailesi tarafından kontrol edilen Suudi özel sermaye yatırım şirketi MASIC gibi bankalar ticari gayrimenkul ile ilgili olarak ABD’de ticari İslami finans işlemlerine katılmıştır (Dajani, 2020).

1.21.2. Avrupa’da İslami Finans

1.21.2.1. Almanya

Almanya’da ilk İslami banka telaffuzları 1990’lı yılların sonlarına doğru ifade edilmeye başlanmıştır. Almanya’da İslami banka olmamasına rağmen Deutsche Bank, Unicredit gibi geleneksel bankalar farklı Arap ülkelerinde islami bankacılık kurma tekliflerinde bulunmuşlardır (Casper, 2017, s.5). 2006 yılında Frankfurt’ta kurulan İslami Bankacılık ve Finans Enstitüsü Almanya’da İslami bankacılığın dönüm noktası olarak ifade edilmektedir (Institute for Islamic Banking and Finance, 2017). Ancak 2015 yılına kadar islami finans alanında herhangi bir gelişme kaydedilmeyen ülkede, 2015 yılında Kuveyt Türk Katılım Bankası hizmet vermeye başlamıştır. KT Bank adıyla banka Almanya’daki ilk islami banka olma özelliği taşımaktadır. Alman Bankalar Düzenleme ve Denetleme Kurumu olan Bafin tarafından Alman denetleme yasasına tabi bir kredi kurumu olarak yetkilendirilen KT Bank, İslam Kanunu ilkeleri ve iyi yönetim ilkeleri ile uyumlu eksiksiz finansal ürünler ve hizmetler sunmayı amaçlamaktadır (Casper, 2017: 17-26). 2018 yılında ise Albaraka Türk Katılım Bankası Almanya’da klasik bankacılık hizmeti yerine dijital bankacılık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Albaraka Türk Almanya’da dijital olarak İslami bankacılık hizmetleri vermektedir (<https://www.aa.com.tr/tr>).

1.21.2.2. İngiltere

Katılım bankacılığı denildiğinde akıllara genelde Körfez veya Ortadoğu ülkeleri gelir. Fakat dünya piyasasında katılım bankacılığının en önemli merkezlerinden biri İngiltere’dir (Özsoy, 2010: 79). İngiltere’de özellikle Londra’nın bir finans merkezi olması, finansa dünyası açısından bir cazibesi olması sebepleriyle İslami banka alanında çok gelişme göstermiştir. Doğu tarafında bulunan geleneksel bankalar Londra’da katılım bankacılığı alanında hizmet vermektedir.

İngiltere’de İslami Finans, ilk murabaha işleminin tanıtımı ile 1980’li yıllarda uygulanmaya başlanmıştır. İlk İngiliz İslam Bankası olan Al Baraka International, 1982’de kurulmuştur (TKBB, 2021-2025 Raporu: 19)

İngiltere İslami finans ürünlerini ayrı bir mevzuatla düzenlemek yerine, geleneksel finans araçlarını düzenleyen önceden mevcut mevzuat ve düzenlemeleri, İslami finansa

yaygın olarak kullanılan yapılara hitap edecek şekilde uyarlamıştır (Dewar ve Hussain, 2019).İngiltere'nin ilk İslami finans kurumu olarak Islamic Bank of Britain 2014 yılında kurularak, faizsiz bankacılık alanında hizmet vermeye başlamıştır (Arslan ve Ergeç, 2010: 157; Çobankaya, 2014: 35).

Birleşik Krallık'ta, 3'ü yerli İngiliz bankaları ve 12'si İslam ülkelerinden olmak üzere Şeriat uyumlu bankacılık ürünleri ve hizmetleri sunan 15 banka bulunmaktadır (<https://thebanks.eu/articles/Islamic-banks-in-the-United-Kingdom>).

Tablo 6. İngiltere'deki İslami Bankalar

Banka Adı	Banka Ülkesi	Kuruluş Tarihi
Londra Bankası ve Orta Doğu plc	Birleşik Krallık	2006
Gatehouse Bank Plc	Birleşik Krallık	2007
Standart Chartered Bank	Birleşik Krallık	1953
İlk Abu Dabi Bankası PJSC	Birleşik Arap Emirlikleri	1993
Arap Ulusal Bankası	Suudi Arabistan	2009
Al Rayan Bank Plc	Katar	2002
QIB (İngiltere) Plc	Katar	2003
Birleşik Ulusal Bankası Sınırlı	Pakistan	2001
Malaya Bankacılık Berhad	Malezya	1962
ABC Uluslararası Banka PLC	Libya	1990
Arap Bankacılık Kurumu (BSC)	Libya	2007
blom Bank Fransa	Lübnan	1983
Sonali Bankası (İngiltere) Limited	Bangladeş	1999
Gulf International Bank (UK) Limited	Bahreyn	1975
Mashreqbank psc	Bahreyn	1978

Kaynak: (<https://thebanks.eu/articles/Islamic-banks-in-the-United-Kingdom>)

1.21.2.3. İsviçre

İsviçre'de 2006 yılının Ekim aylarında İsviçre Federal Banka Komisyonu Faisal Private adlı İslami bankaya bankacılık lisansını vererek ilk İslami banka temelini attırmıştır. İsviçre'de yerel ve küresel birlikte olmak üzere İslami bankaların 7 milyar ABD doları civarında varlıkları bulunmaktadır. Son yıllarda eğitim alanında da İslami bankacılık alanında programlar başlamıştır. Cenevre adlı işletme okulu İslami finans dalında bir master programı başlatarak bu alanda öncülük etmiştir (Morales, 2016: 51). İsviçre'de 2 İslami yatırım bankası faaliyet göstermektedir (<https://www.tkbb.org.tr>).

1.21.3. Müslüman Ülkelerde İslami Finans

1.21.3.1. Malezya

Malezya İslami bankacılık alanında bir önceki ülkeler gibi en önemli ülkelerden biridir. Hatta en son verilere göre kendi ülkelerinde İslami Bankacılık Pazar payı %20 seviyelerindedir. Bu oran dünya genelinde %12'lik yer kaplamaktadır. Malezya'da İslami bankacılık payının bu derece yüksek olmasının arkasında Malezya devletinin ve bunun yanında bankacılıkla ilişik olan birçok kurumun aktif rollerde yer alarak İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılığın gelişmesinde güçlü bir alt yapı kurması yatmaktadır (Özsoy, 2010: 73). Özellikle sukuk gibi sadece İslami bankalarına özgü yatırım araçlarında da öncülük etmektedir. 2012 yılında bu üründe 130 milyar dolarlık ihraçla lider konuma gelmiştir (TKBB, 2021-2025 Raporu: 16)

Malezya, İslami finans piyasasında dünyanın en gelişmiş ülkesi olarak lider konumda bulunmaktadır (D'cruz ve Aziz, 2019). 2020 yılı itibari ile 16 tam teşekküllü İslami banka ve 12 İslami pencere modeli uygulayan banka faaliyet göstermektedir.

Malezya Türkiye gibi laik bir sistemle yönetilmektedir. İslami bankacılıkta tıpkı Türkiye gibi diğer konvansiyonel bankalarında yanında yer almaktadır. Faizsiz bankacılık faaliyetleri ülkedeki bankacılık sektörü içerisinde %20 oranındadır (SERPAM, 2013: 9).

1.21.3.2. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan Krallığı'nda, diğer finans türlerinin aksine özellikle İslami finans için geçerli olan hiçbir yasa yoktur. Suudi Arabistan'daki en önemli yasa şeriattır. Şeriat Kuran ve Sünnet (tanık söz ve Hz. Muhammed eylemlerini) gibi farklı kaynaklardan çok sayıda türetilen temel ilkelerinin bir toplama içerir. Şeriata ek olarak, Suudi Arabistan hukuku da çıkarılan mevzuattan türetilmiştir (Karim Wali ve Zeyad Khoshaim, 2020).

Suudi Arabistan'ın dünyada varlığını sürdüren ve İslami bankacılık sisteminin yayılmasında çok büyük rol oynayan bankaları aşağıdaki gibidir. Özellikle Al Baraka bankası dünyada çok fazla ülkede faaliyet göstermekte olup İslami bankacılığın öncülerindendir. Al Rajhi Bankası ise dünyadaki en büyük İslami Banka'dır (Göncüoğlu ve Karaahmetoğlu, 2014: 10).

- Dar Al Mal Al İslami Grup

- Dallah Al Baraka
- Al Rajhi

1.21.3.3. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri, modern İslami finansın, Şeriat işlem yasalarına uygun finansal uygulamaların geliştirilmesinde lider bir güçtür. Dubai İslam Bankası (DIB), 1975 yılında dünyanın ilk ticari İslami bankası olarak kurulmuştur. Daha fazla İslami banka açıldıkça ve İslami finansın popülaritesi arttıkça, hükümet 1985'te İslami finansı düzenleyen yasaları uygulamaya geçirmeye başlamıştır (<https://www.britannica.com/place/United-Arab-Emirates/Finance>).

BAE, Suudi Arabistan ve Malezya'dan sonra dünyanın en büyük İslami bankacılık pazarlarından biridir. BAE Merkez Bankası'nın 2019 yılı yıllık raporuna göre, Aralık 2019 itibarıyla, BAE bankalarının elindeki bankacılık varlıkları 2019'da yüzde 7,5 artarken, şeriat uyumlu varlıkların payı yüzde 20,3'ten yüzde 18,6'ya (yaklaşık 573 milyar) düştü. BAE dirhemi), İslami finans sektörünün geleneksel kredilerden daha düşük bir büyüme oranı kaydettiğini uzun yıllardan beri ilk kez temsil ediyor. Brüt varlıklar, brüt kredi ve banka mevduatları gibi bir dizi temel göstergede yıllık bazda rakamı, BAE'deki İslami bankalar için ticari kredilerdeki pozitif büyümeye (mütevazı da olsa) kıyasla negatif büyümeye göstermiştir (Khan ve Dar, 2020).

1.21.3.4. Mısır

Günümüzde Mısır'da faaliyet gösteren 40 bankanın üçü, tam teşekküllü İslami banka konumunda olup ve yaklaşık bir düzine geleneksel bankanın ise İslami finans (faizsiz bankacılık) hizmetleri bulunmaktadır (<https://www.zawya.com>). Bu bankalar kendi şeriat kurullarına sahiptirler. Geleneksel finans ürünlerinin yanında İslami finans hizmetleri de sunmaktadırlar (Bassiouny, 2019).

Mısır'da İslami bankacılık ürünleri sağlamak için lisansa sahip olan üç tamamen İslami banka da dahil olmak üzere 14 banka içerdiğini açıkladı. Bu bankalar Faisal Islamic Bank, Al Baraka – Mısır ve Abu Dhabi Islamic Bank – Mısır'ın yanı sıra geleneksel şubelerinin yanı sıra İslami şubeleri bulunan 11 bankadır.

2021 yılı Mart sonunda 2020 yılının aynı dönemine göre İslami bankacılık %14,3 oranında büyüme kaydetmiştir. Mısır bankalarındaki İslami şube sayısı şu anda 243 olup, Mısır bankacılık pazarındaki toplam şube sayısının yaklaşık %5,5'ini oluşturmaktadır. Yaklaşık 3 milyon müşteriye hizmet veriyorlar (<https://dailynewsegypt.com/2021/05/22/4-banks-acquire-90-of-islamic-banking-in-egyptian-market/>).

1.21.4. Dünya’da İslami Finansın Mevcut Durumu

İslami finans, küresel ekonomide en hızlı büyüyen sistemlerden biri haline gelmiştir. Küresel finans piyasalarına alternatif bir model olan katılım finans sektörü her geçen yıl hızlıca büyümekte olup, Şekil 3’e göre 2019 yılında 2,58 trilyon dolarlık aktif büyüklüğüne ulaşmıştır. Araştırma şirketlerine göre bu büyüklüğün 2024 yılına kadar 3,6 trilyon dolara ulaşacağı tahmin edilmektedir (ICD, 2020: 22).

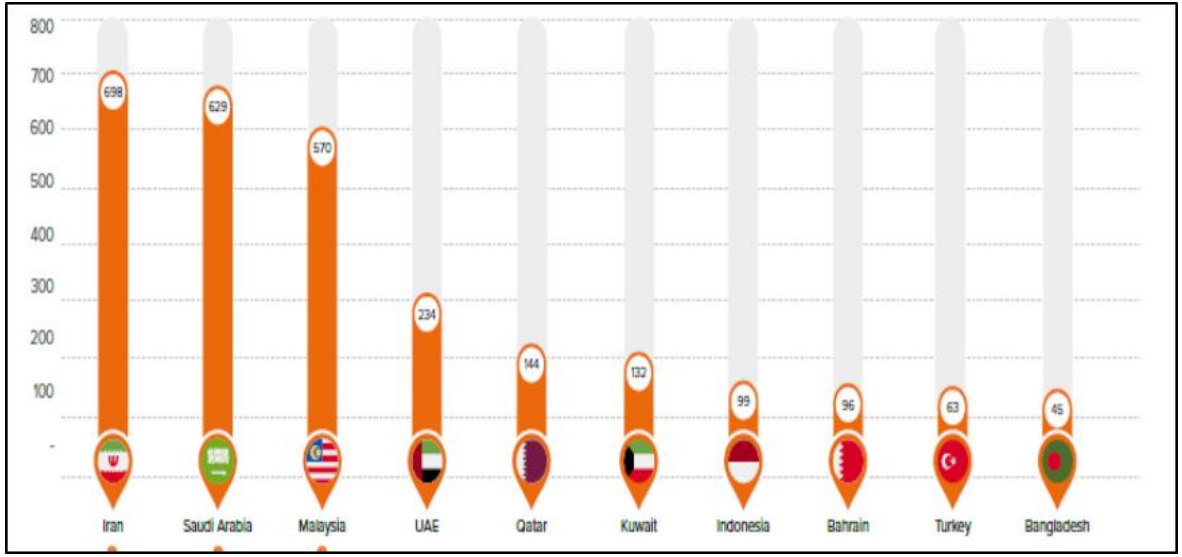

Şekil 3. Küresel İslami Finans Varlıklarının Toplam Büyüklüğü (Milyar USD)

Kaynak: Islamic Corporation Development (ICD), Islamic Finance Development Report 2020: 22.

İslami finans sektörüne küresel çapta ilginin artmasında reel ekonomiye doğrudan katkı sağlayarak ekonomik büyüme ve kalkınmayı hızlandırması, varlığa dayalı bir finansman yöntemini uygulaması ile sistemin güvenilirliğini arttırması, finansal krizlere karşı daha fazla dirençli ve güçlü olması, risk ve getiri paylaşımını esas alarak gelir adaletsizliğinin önüne geçmesi ve sosyal dengeyi sağlamaya çalışması yatmaktadır (Uyan, 2018: 37).

İslami finans kuruluşları son yıllarda dijitalleşmeye daha fazla önem vermekte ve sektör fırsatlarını takip ederek ürün ve hizmet çeşitliliğini arttırmayı hedeflemektedirler. 2020 yılı için küresel katılım finans ekonomisinde; İslami finansal teknoloji (fin-tek), blockchain, İslami sosyal finans (zekât, vakıf, mikro finansman), ticari alacaklar ve faktöring için İslami ticari finansman gibi faaliyet alanlarından oluşan sektörlerin büyüme göstermesi beklenmektedir (Salaam Gateway, 2020: 6-7). Ancak bu ürün ve hizmetlerle büyüme sağlanabilmesi için tüm ülkeleri kapsayıcı standartlaştırmalar yapılmalı ve karmaşıklıkların giderilmesi gerekmektedir (Standard & Poor's, 2020: 9).

Şekil 4. İslami Finans Varlıklarında Aktif Büyüklüğü En Fazla Olan Ülkeler (Milyar USD)

Kaynak: Islamic Corporation for the Development (ICD), Islamic Finance Development Report 2020: 28.

Küresel çapta 2019 yılı itibariyle 2,5 trilyon dolara ulaşan katılım finans varlıklarının yaklaşık %66'sına İran, Suudi Arabistan ve Malezya gibi ülkeler sahiptir. En fazla payın bu ülkelerde olmasında; Müslüman nüfus yoğunluğu, yasal alt yapı, devlet politikaları ve teşvik sistemi, ürün ve hizmet çeşitliliği, sermaye yeterliliği gibi etkenler sayılabilmektedir. Katılım finans sektöründe hızlı gelişen ülkelere olan Türkiye'nin katılım finans varlıkları ise 63 milyar dolar büyüklüğe ulaşmıştır.

23 ülkeden en büyük 100 İslami bankanın 2020 mali yılının ilk yarısındaki finansal bilgilerinden oluşturulan rapora göre; Suudi Arabistan merkezli Al Rajhi Bank, en büyük İslami bankasıdır. Toplam varlıkları yıllık bazda (yıllık) %13 artarak 2020'nin ilk yarısında 111 milyar dolara ulaşmıştır. Dubai İslam Bankası, en büyük İslami bankalar sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır. Banka, Noor Bank'ı satın almasının ardından %29'luk güçlü

bir varlık büyümesi kaydetmiştir; bu, üçüncü en büyük İslami banka olan Kuwait Finans Evi'ninkinden %20 daha yüksektir. Asya'nın en büyük İslami bankası olan Maybank İslami, sıralamada dördüncü sırada yer alırken, Mısır Faysal İslam Bankası, 6,8 milyar dolarlık toplam aktifleri ile Afrika'nın en büyüğüdür (<https://www.theasianbanker.com/ab500/2018-2019/largest-islamic-banks>).

Ayrıca New York merkezli Global Finance dergisi tarafından niteliksel ve niceliksel verilere bakılarak 2020 yılı için dünyanın en iyi İslami finansal kurumları seçilmiştir. Seçim yapılırken pazar payı, büyüme, kârlılık, ürün ve hizmet çeşitliliği, hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti gibi kriterler ön planda tutulmuştur.

Tablo 7. Küresel İslami Finansın En İyi Kuruluşları

Finansal Kategori	İslami Finans Kuruluşu
En İyi İslami Finansal Kurum	Kuveyt Finans Evi
En İyi Sukuk Bankası	CIMB İslam Bankası
En İyi İslami Perakende Bankası	Maybank İslami Berhad
En İyi İslami Yatırım Bankası	Standart Chartered Saadiq
En İyi İslami Fon Yönetimi	Al Rajhi Başkenti
En İyi İslami Kobi Bankası	Maybank İslami Berhad
En İyi İslami Kurumsal Banka	Katar İslam Bankası
En İyi İslami Varlık Yöneticisi	Al Rajhi Başkenti
En İyi İslam Ticaret Finansmanı Sağlayıcısı	Maybank İslami Berhad
En İyi İslami Tekafül Şirketi	Kuveyt Finans Evi
En İyi İslami Proje Finansmanı Sağlayıcısı	Kuveyt Finans Evi

Kaynak: Stubing, 2021.

1.21.5. Türkiye’de İslami Finansın Mevcut Durumu

Türk bankacılık sektörü içerisinde küçük bir paya sahip olmasına karşın son yıllarda büyüme trendine giren İslami finans kurumlarının Türk bankacılık sektöründeki yeri Tablo 8’de görülmektedir.

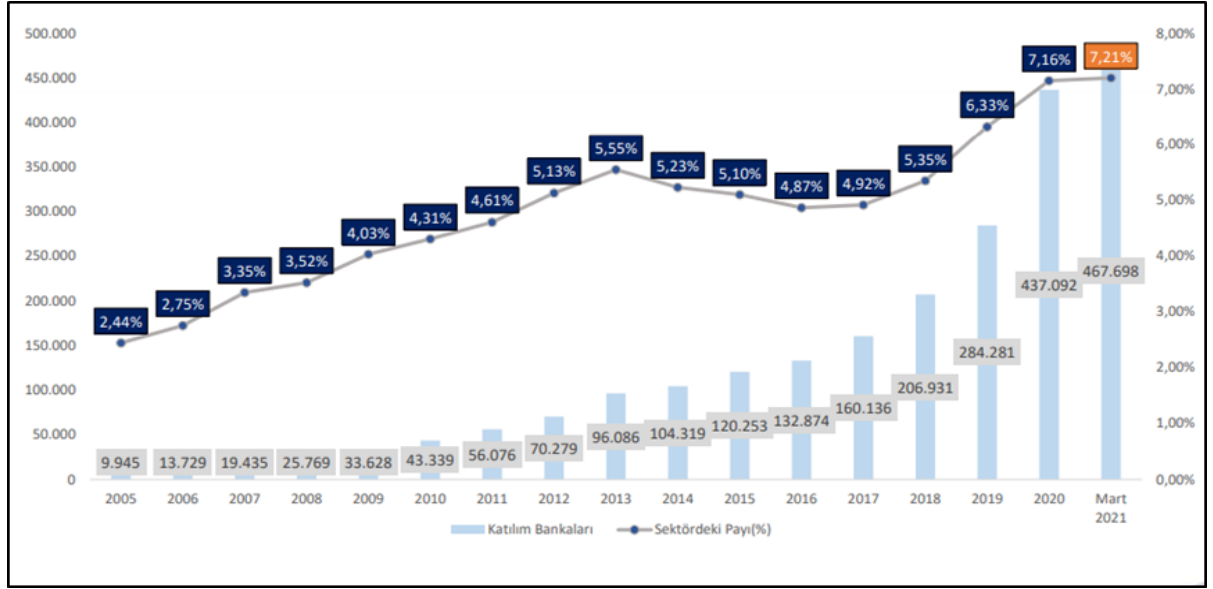
Tablo 8. Türk Bankacılık Sektörünün Büyüklüğü (Mart 2021).

Bankalar	Kuruluş Sayısı	Aktifler		Toplanan fonlar		Kullandırılan fonlar	
		Milyon TL	Pay (%)	Milyon TL	Pay (%)	Milyon TL	Pay (%)
Mevduat Bankaları	32	5.579.508	85,99	3.297.005	90,50	3.61.276	85,03
Katılım bankaları	6	467.968	7,21	345.916	9,50	266.786	6,75

Kalkınma ve Y. Bankaları	14	441.047	6,80	0	-	324.854	8,22
Toplam	52	6.488.523	100	3.642.921	100	3.952.916	100

Kaynak: TKKB, 2021: 3

Günümüzde Türkiye’deki katılım bankacılığı sektörü yüzde 6,75’lik bir pazar payına sahiptir. Her geçen gün aktifleri gelişme göstermektedir. Şekil 5’te 2005-2021 yılları arasında İslami finans kuruluşlarının aktiflerinin gelişimi görülmektedir.

Şekil 5. Türkiye’de İslami Finans Kuruluşlarının Aktiflerinin Gelişimi (Milyon TL)

Kaynak: TKKB, 2021: 11

Türkiye Katılım Bankaları Birliği’nin (TKBB) strateji belgesinde 2025 yılına kadar bu oranın yüzde 15’e çıkarılması öngörülmektedir. Türkiye’de devletin faizsiz finans sektörüne bizzat sermayedar olarak girmesi sektörün büyümesi, yeni kaynakların çekilmesi, sektöre karşı güvenin artırılması ve diğer psikolojik etkenler dikkate alındığında olumlu olarak değerlendirilmektedir. Türkiye sisteminde devlet bizzat yatırımcı ve girişimci olarak faizsiz finans sektörüne girmiştir. Dünyada yüzde yüz devlet sermayesi ile katılım bankası kurulması örneği Türkiye dışında başka bir ülkede görülmemektedir (Dereci, 2018). Tablo 9’de katılım bankalarının faaliyete başlama yılları, kronolojik olarak yer almıştır.

Tablo 9. Katılım Bankalarının Faaliyete Başlama Yılları

Katılım Bankası	Faaliyete Başlama Yılı
Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş	1984

Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1989
Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	1991
Ziraat Katılım Bankası A.Ş.	2015
Vakıf Katılım Bankası A.Ş.:	2015
Emlak Katılım Bankası:	2019

1.21.5.1. Albaraka Türk Katılım Bankası

Türkiye’de 1985 yılında bankacılık faaliyetlerine başlayan kurum, 1988 yılında finansal kiralama işlemlerine başlamıştır. 1992’de, şube sayısını 10’a çıkarmış ve aktiflerinin toplamı 400 milyon doları aşmıştır. 1998’de, kredi kartı hizmeti sunmaya başlamış ve şube sayısını 22’ye çıkarmıştır. 2011 yılında, ilk yurt dışı şubesini Irak Erbil’de açmıştır ve 350 milyon dolarlık murabaha sendikasyonu ile piyasanın en yüksek tutarına sahip sendikasyon kredisine imza atmıştır. 2012’de, dünyanın en iyi katılım bankası olma yolunda dönüşüm programı olan Simurg programını başlatmıştır. 2013 yılında, Türkiye’de ilk defa uygulanan murabaha sukuk yöntemi ile sermaye benzeri kredi sağlamıştır (<https://www.albaraka.com.tr/tr>). 2020 yıl sonu itibariyle aktiflerinin toplamı 69.315.799 bin TL ve net karı 254.737 bin TL’dir. 229 şubesi bulunmakta ve 3390 personeli bulunmaktadır (<https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>).

1.21.5.2. Kuveyt Türk Katılım Bankası

1989 yılında, Kuveyt Türk Evkaf Finans adıyla kurulan banka 1999’dan itibaren Bankacılık Kanunu’na göre faaliyetlerine devam etmiştir ve 2006 yılında Kuveyt Türk Finans Katılım Bankası adını almıştır. Dünyaya açılmak isteyen Türk yatırımcılar için bir köprü vazifesi gören banka, Bahreyn’de açılan şubesi ile Türkiye ve Körfez bölgeleri arasında ticaretin gelişmesine katkı sağlamaktadır. 2010’da Türkiye’de, ilk olarak sukuk ihracı uygulamasını yapmıştır. 2015 yılında, Almanya’nın ilk faizsiz bankası olan Kuveyt Türk Bank Almanya hizmet vermeye başlamıştır (<https://www.kuveytturk.com.tr/>). 2020 yıl sonu itibariyle aktiflerinin toplamı 152.290.315 bin TL ve net karı 1.400.281 bin TL’dir. 435 şubesi bulunmakta ve 6000 personeli bulunmaktadır (<https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>).

1.21.5.3. Türkiye Finans Katılım Bankası

Türkiye Finans 2005 yılında, % 100 ilk yerli sermayeli finans kurumu olan Anadolu finans ve Faisal Finans'ın birleşimi ile kurulmuş bir katılım bankasıdır. 2008 yılında, Suudi Arabistan'ın ilk ve en büyük bankası The National Commercial Bank tarafından çoğu hissesi satın alınmış ve bu tarihten sonra Türkiye Finans önemli değişim ve gelişim göstermeye başlamıştır. The National Commercial Bank'ın % 67.03'lük hisse ile ana ortağı olan Türkiye Finans, katılım bankacığının öncülerindendir (<https://www.turkiyefinans.com.tr>) 2020 yıl sonu itibariyle aktiflerinin toplamı 81.370.822bin TL ve net karı 675.677 bin TL'dir. 319 şubesi bulunmakta ve 3.731 personeli bulunmaktadır (<https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>).

1.21.5.4. Ziraat Katılım Bankası

Banka, 2015 yılında bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. Türkiye'nin kamu sermayesi ile kurulan ilk katılım bankasıdır. Kamunun katılım bankası sektörüne girmesi sistemin hızlı büyüme sürecini beraberinde getirmiştir. Sürdürülebilir kârlılık kavramına önem veren banka, ekonomik büyümeye katkı sağlayan, istihdam artırıcı, uygun-doğru yatırımlarda yer almak amacıyla uluslararası fonları ülkemize getirmeyi hedeflemektedir. 2016 yılı itibariyle ilk kâr-zarar ortaklığı projesini gerçekleştiren banka, bilançoda KOBİ'lere ayrılan paylarını her yıl arttırmayı hedeflemektedir. Ayrıca, KOBİ'lere finansman desteği açısından Dünya Bankası ve Kredi Garanti Fonu kaynaklı olarak fon kullandırmaya başlamıştır. Mayıs 2016'da 100 milyon TL tutarında ilk sukuk ihracını ve aynı dönemde 155 milyon dolar tutarında ilk murabaha sendikasyonunu gerçekleştirmiştir (www.finansgundem.com) 2020 yıl sonu itibariyle aktiflerinin toplamı 60.181.996 bin TL ve net karı 638.562 bin TL'dir. 105 şubesi bulunmakta ve 1261 personeli bulunmaktadır (<https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>).

1.21.5.5. Vakıf Katılım Bankası

Katılım bankacılığının en genç üyesi olan banka, 2016 yılında bankacılık faaliyetlerine başlamıştır. Sosyal yaşamda adil düzenin bir parçası olan “Vakıf Kültürü” ve

faizsiz bankacılık ilkelerini bir arada yaşatan banka, topluma faydalı olma adına çalışmalarını yürütmektedir (www.vakifkatilim.com). 2020 yıl sonu itibariyle aktiflerinin toplamı 53.127.628 bin TL ve net karı 13.734.273 bin TL'dir. 112 şubesi bulunmakta ve 1642 personeli bulunmaktadır (<https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>).

1.21.5.6. Emlak Katılım Bankası

1926 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankası, Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş., 25 Şubat 2019 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan faaliyet izniyle Katılım bankası olarak yeniden kurulmuştur (<https://www.emlakbank.com.tr>). 2001 yılında tasfiye sürecine alınan Türkiye Emlak Bankası A.Ş.'nin 2017 yılında bu süreçten çıkarılmasının ardından 3 Eylül 2018 tarihinde yapılan Genel Kurul'da yeni ana sözleşmesi onaylanmış, statüsü katılım bankası olarak belirlenmiştir. Banka'nın unvanı 10 Eylül 2018 tarihinde Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş. olarak tescil edilmiştir (Katılım Bankaları 2018, s. 47). 2020 yıl sonu itibariyle aktiflerinin toplamı 20.390.177 bin TL ve net karı 80.559 bin TL'dir. 50 şubesi bulunmakta ve 814 personeli bulunmaktadır (<https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese>).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MALEZYA, İRAN VE TÜRKİYE KATILIM BANKACILIĞI KARŞILAŞTIRILMASI

1.22. Malezya

Malezya’da İslami bankacılık, Eylül 1963’te Hac Müstakbel Wang Tasarruf Organizasyonu’nun (PWSBH) kurulmasıyla başlamıştır. PWSBH, Müslümanların Hac (Mekke’ye hac ziyareti) masraflarından tasarruf etmeleri için bir kurum olarak kurulmuştur. 1969’da PWSBH, Hac İşleri Görevlileri ile Hacı Birikimleri ve Hac Kurumları (şimdi Hacı Birikimleri Kurumları olarak biliniyor) oluşturmak için birleşti.

Malezya’daki ilk İslami banka 1983’te kuruldu. 1993’te ticari bankalar, ticaret bankaları ve finans şirketlerinin İslami Bankacılık Programı (IBS) kapsamında İslami bankacılık ürün ve hizmetleri sunmalarına izin verildi. Bununla birlikte, bu kurumların, fonların birbirine karışmamasını sağlamak için İslami bankacılık işlemlerinin fonlarını ve faaliyetlerini geleneksel bankacılık işinden ayırmaları gerekmektedir.

Malezya’da İslami ürünler sunan bankaların listesi (2015’te güncellendi) 16 bankaya ulaştı. Bankaların yanı sıra, syariah tabanlı ürünler sunan banka dışı diğer araçlar, Malaysia Building Society Berhad (MBSB) ve Malezya Kooperatif Komisyonu (SKM) altında kayıtlı kooperatiflerdir.

Malezya’da, ayrıca Bank Negara Malaysia’da (BNM) kurulan Ulusal Şeriat Danışma Konseyi, BNM’ye bu kurumların faaliyetlerinin Şeriat yönleri ile bunların ürün ve hizmetleri hakkında tavsiyelerde bulunur. 2006 yılında Bank Negara Malaysia, Malezya’da İslami Finans için vasıflı ve sertifikalı personel sağlamak üzere özel bir Üniversite olan Uluslararası İslami Finans Eğitim Merkezi’ni (INCEIF) kurdu. Üniversite, Malezya Hükümeti’nin ülkenin uluslararası bir İslami finans merkezi olarak konumunu daha da güçlendirme girişiminin bir parçası olarak kurulmuştur. Tamamen İslami Finans alanında lisansüstü eğitime adanmış dünyadaki tek üniversitedir.

Haziran 2005’te Dow Jones and Company of New York City ve RHB Securities of Kuala Lumpur, yeni bir “İslami Malezya Endeksi”ni başlatmak için bir araya gelmiş çeşitli şeriat temelli kriterlere uyan Malezyalı şirketleri temsil eden 45 hisse senedinden oluşan bir

koleksiyondur. Örneğin, üç değişkenin (endeksli bir şirketin toplam borcu, toplam nakit artı faiz getiren menkul kıymetler ve alacakları) her biri, takip eden 12 aylık ortalama kapitalizasyonun %33'ünden az olmalıdır.

Malezya'daki İslami finans sistemi neredeyse kırk yılı kapsamaktadır. 1963'te Lembaga Tabung Haji'nin (Hac Fonu) oluşumu İslami Finans'ın Malezya'daki köklerini belirledi. 1970'lerde İslami finans sisteminin yeniden canlanması Ortadoğu ve Malezya gibi bazı Müslüman ülkelerde konvansiyonel finansmana karşı müdahalede bulunmuştur. 1980'de Bumiputera Ekonomi Kongresi, Malezya hükümetine bir İslami banka kurmayı teklif etti. Yine 1983 yılında Malezya'da İslami bankacılığın kurulması için İslami bankacılık sistemini incelemek ve hükümete tavsiyelerde bulunmak üzere Ulusal Yönlendirme Komitesi kurulmuş ve sonuç olarak 1983 yılında Malezya'da ilk İslami banka, yani Bank Islam Malaysia faaliyete geçmiştir.

Günümüzde Malezya'da İslami bankacılık ile konvansiyonel bankacılık sistemi birbirine paralel çalışmaktadır. Ek olarak, İslami finans sisteminin kapsamlı olması nedeniyle, banka dışı İslami finansal araçların İslami finansal ürün ve hizmetler sağlamasına izin verilmektedir. Malezya, yasal haklar, çerçeve, şeriat danışmanlığı ve akademik ve araştırma desteği sağlayarak İslami finansın amaç ve hedeflerini üç ana segmentiyle gerçekleştirmek için destekler ve stratejiler. İslami finans için mevcut kurumlar ve muhtemel kurumlar, diğer birçok finansal faaliyeti de kapsayacak şekilde Malezya'da İslami finansın daha fazla geliştirilmesini ve ilerlemesini vaat etmektedir. Hükümet Malezya İslami finansını desteklese de, İslami finansla ilgili, yani beşeri sermaye, İslami finansın yanlış anlaşılması ve standardizasyon ve uyum sorunları gibi çeşitli zorluklar devam etmektedir.

Malezya'daki İslami finans sisteminin ana bölümleri arasında İslami bankalar, İslami sermaye piyasaları ve tekafül kurumları bulunmaktadır.

1993 yılında Bank Negara Malaysia, ticari bankaların İslami pencereler başlatmasına izin veren faizsiz bir bankacılık programı başlattı. Program ayrıca tam teşekküllü, pencereler ve yabancı bankalar da dâhil olmak üzere birçok İslami bankanın ortaya çıkmasına neden oldu. On yıl sonra, 2005 yılında, RHB İslami Berhad ve Hong Leong İslami Berhad gibi İslami yan kuruluşlar, 1983 tarihli İslami Bankacılık Yasası'nın ardından İslami bankalar olarak ruhsatlandırıldı ve faaliyet göstermeye başladı. Böylece Malezya, ikili bir bankacılık sistemi altında İslami ürünler ve İslami olmayan ürünler sunmaktadır.

Malezya hükümeti, uluslararası bankaların bir İslami bankacılık penceresine sahip olmaları için umutlar yaratmıştır. Hükümet, Malezya'yı uluslararası bir İslami finans

merkezi olarak güçlendirmek için Malezya Uluslararası Finans Merkezi'ni (MIFC) kurdu. MIFC kapsamındaki en önemli teşvikler, uluslararası bankaların diğer para birimlerinde İslami bankacılık hizmetleri sunmalarına izin veren uluslararası İslami bankacılık lisanslarıdır. Yerel ve uluslararası talep nedeniyle, Malezya'da yerel ve yabancı bankalar da dâhil olmak üzere İslami finans kurumlarının sayısı ve pencereleri artıyor.

2002'de tam teşekküllü İslami bankacılığa dönüşen Bank Kerjsama Rakyat Malaysia Berhad (Bank Rakyat) gibi bazı geleneksel bankaların tam teşekküllü İslami bankalara dönüşmesiyle İslami bankalar, şirketlerden ve müşterilerden geniş destek alıyor, Agrobank 2015 yılında tam teşekküllü bir İslami banka oldu. Malaysia Building Society Berhad (MBSB) ve Asian Finance Bank Berhad (AFB) arasında gerçekleşen birleşmenin ardından, 2018 yılında tam teşekküllü bir İslami banka olma planını açıkladı. Şu anda, on bir (11) yerel ve beş (5) yabancı İslami banka olmak üzere toplam on altı (16) İslami Banka bulunmaktadır ve Malezya'daki tüm eyaletleri ve şehirleri kapsayan çeşitli İslami bankacılık tesislerine hizmet vermektedir. Geniş desteğe ve istikrarlı büyümeye rağmen, İslami bankalar hala ta'wîd (tazminat) ve gharama (ceza) ile ilgili geç ödeme ücretleri ve maqâsid al-Shari'ah'ı yerine getirme ve kâr paylaşımına dayalı finansman sağlama gibi sorunlar ve zorluklarla karşılaşmaktadır.

İslami sermaye piyasası, "sermaye piyasası işlem, operasyon ve faaliyetlerinin Şeriat ilke ve gerekliliklerine göre yürütüldüğü bir piyasa" olarak tanımlanabilir. Malezya'da İslami sermaye piyasaları, Sukuk'un sermaye piyasalarında hızlı bir büyüme kaydettiği perakende bankacılık gibi gelişiyor. Malezya'da, murâbahah, muğarabah, muşâraka, icâre, teverruk gibi Şeriata uygun finansal ürünler için çeşitli kavramlar kullanılmıştır.

1996'da Malezya Menkul Kıymetler Komisyonu (SCM), Şeriat kriterlerinin ve Şeriat onaylı menkul kıymetlerin ihraç edildiğini duyurdu. Bu duyurudan sonra İslami sermaye piyasaları, sermaye piyasalarına alternatif olarak Şeriata uygun piyasalara yatırım yapmakla ilgilenen yatırımcılardan daha fazla ilgi gördü. Malezya'daki İslami sermaye piyasaları, SCM ve Sermaye Piyasası Hizmetleri Yasası (CMSA) kapsamında yönetilmektedir.

İslami finansal ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi ve piyasalara uyumlu hale getirilmesi için farklı yaklaşımlar benimsenmiştir. Yaklaşımlardan biri de geleneksel sistemdeki ürün ve hizmetlerin şeriata aykırı olmayacak şekilde değiştirilmesidir. Buna karşılık, ikinci yol, yalnızca birkaç Şeriat kavramını takip eden Şeriat ilkelerine dayanan yeni bir ürün ve hizmet icat etmektir.

1990'dan bugüne kadar, yatırımcılar için Şer'i uyumlu ürünler, birçok kapsamlı projenin başlatılmasıyla çeşitli aşamalardan geçmiştir. Ayrıca, İslami Sermaye Piyasası, geleneksel piyasalar yerine Şeriat'a uygun piyasaları seçen yatırımcıların, hissedarların ve şirketlerin ihtiyaçlarını karşılamak için geleceğe yönelik planlanmış birçok projeye sahiptir.

İslami bankacılık ve tekafül sektörlerinin büyümesiyle İslami sermaye piyasasının önemi arttı. Ek olarak, İslami finans sistemi, Şeriat'a daha uygun ürün ve hizmetler sağlayabilecek İslami finansal araçlardan yoksundur. Bu nedenle, İslami sermaye piyasaları Şeriat şikâyet araçlarını sunmalı ve yatırımcıların talebini karşılamalıdır. Ayrıca Malezya'da İslami sermaye piyasaları, piyasaların taleplerini karşılamak için her iki yaklaşımı da benimsemiştir. Şu anda İslami sermaye piyasası, 2018'de %60,55 ile sermaye piyasalarının önemli bir kısmına sahiptir. ICM'nin pazar büyüklüğü toplam 1.880,73 milyar RM'dir. Bu miktar, 1.036,52 milyar RM değerindeki Şeriat uyumlu özkaynaklardan ve toplam 844,21 milyar RM değerindeki Sukuktan oluşmaktadır [26]. İslami sermaye piyasası ürünlerini geliştirmek için çeşitli taktikler uygulanmış olsa da, Malezya'daki İslami sermaye piyasalarında Sukuk'taki *bey al-deyn* kavramı hala çözülmemiştir.

“Tekafül” kelimesi, korumak ve garanti altına almak anlamına gelen “kafala” kelimesinden türemiştir. Tekafül kavramı bin yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Pek çok Müslüman'ın Şeriat'a uygun koruma talepleri, tekafül endüstrisinin kurulmasına yol açmıştır. Benzer şekilde, Malezya hükümeti 1982'de İslami sigorta sistemini incelemek ve uygulama yöntemini keşfetmek için bir Özel Görev Gücü kurdu ve bu da 1984 Tekafül Yasası ile sonuçlandı. Bundan sonra, Malezya'daki ilk tekafül şirketi olan Syarikat Tekaful aracılığıyla İslami sigorta sunuldu. Malezya Tekafülü, diğer İslami finans segmentleri gibi yasal bir çerçeveye ve diğer gerekli desteklere sahiptir ve aynı zamanda yabancı şirketleri çekebilir, sistematik ve ümit vericidir. On beş (15) tekafül şirketi şu anda Malezya'da on bir yerel ve dört uluslararası şirketle faaliyet göstermektedir. Malezya'da tekafül şirketleri büyümektedir. Tatmin edici Şeriat uyumlu hizmetler sunarken diğer İslami finans bileşenleriyle birlikte kademeli olarak. Hem aileden hem de genelden tekafülün toplam net katkıları %9,5 artarak 8,3 milyar RM'ye yükseldi. Katılım ve primler açısından tekafül şirketinin pazar payı %15,2'ye yükseldi. Tekafüldeki ürün ve hizmetler motor, sağlık, seyahat, kazalar, yaşam ve aileyi kapsar. Bununla birlikte, tekafül endüstrisi, fazlalık paylaşımı ve aday gösterme açısından Şeriat sorunlarıyla karşı karşıyadır. Tekafülde adaylık, bir kişinin ölümünden sonra tekafülün nimetlerinden yararlanması için bir katılımcı tarafından tayin edilmesidir.

1.23. İran

İran Devrimi'nin ardından, İran'ın bankacılık sistemi İslami faizsiz bir temelde yürütülecek şekilde dönüştürüldü. 2010 itibariyle, devlet tarafından yönetilen yedi büyük ticari banka vardı. Mart 2014 itibariyle, İran'ın bankacılık varlıkları, dünya çapında tahmini toplam İslami bankacılık varlıklarının üçte birinden fazlasını oluşturunuyordu. Reuters'e göre, merkez bankası verilerini kullanarak toplam 17.344 trilyon riyale veya serbest piyasa döviz kuru üzerinden 523 milyar ABD dolarına ulaşılar.

2001'den bu yana İran Hükümeti, ilerleme yavaş olmasına rağmen bankacılık sektörünü serbestleştirmeye doğru ilerledi. 1994'te Bank Markazi (merkez bankası) özel kredi kuruluşlarının kurulmasına izin verdi ve 1998'de yabancı bankalara (çoğu Tahran'da temsilcilikler kurmuş olan) İran'ın serbest ticaret bölgelerinde tam bankacılık hizmetleri sunma yetkisi verdi. Merkez bankası, sektörü liberalleştirmeye ve daha rekabetçi ve verimli bir endüstrinin gelişimini teşvik etmeye çalışarak, bunu mevcut ticari bankaların yeniden sermayelendirilmesi ve kısmen özelleştirilmesi ile takip etmeye çalıştı. Devlete ait bankaların, birçok kişi tarafından mali araçlar olarak yetersiz işlev gördüğü düşünülmektedir. Belirli bölgeler için getiri oranları ve sübvansiyonlu kredi üzerindeki kontroller dâhil olmak üzere kapsamlı düzenlemeler yürürlükte. İran'daki bankacılık sektörü, planın bankalar üzerinde herhangi bir doğrudan etkisi olması beklenmediğinden, sübvansiyonların kaldırılmasına karşı potansiyel bir önlem olarak görülüyor.

2008 yılı itibariyle yatırım bankacılığı hizmetlerine olan talep sınırlıydı. Ekonomiye devlet hâkim olmaya devam ediyor; birleşmeler ve devralmalar nadirdir ve uluslararası bir standardın tavsiyesini gerektirmeyen devlet aktörleri arasında yer alma eğilimindedir. Sermaye piyasaları, gelişimin erken bir aşamasındadır. Borsa aracılığıyla "özelleştirme", devlete ait işletmelerin diğer devlet aktörlerine satışını içermeye eğiliminde olmuştur. Sermaye artırmak için borsayı kullanmaktan fayda sağlayabilecek büyük bağımsız özel şirketler de yoktu. 2009 itibariyle, büyük bir şirket tahvili piyasası yoktu. İran'da elektronik bankacılık hızla gelişiyor. Para ve Kredi Konseyi tarafından onaylanan her bir elektronik bankanın açılması için gereken 70 milyon dolarlık başlangıç sermayesi, ülkede özel bir banka kurmak için gereken 200 milyon dolarla karşılaştırılabilir.

1960 yılında, İran Merkez Bankası (CBI, Bank Markazi olarak da bilinir), para basma sorumluluğu ile hükümet için bir bankacı olarak kuruldu. 1972'de mevzuat, CBI'nin işlevlerini ulusal para politikasından sorumlu bir merkez bankası olarak tanımladı.

1960’larda ve 1970’lerde, petrol gelirlerinin körüklediği ekonomik aktivitenin genişlemesi, İran’ın finansal kaynaklarını artırdı ve ardından bankacılık hizmetlerine olan talep katlanarak arttı. 1977’ye gelindiğinde, 8.275 şubeye sahip yaklaşık 36 banka (24 ticari ve 12 ihtisas bankası) faaliyettedir. En önemli gelirleri her zaman ticaret finansmanı ve akreditif olmuştur.

Devrimden sonra hükümet yerli özel bankaları ve sigorta şirketlerini kamulaştırdı. Banka kanunu, yeni faizsiz İslami bankacılık düzenlemeleri kapsamında değiştirilmiştir. Devrim sonrası ekonomik faaliyet ve mali kaynaklardaki azalma, bankaların konsolide olmasını gerektirdi. 1982 yılına gelindiğinde, Bankaların Millileştirilmesi Kanunu’na uygun olarak bu konsolidasyon, banka sayısını dokuz (altı ticari ve üç ihtisas) ve şube sayısını 6.581’e indirmiştir. Daha sonra sistem kademeli olarak genişledi.

Hükümet, 2001 yılında iki yeni özel bankaya ruhsat verildiğinde bankacılık sektörünü özelleştirmeye başladı. 2011’de, yedi devlete ait ve özel İran bankası, milyarlarca dolarlık kredileri güvence altına almak ve devlete ait şirketleri satın almak için belgelerde sahtecilik yapılmasını içeren 2,8 milyar dolarlık bir zimmete para geçirme davasına karıştı.

2014 yılında İranlı yetkililer, 2009’dan 2013’teki tutuklanmalarına kadar Tejarat Bank’ın Kerman şubesinden 4,5 milyar dolardan (3,6 milyar avro) fazla zimmete para geçirmekten 12 kişiyi tutukladı. 2011 itibariyle, ülke servetinin yaklaşık %80’i devlet bankalarına ve geri kalan %20’si özel bankalara yatırılmıştı.[kaynak belirtilmeli] İran’ın finans kurumları:

- Bankalar
- Finans ve Kredi Kuruluşları
- “Gharzolhasaneh” Fonları (İslami kâr amacı gütmeyen hibe fonları - daha küçük ölçekli kredi sağlayıcıların birçok işlevinin aynısı)

Teorik olarak, İran bankaları “geçici” faize dayalı işlemler kullanıyor ancak geleneksel bankacılığın muhasebe standartlarını koruyor. 2009’da İran bankaları, dünyanın en büyük 100 İslami bankasının toplam varlıklarının yaklaşık yüzde 40’ını oluşturuyordu. Önde gelen dört İslami bankadan üçü burada yerleşiktir; Bank Melli Iran 45.5 milyar \$ ile ilk sırada yer alırken, onu 39.7 milyar \$ ile Suudi Arabistan’ın Al-Rajhi Bank, Bank Mellat ve 39.3 milyar \$ ile Bank Saderat Iran izledi. Asian Banker araştırma grubu, ilk 10’da yedisi ve 100’de 12’sini bildirdi.” 2010’da yüzde 24 artarak 25 milyar dolara çıkacağı tahmin ediliyor. Yine de, İran’ın mali kaynaklarının çoğu, üretim ve imalat yerine ticaret, kaçakçılık ve spekülasyona yöneliktir.

İran İslam Cumhuriyeti'nde bankacılık sistemi, İslami bir bankacılık sistemini benimsemek için üç farklı aşamadan geçti. İlk aşama, 1979-1982 yılları arasındaydı ve bu dönemde, bankacılık sektörünün kamulaştırılması, yeniden yapılandırılması ve yeniden düzenlenmesi yoluyla zaten miras kalan sistemin zayıflığı ortadan kaldırılmaya çalışıldı. İslamileştirme kurallarına göre bankacılık sisteminin işleyişi için tutarlı bir plan çizildi, ancak bu bağlamda çeşitli girişimlerde bulunuldu.

1982'den 1986'ya kadar devam eden ikinci aşamanın önemi inkâr edilemez. Bu aşamada, Ağustos 1983'te, bankalara tüm mevduatlarını uygun şekilde değiştirmeleri için bir yıl süre tanınan Riba dışı bankacılık sistemi hakkında bir yasa çıkarıldı.

Ayrıca, kanunun kabulünden sonraki üç yıllık süre içinde tüm bankacılık işlemlerini İslam hukukuna göre düzenlemeleri istenmiştir. Bu aşama, İran merkez bankasının, tıpkı çoğu batı bankacılık sistemi gibi ülkede neredeyse bağımsız bir finans kurumu olarak kabul edildiği bir bağlamda da önemlidir.

1986 yılına kadar süren ikinci fazın sona ermesinden sonra IBS'nin üçüncü evrim fazı başlamıştır. Bu aşamada, bankacılık sistemi İslami hükümetin ayrılmaz bir parçası haline gelir ve politikalarının bir aracı olarak kabul edilir. Bu, bu aşamanın önceki ikisinden daha önemli olduğu anlamına gelir.

İran'da İslam ekonomisinin ve bankacılık sisteminin gelişmesinde hükümetin rolü, siyasi tartışmalarının doğrudan bir sonucu olduğu için de görülebilir. İmam Humeyni kararında, İran merkezi hükümetinin, İran ekonomisinin yapılanmasındaki rolüyle birlikte hükümetin müdahaleci eğilimini meşrulaştırmadaki güçlü rolünü de teyit etti¹¹. Bu karar, bankacılık sisteminin sosyal ve ekonomik kalkınmanın teşvikinde kullanıldığını doğruladı.

İran'daki bankacılık sistemi, ülkedeki devrim öncesi ve devrim sonrası siyasi faktörlerden büyük ölçüde zarar gördü. İran devriminden sonra farklı türden ekonomik sorunlar miras kaldı. İran ekonomisi, İran devriminden önce büyük ölçüde petrol gelirlerine ve hammadde, gıda ve ara mal ithalatına bağımlıydı. Sanayi sektörünün örgütlenmesine gereken özen gösterilmedi ve ülke ekonomisinin geri kalanıyla bağlantısı zayıftı. Aynı şekilde ülke ekonomisi için de önemli olan tarım sektörü, 1960'lı yıllardan sonra çiftçilerin kentlere göçü nedeniyle daralmaya başlamıştır. Hükümetin zayıf ekonomi politikaları, hükümet harcamalarındaki artış ve muazzam petrol gelirlerinin akışını içeren farklı faktörler nedeniyle, özel sektör ithalat kontrolleri, düşük faiz oranı ve ayrıca kazanılan kâr üzerinden düşük vergiler ödeyerek büyümeye başladı. Bu zayıf politikalar nedeniyle, özel sektör, ülkenin İslami liderliğinin asla hayal bile edemeyeceği İran ekonomisi üzerinde oldukça

kontrol sahibiydi. İran devrimiyle birlikte gelen ve İran'da finans ve bankacılık sisteminin çökmesine neden olan sorunlardan biri de büyük sermaye kaçıydı¹³. Bu sorunlar devrimden sonra artmaya başlamış ve İran ekonomisi ekonomik yaptırımlar, 2 milyon Afgan mültecinin ülkeye girişi, Irak ile savaş ve diğer iç ve dış şoklarla karşı karşıya kalmıştır.

Bu olayda, petrol gelirlerinde hassas bir düşüşün yanı sıra, dış finansal kaynaklara bağımlı olmamak gibi farklı siyasi hedefler de söz konusuysen, bankacılık sisteminin finansal aracılık yapmaktan daha fazlasını yapması saatlere ihtiyaç duyuyordu. Böylece İran ekonomisinin yeniden yapılandırılmasında bankacılık sistemi dört farklı şekilde kullanılmıştır.

İlk olarak, 1984-85'te ülkenin GSYİH'sının yaklaşık %55'i olduğu için hizmet sektörünün çalışması kısa sürede azaldı. İkincisi, bankalar tarımsal büyümeyi artırmak için farklı finansman yöntemleri benimseyerek kredi vermeye başladılar. Tek amacı tarım sektörünü canlandırmak olan makine, tohum ve gübre desteği de hükümet tarafından verilmeye başlandı. Üçüncüsü, kooperatif sektörlerinin geliştirilmesi için farklı girişimlerde bulunulmuştur. Bankacılık sektörü şirketlerle muşaraka finansmanına başladı. Dördüncüsü, bankacılık sektörü ve hükümet büyük sanayi projelerini finanse etmeye başladı. Bunun dışında, dar gelirliler için konut inşasını finanse etmek ve ihtiyaç sahiplerine Karzülhasene kredisi sağlamak için bankacılık sektörü de kullanıldı. Tüm bunlardan, İslam devriminin sosyal ve ekonomik hedeflerine ulaşılmasında önemli bir rol oynadığı için İran Bankacılık sisteminin önemi göz ardı edilemez.

İran bankaları, İslami finansman yöntemleri aracılığıyla farklı türde olanaklar sağladı. Tefecilik yasası 21 Mart 1984'te yürürlüğe girdiğinden, yasanın izin verdiği finansman biçimleri arasında karz-ı hassan, mudarbe, sivil ortaklık, yasal ortaklık, kiralama-satın alma, taksitli işlem, muzaraa, musakat, doğrudan yatırım, forward anlaşmaları, joalah ve borç alımı yer alır.

İran bankacılık sisteminin ulaşmaya çalıştığı İslami sistemin üç ana hedefi şunlardır:

1. Birinci amaç, doğru para basımı ile birlikte adil ve sağlıklı bir ekonominin oluşturulmasıdır.
2. İkinci amaç ise bu parasal araçları kullanarak ülkedeki yoksulluğu ortadan kaldırmak ve ulusal düzeyde kendi kendine yeterliliği sağlamaktır.
3. Üçüncü amaç, ödemeler dengesini istikrara kavuşturmak ve ulusal para biriminin değerini korumaktır.

İran bankacılık sistemi, İran'ın 1983 bankacılık yasası ile belirlenen bu hedeflere ulaşmaya çalışsa da, yine de bankacılık sistemi, onlar tarafından sunulan az sayıda ürün ve hizmet nedeniyle sıkıntı yaşıyor. Ayrıca politika yapıcılar faizi bankacılık sisteminin başarısı için en önemli araçlardan biri olarak görmektedirler ve onlara göre faiz bankacılık sektörü için kaçınılmazdır. Zira faiz içeren işlemler İslami bankacılık ilkelerine göre kabul edilemez. Bu nedenle, modern bankacılık sektöründeki yenilikler ve yeni faaliyetlerin finansmanına ve modern bankacılık sisteminin gelişimine saygı doğrultusunda bankacılık sistemine yeni ürün ve araçların getirilmesi gerekmektedir.

İran'daki bankacılık sisteminin eleştirel incelemesi aşağıdaki noktalar şeklinde yapılabilir;

a. İran İslami finans sistemine büyük ölçüde Şii içtihatları hakimdir. İctihat, yönetmelikler, yönergeler, anlaşmalar ve direktifler için esastır. Bu öncelik, amaç, ilke ve esaslardan üstündür. Şariat Konseyi'nin bankacılık denetimi de yeterli değildir.

b. Yasa gereği faizsiz kredilerin bankacılık sektöründen müşterilere verilmesi gerekirken, müşterilere kredi tahsisinin düşük olması nedeniyle farklı türde İslami akitler sunulmaktadır. Ancak söz konusu sorun nedeniyle müşterilerinin taleplerini karşılayamaması bankacılık sektörünü üretken sektörden tüketici sektörüne doğru itmektedir.

c. İran'da toplumun %95'i Şii mezhebine, geri kalan %5'i ise Sünni mezhebine mensuptur. Şii mezhebinin yorumuna göre, iskontolu borç satışı caizdir ve bu İslam'ın emrine aykırıdır. Resulullah (s.a.v.) borcun iskontolu satılmasını yasaklamıştır, çünkü miktarı bir riba-i nasiye'dir, fakat itibari değerinden satılmasına izin verilmektedir.

d. Ayrıca İran Bankacılık sisteminde tekafül kavramı takdir edilmiyor çünkü onlara göre geleneksel sigorta İslam'ın emirlerine aykırı değil. Konvansiyonel sigortanın, aşırı belirsizlik veya küçük belirsizlik olabilen gharar içerdiğini ve bu belirsizlik derecesinin, geleneksel sigortanın kullanımını yasallaştırdığını söylüyorlar.

e. Ayrıca mudaraba, murabaha ve jualah gibi eğitimli ve profesyonel kişiler tarafından müşterilere anlatılması gereken modeller de bulunmaktadır. Bu modeller sıradan bir adam tarafından kolayca anlaşılamaz. Ayrıca, müşterilerin bu modeller hakkında belirsiz bilgileri nedeniyle bankalar tarafından müşterilerinden sahte sözleşmeler imzalanmaktadır. Bankacılık sektöründe büyük avantajlara sahip olmasına rağmen sukuk sözleşmesi tercih edilmemektedir.

f. İran'ın entegrasyonu, küresel İslami finans sisteminde standartlar oluşturmakla mümkündür. İran bankacılık sistemi, muhasebe ve denetim standartlarından yoksundur. Ayrıca Malezya, BAE, Suudi Arabistan gibi Sünni ülkelerin çoğu İran'ı hariç tutarak İslami Finans Kurumları Denetim Kuruluşu (AAIOFI) standardını takip etmektedir. Bu standartlar arasında yatırım hesabı sahiplerinin öz sermayesi ve eşdeğerleri, varlıkların devrine ilişkin açıklama, dış denetçiler tarafından şeriat kurallarına uygunluğun test edilmesi vb. yer alır.

g. İran İslam Cumhuriyeti'nde bankacılık sektörü kırılgandır. Bankacılık sektöründeki zayıf risk yönetimi uygulamaları, bankaların sermayesinin zayıflamasına neden olmaktadır. Ayrıca kredilerin zamanında ödenmemesi banka bilançolarının bozulmasına yol açmaktadır. Tüm bankalar, uzmanlaşmış devlet bankalarını, kısmen özelleştirilmiş bankaları ve kamu ticari bankalarını içeren Merkez Bankası'nın kaynaklarına bağımlıdır. Öte yandan, bankacılık sisteminde kullanılan banka finansman modeli, dış finansman kaynaklarının imtiyazlı olmaması ilkesine dayanmaktadır.

h. İran'da bankalar da bazen politikacılardan etkileniyor. Bankalardan daha düşük enflasyon oranında kredi vermeleri isteniyor, bu da bankacılık sisteminin düzgün işleminde büyük bir engel. Bankalar özgün bir kredi politikası izlemeli ve bu politikacıların etkisinde kalmamalıdır.

i. İran bankacılık sisteminde faizsiz kredi ile ilgilenen tek bir model vardır ve bu nedenle bankaların tüketici taleplerini karşılamak için çok az kaynağı vardır. Bu nedenle tüketicilerin taleplerini karşılamak için sahte sözleşmeler yapılmaktadır. Bu nedenle, yeni faaliyetleri finanse etmek için yeni ürünler ve yenilikçi araçlar geliştirilmelidir.

j. İran'daki İslami bankacılığın yanı sıra Bankacılık yasasına göre, Riba elde etmek yasaktır, ancak yine de tüm borç alanlar yılda bir kez önceden belirlenmiş bir faiz oranı ödemek zorunda kalmaktadır. Öte yandan bankalar, müşterilerinin hesaplarına yılsonunda ödenecek olan fiili kârdan önce gerçek kâr tutarını da yatırmakla yükümlüdürler. İran merkez bankası bu oranlara karar veriyor ve bazen sırf bankacılık sistemindeki boşlukları doldurmak için bu oranlar artırılıyor. Bu oranlar genellikle bankalar tarafından sadece rakip bankalarla rekabet etmek için uygunsuz bir şekilde kullanılmaktadır.

k. İran'daki mevcut bankacılık sistemi, düşük gelirli insan grubunu umursamıyor. Tüm sosyal gruplar için mevcut adil finansal hizmetler olmalıdır çünkü İslami finans tüm ülkenin tek kurucusudur.

l. Faizsiz bankacılık yasasının ülkede faizi veya tefeciliği yasallaştırma çabası olduğu da söyleniyor. Çünkü perde arkasında her banka, merkez bankası yani Bank Markazi

tarafından yılda bir kez onaylanan önceden belirlenmiş bir faiz oranı uygulamaktadır. Ayrıca, bu sözleşmeler kapsamında hiçbir mal veya hizmet alınıp satılmadığı için hiçbir banka ticari bir risk almak istemez. Herhangi bir temerrüt veya iflas durumunda, anapara tutarı, beklenen faiz ve gecikme zammı gibi tüm masraflar, teminatlara el konulması ve bazen de bunların satışı yoluyla tahsil edilir.

İran'ın bankacılık sistemi, kendisine yönelik ekonomik yaptırımların varlığı nedeniyle şu anda korkunç ekonomik durumlardan geçiyor. Ayrıca İran'da İslami bankacılığa ilişkin ortak kuralların bulunmaması nedeniyle, bankacılık sektörü gelecekte de korkunç durumlarla karşı karşıya kalabilir. Gözden kaçırılmaması gereken önemli sorun, bankaların her durumda zarar etme riskine girmeden tüm riskleri müşterilerine yükleyerek kârlarını istemeleridir. İslami bankacılık kurallarına harfiyen ve ruhen uyulursa bundan hiçbir fayda görmeyeceklerini düşünüyorlar. Ancak perde arkasında geleneksel bankacılık sistemine çekiliyorlar ve İslami Bankacılık sisteminden kaçmak istiyorlar. Bu davranışı nedeniyle gelecekte faizsiz bankacılık sistemi zayıflayabilir ancak yine de milyarlarca dolarlık yatırımı olan bu sektör göz ardı edilemez. İran'da hâkim olan İslami finans sistemi, diğer Sünni egemen ülkelerden farklı olmakla birlikte, tüm İslami bankacılıktaki önemi yadsınamaz.

1.24. Türkiye

Piyasa ekonomisinin verimli işlemesi ve devamlılığı için gerekli olan en önemli unsurlardan biri sermayedir. Sermaye, üretimin, yatırımın ve nihayetinde ekonomik büyümenin sağlanmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. Finans sektörü, serbest piyasa ekonomilerinde bu çemberi karşılamak için çeşitli kurumlar aracılığıyla fon toplama ve kullanma araçları sağlamaktadır. İslami finans da kendine has fon toplama ve kullandırım yöntemleri ve sunduğu diğer ürünlerle bu finans sektörünün önemli parçalarından biri olarak yükselmektedir.

Tüm dünyada İslami bankacılık ile ilgili çok farklı noktalarda literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak özellikle İngiliz literatüründe Türkiye'de İslami bankacılığın eksiklikleri, zorlukları ve sorunları ile ilgili çalışmalar sınırlıdır. Ancak genel olarak bu konu, ya Türkiye'deki İslami bankacılığın tarihi ya da performans analizi açısından incelenmiş ya da geleneksel bankacılık ile karşılaştırmalı bir analiz sunulmuştur. Türkiye'de katılım bankacılığı sistemi ile ilgili önde gelen akademik çalışmalardan biri Bayındır'ın (2005)

alışması olmakla birlikte konuyu daha çok fikhî açıdan ele almıştır. Şahin (2007), Arabacı (2007), Yılmaz (2010), Fidancı (2011) ve Demir (2015) Türkiye’de katılım bankacılığı konusunu tarihsel olarak incelediler. Tüm bu çalışmalar genel olarak İslami bankacılığın tarihçesini ve çalışma yöntemlerini içermektedir. Bu alışmalar, katılım bankacılığının gelişme ve büyüme potansiyeli yüksek bir finansal sistem olduğunu ve Türkiye ekonomisinin önemli bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Çürük (2013) Türkiye’de İslami finansın gelişimini ve sistemin mevcut sorunlarını incelemiş ve şu sonuçları bulmuştur: (i) alışma yöntemlerinde bağımsızlık, (ii) danışma kurulu, (iii) disiplinler arası işbirliği, (iv) şeffaflık ve (v) güven. zdemir (2014), bu alanda dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olan Malezya’da İslami bankacılık sektörü ile İslami bankacılık sektörünün etkinliğini, verimliliğini ve performansını değerlendirmeye çalışmaktadır. Egresi ve Belge (2017), yaptıkları çalışmada Türkiye’de toplumun katılım bankacılığı algısını ve özellikle kalkınma engellerini incelemeye çalışmışlardır. Araştırmanın bulgularına göre, müşteriler finansal avantajlara, ürünlere ve sunulan hizmetlerin kalitesine göre banka tercihinde bulunmaktadır. alışmaları bir rapor olduğu için Hakan ve zdemir (2017) daha genel ve yzeyssel bir çalışma yaparak siyasi unsurları ön plana çıkarmışlardır. Ayrıca, esas olarak merkezi bir şariat kuruluna ihtiyaç olduğunu ve İslami bankaların toplum için daha şeffaf hale gelmesi gerektiğini keşfettiler. Yüksel ve Canoz (2017), Türkiye’de İslami bankaların endüstriyel gelişme ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelediler. Türkiye’de İslami bankalar ile ekonomik büyüme ve sanayi üretimi arasında nedensellik ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Böylece Türkiye’de İslami bankacılık sektörünün ekonomik ve endüstriyel gelişmeye katkı sağlayan bir faktöre sahip olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu durumun temel nedeni, yazarlar tarafından Türkiye’deki İslami bankaların geleneksel bankalara göre düşük yüzdesi olarak ifade edilmiştir. Sayar (2020) zellikle çalışanın algısı ile konuyu incelemiştir.

Türkiye’de İslami bankacılığın 1970’li yıllarda ortaya çıktığı bilinmektedir. Başlangıçta siyasi ve sosyal sorunlar nedeniyle yeterince gelişemese de 2002 yılından itibaren hızla yükselmeye başlamıştır. İslami finans kurumlarının ürünleri bu süreçte ortaya ıkmiştir.

Türkiye’de İslami bankaların kurulmasının iki temel nedeni vardır. Birincil sebep, İslami hassasiyetlere sahip ve bu nedenle klasik bankalardan uzak duran bireylerin birikimlerini değerlendirmek iken, ikincil sebep ise petrol zengini Körfez ve Ortadoğu lkelerinden (Orhan) yabancı kaynak akışını sağlamaktır. ve diğerleri, 2017; Asutay, 2013).

Öte yandan Asutay’a (2013) göre, Türkiye’de İslami bankacılık, Turgut Özal döneminde sürdürülen serbestleşme programı kapsamında başlatılmıştır. Türkiye’de modern faizsiz bankalar ilk olarak 1980’li yılların başında Özel Finans Kurumları olarak ortaya çıkmıştır (Asutay, 2013; Bayındır, 2011; Özdemir ve Aslan, 2017). Bunun yanı sıra bazı araştırmalarda ‘DESİYAB’ (Devlet Sanayi ve İşgücü Yatırım Bankası), ‘Adapazarı İslam Ticaret Bankası’ (Adapazarı İslami Ticaret Bankası) ve ‘Kâr-Zarar Ortaklığı Bonosu (KZOB)’ (Kâr) ifade edilmiştir. -Zarar Hisse Senetleri) veya kâr-zarar ortaklığı belgeleri İslami finansın ilk örnekleri olarak kabul edilebilir çünkü bu girişimler bazı İslami hassasiyetlerle var olmuştur (Asutay, 2013; Özdemir ve Aslan, 2017).

Dönemin laik siyasal kültürü nedeniyle İslami hassasiyetlerle kurulduğuna dair bir algı yaratma ihtiyacı duymadıkları için “Özel Finans Kurumları” olarak adlandırılmışlardır (Asutay, 2013). Devlet iç borçlanma senetlerine yatırım yapmalarına izin verilmemesi ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası mevduat sigortası planına dâhil edilmemesi nedeniyle ‘Özel Finans Kurumları’nın ilgili dönemlerde konvansiyonel bankalarla eşit konumda olmadığı bilinen bir gerçektir. (Egresi ve Belge 2017). ÖFK gibi tüm kurumlar toplu ve tek bir kanunla düzenlense de ÖVK’lar kanunla değil, sadece KHK ve tebliğle düzenlenmiştir (Özdemir ve Aslan, 2017). Dönemin hükümet yetkilileri 83/7503 (16 Aralık 1983) sayılı KHK ile bunları yasallaştırarak ÖFK’lerin önünü açmıştır (Asutay, 2013).

SFH’lerin ilki olarak 1985 yılında Al Baraka’nın (Bahreyn menşeli bir İslami banka) bir iştiraki kuruldu. Ardından aynı yıl Faisal Bank’ın (Arap menşeli bir İslami banka) bir iştiraki işlemeye başladı. Bu ÖFK’ları 1989 yılında Kuveyt Türk takip etmiştir. Daha sonra sırasıyla Anadolu Finans (1991), İhlas Finans (1995) ve Asya Finans (1996) faaliyete geçmiştir. Albaraka Türk, Faisal Finans ve Kuveyt Türk büyük oranda yabancı sermaye ile kurulurken Anadolu Finans, İhlas Finans ve Asya Finans yerli sermaye ile kurulmuştur (Asutay, 2013; Egresi ve Belge, 2017; Özdemir ve Aslan 2017). Türkiye’de 1994 ve 2001 yıllarında ekonomik krizler yaşanmış, kriz dönemlerinden konvansiyonel bankacılık sektörü gibi ÖFK’ler de olumsuz etkilenmiştir. Özellikle 2001 krizi ÖFK’lar için kritik bir dönemi ortaya çıkarmış ve İhlas Finans mali sorumluluklarını yerine getiremediği için kapatılmıştır (Asutay, 2013; Özdemir ve Aslan, 2017). Sektörün en iyi kurumu olan İhlas Finans’ın başarısızlığı, kamuoyunda özel finans kuruluşlarına karşı büyük bir güvensizlik yarattı. Fon sahipleri yoğun bir şekilde paralarını çekme talebinde bulunmuş ve özel finans kurumlarında toplanan toplam fonların neredeyse yarısı kısa sürede çekilmiştir (Özdemir ve Aslan, 2017). Ancak bu kritik sürecin tüm sonuçları olumsuz olmadı. Asutay’a (2013) göre bu tür başarısız

girişimler geçmişte finansal sistemi güçlendirmeye yönelik yeni düzenlemelerle sonuçlanmış ve ilgili süreçte SFH'ler bankacılık sektörü çatısı altında toplanmıştır. Sonuç olarak, 2001 krizi, Türkiye'nin finansal sisteminde bir revizyona yol açmış ve hükümet buna karşılık olarak yeni bir bankacılık kanunu çıkarmıştır (4389 sayılı kanun). Bankacılık düzenlemesinin iyileştirilmesine ek olarak, kanunla hayır. 4389 sayılı Kanun, aktörler arasındaki ortak sorunları ele almak ve sektör için bir devlet denetimi standardı sağlamak amacıyla “Özel Finans Kurumları Birliği”ni kurmuştur.

4389 sayılı Kanun'a göre, bankacılık düzenlemesini iyileştirmenin yanı sıra, aktörler arasındaki ortak sorunları ele almak ve sektör için bir devlet denetimi standardı sağlamak üzere “Özel Finans Kurumları Birliği”ni kurmuştur (Asutay, 2013; Hardy, 2012). 2006 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile resmi olarak bu kurumlar için “özel finans” ibaresi “katılım bankacılığı” adıyla değiştirilmekte, Özel Finans Kurumları Birliği de “Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)” haline gelmektedir. “Katılım bankacılığı” ifadesi ilk olarak Temel Haziroğlu ve Mehmet Emin Özcan tarafından kullanılmıştır. Bu terimle, İslami bankaların kâr ve zarara katılma prensibi ile çalıştıklarını iddia etmektedirler (Özcan ve Haziroğlu, 2000). Yeni yasa ile mudilerin çok ihtiyaç duyduğu güvenceyi sağlayan katılım bankaları için “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu” ortaya çıkmıştır (Hardy, 2012). Kuşkusuz çok daha önce yapılması gerekli olan bu değişiklikler, İslami bankaların halka daha iyi hizmet vermesi ve ihtiyaçların karşılanması açısından önemli olmuştur.

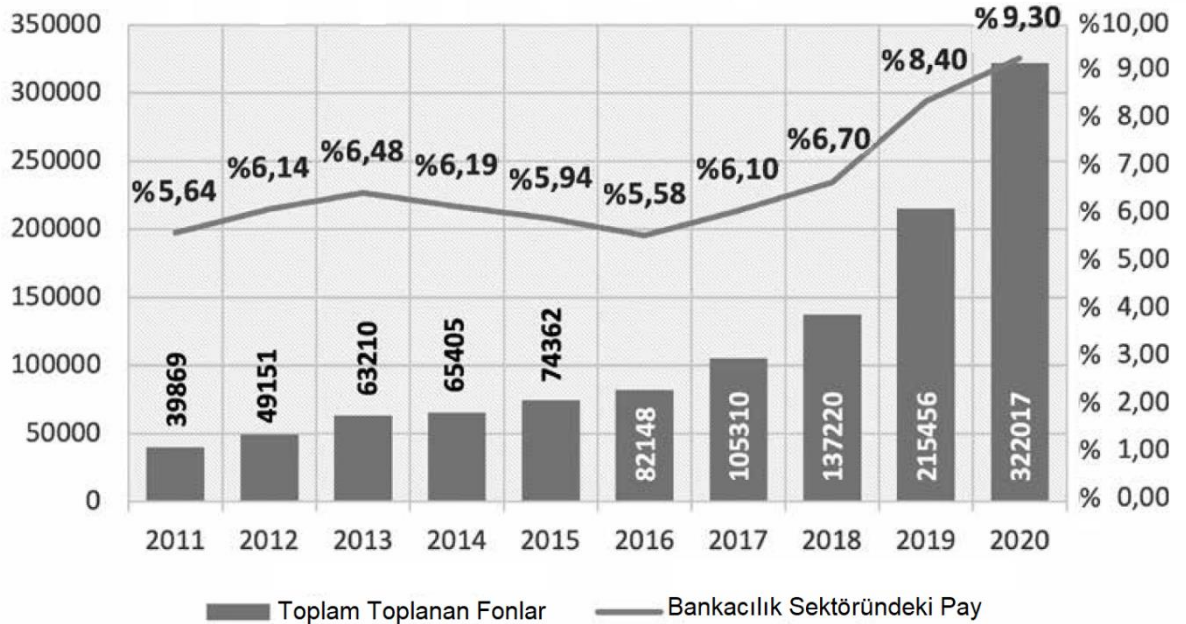
İslami bankaların temel özelliği faizsiz olma ilkelerini benimsemiş olmalarıdır. Aynı zamanda İslam'ın kabul etmediği hiçbir işlemi (içecek ve sigara satışı, kumar, şans oyunları gibi) finanse etmezler. Herhangi bir belirsizlik (garar) içeren işlemlerden kaçınmak da İslami bankalar için önemli bir ilkedir. Prensip olarak, İslami bankalar genel ahlaka aykırı ve topluma zararlı işler yapmazlar. Ayrıca, fonların hem mobilizasyonu hem de yatırımı, faiz veya tefecilik yasağı, etik standartlar, ahlaki ve sosyal değerler, sorumluluk ve ticari risk gibi İslam hukukunun ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

İslami bankaların kendine özgü fon toplama ve kullanma yöntemleri vardır. Faizsiz bankalar, cari ve katılma hesabı olmak üzere iki tür hesaba (TL, döviz, kıymetli maden olarak) fon toplamaktadır. Bu fonlar İslami hassasiyetlere uygun olarak farklı şekillerde kullanılmaktadır. Bu fon kullanım yöntemleri Kurumsal Finansman Desteği, Kâr-Zarar Ortaklığı, Finansal Kiralama, Mal Karşılığı Vesaik Finansmanı, Döviz Endeksli Mali Destekler, Referans Mektupları, Teminatlar, Akreditifler, Mektup Türleri, Teminat Mektupları/Dış Teminatlardır. , Kabul/Aval Finansman Teknikleri, Konut Finansmanı ve

Taşıt Finansmanı (Arabacı, 2015; Ustaoglu, 2015; Sayım, 2014). Türkiye’deki İslami bankalarda ayrıca katılım endeksi, tekafül, murabaha ve sukuk gibi faizsiz ürünler de kullanılmaktadır. İslami bankaların amacı kar-zarar ortaklığı ve yatırımlarla iş yapmaktır. Ancak günümüzde Türkiye’de İslami bankaların en çok kullandığı yöntem murabahadır (Arabacı, 2015).

Buna göre, İslami bankaların diğer İslam ülkelerinde daha fazla murabaha yöntemi kullanması ve çok çeşitli ürünleri kullanmaması, İslami bankacılık sektörünün gelişmemesinin sebeplerinden biridir. Çünkü İslami bankacılığın oranlarını artırmak için daha işlevsel ve küçük girişimcileri cezbeden farklı yöntemlerin kullanılmasına ihtiyaç vardır.

Muhafazakâr bir siyasi iradenin gelmesiyle İslami bankacılık sektöründe bir canlanma meydana gelmiştir. İslami bankalar, bu dönemde daha fazla düzenleyici ve yasal koruma nedeniyle istikrarlı bir büyüme yaşadılar (Aslan ve Özdemir, 2017; Hardy, 2012). 1990’lı yıllara kıyasla özellikle 2000’li yıllarda faizsiz bankacılık alanında önemli mesafeler kat edildiğini söylemek mümkündür. 2013 yılından itibaren İslami Finansı stratejik bir alan olarak görülmeye başlanması ile birlikte kamu katılım bankalarının kurulması hedeflenmiştir. Bunun sonucunda 2015 yılında Ziraat Katılım, ardından 2016 yılında Vakıf Katılım açılmıştır.

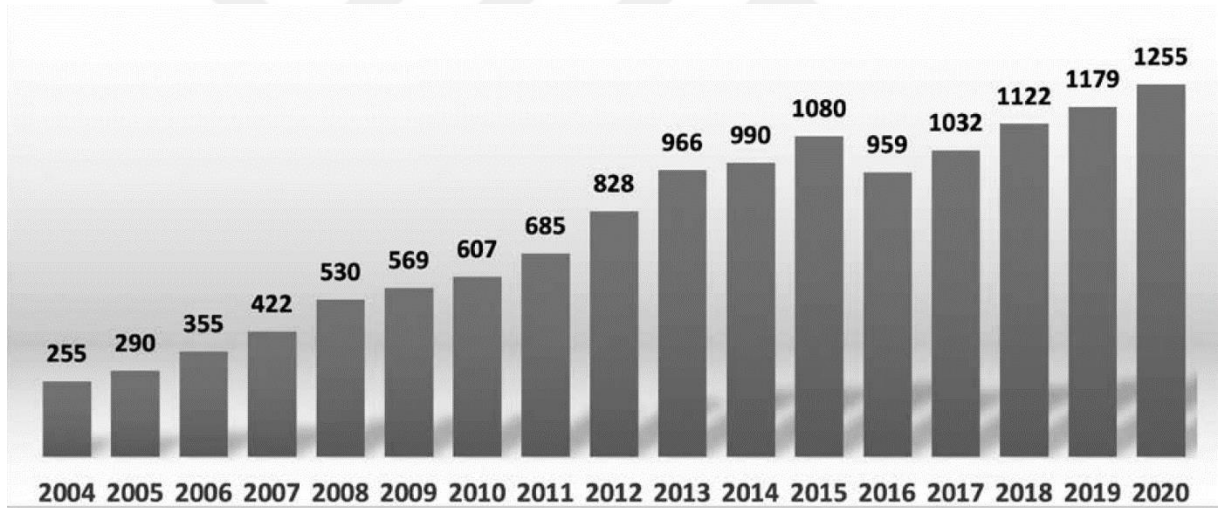

Şekil 6. Katılım Bankalarının Toplanan Fonların Gelişimi (TKBB, 2020)

Türkiye’de faizsiz bankacılığın gelişmesine hem siyasi fırsatlar hem de karar alıcıların ve kanaat önderlerinin farkındalığı önemli katkılar sağlamıştır.

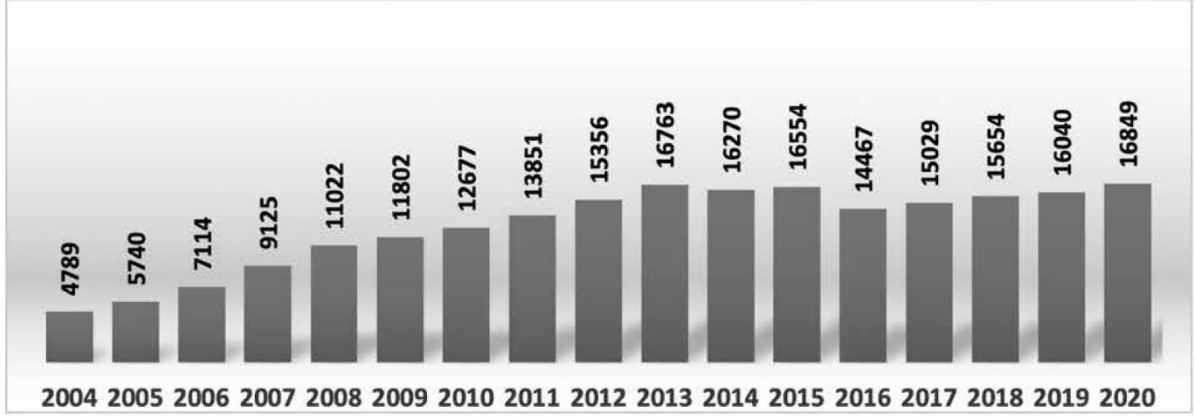
Örneğin Şekil 1’e baktığımızda, Türkiye’de katılım bankacılığında toplanan fonların gelişiminde önemli bir büyüme olduğu analiz edilebilir. Ayrıca TKBB verilerine göre Türkiye’de 2011 yılında toplanan fonlar yaklaşık 39 milyar iken 2020 yılında 322 milyar TL’ye yükseldi. Veriler yaklaşık 9 yılda 3 kattan fazla ilerleme kaydedildiğini gösteriyor (TKBB, 2020).

Hardy’nin yorumuna göre, “2010 ve 2011 yıllarında ülke krize hızlı tepki verip yüksek GSYİH büyüme oranlarını korurken, katılım bankaları pazar payı kazanıyor.” (Hardy, 2012) Ayrıca 2008 yılında meydana gelen dünya ekonomik krizi de Türkiye’de katılım bankacılığını kısmen olumsuz etkilemiştir. 2008 yılında Türkiye’de yaşanan dünya ekonomik krizinin Türkiye’de bankacılık sektörünü derinden çökertmemiş olmasının nedeni yukarıda da belirttiğimiz gibi 2001 yılında Türk bankacılık sisteminde yapılan yapısal düzenlemelerdir.

Şekil 7. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Şube Sayısındaki Gelişim (TKBB, 2020)

Bu çalışmanın Türkiye’de İslami bankacılığın büyümesini gözlemleyebileceği diğer faktörler de İslami bankaların şubeleri ve personel sayısıdır. 2004 yılında sadece 255 katılım bankası şubesi varken 2020 yılında bu rakam 1255’e yükseldi. Bu veri bize gösteriyor ki yaklaşık 10 yılda şube sayısı 4 kat arttı. Ayrıca İslami bankalar 2004 yılında 4789 personel istihdam ederken, İslami bankacılık yetkilisi sayısı 2020 yılında 16849’a yükselmiştir. İslami bankanın personel sayısının da on altı yılda 3 kat arttığı görülmektedir.

Şekil 8. Türkiye’deki Katılım Bankalarının Personel Sayısındaki Gelişim (TKBB, 2020)

Toplanan Fonlar 322 Milyar TL	Personel Sayısı 16.849	Dağıtılan Fonlar 240.1 Milyar TL
Şube Sayısı 1.255	Toplam Aktifler 437.1 Milyar TL	Toplam Özvarlık 27.6 Milyar TL

Şekil 9. Türkiye’de Katılım Bankaları, 2020 yılı için Anahtar Göstergeler (TKBB, 2020).

Mevcut veriler bağlamında değerlendirildiğinde Şekil 4’te görüldüğü gibi katılım bankalarının topladıkları fonları 2015’ten 2016’ya %18,6 oranında artırdıklarını ve önceki yıl %19 arttığını söylemek mümkündür (TKBB, 2020).

Sonuç olarak, özellikle 2000’li yıllardan itibaren katılım bankacılığindeki önemli büyümeye rağmen, katılım bankacılığı Türk bankacılık sistemi içinde %5 gibi çok küçük bir paya sahiptir. Bu, politika yapıcılarının ve katılım bankalarının önde gelen aktörlerinin bir an önce el atması gereken bir konudur. Nedenlerini iyi analiz etmek ve bu sorunlara etkili çözümler üretmek gerekiyor. Dolayısıyla bu makale, toplumun İslami bankacılığın iş birliği konusunda yeterli bilince sahip olmadığını vurgulamaktadır.

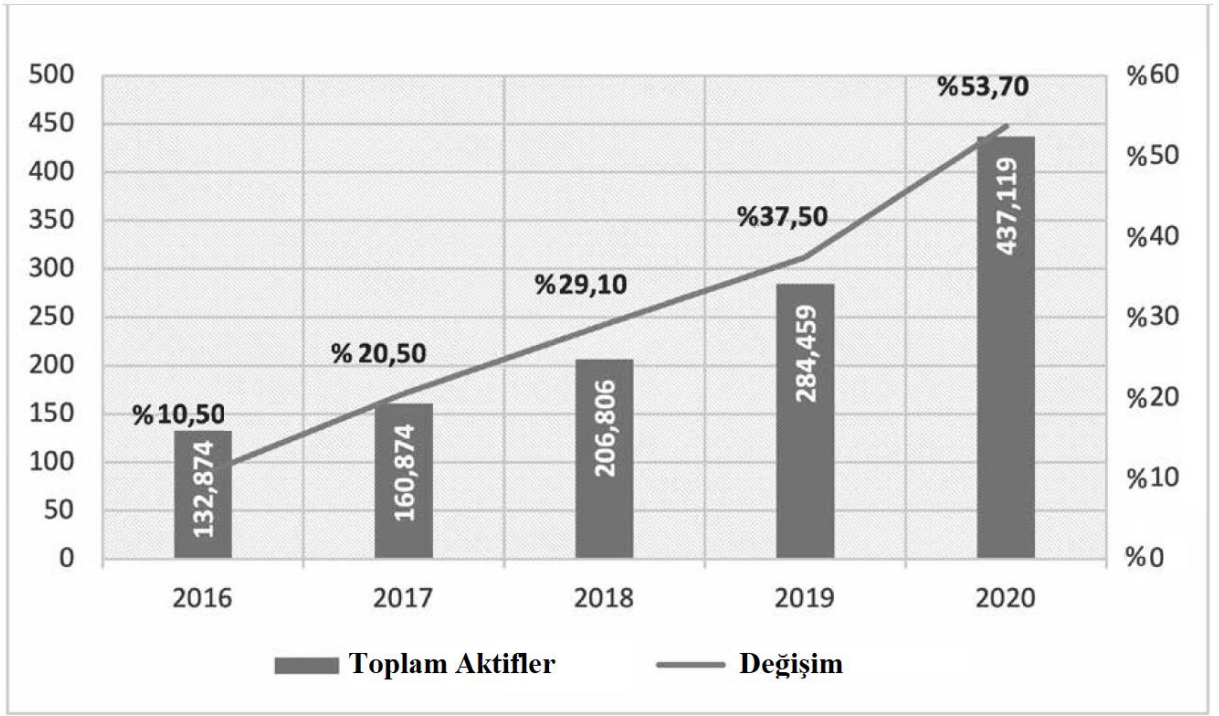
İslami bankalar hakkında kamuoyu doğru ve eksiksiz bilgilendirilmeli ve işleyişi basit bir şekilde anlatılmalıdır. Halkın İslami bankalara yönelik tutumları araştırılmalı ve yanlış algılar ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır. Halkın İslami bankalar hakkındaki algıları, bu

bankalardan beklentileri öğrenilmeli ve beklentileri doğrultusunda bazı değişiklikler yapılmalıdır. Bu amaçla İslami bankalar hakkında halktan kişilerle anketler yapılabilir.

Mevduat Bankaları	34
-Kamu Bankaları	3
-Özel Bankalar	9
-Yabancı Bankalar	21
-TMSF'ye Transfer Edilen Bankalar	1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14
Katılım Bankaları	6
Toplam	54

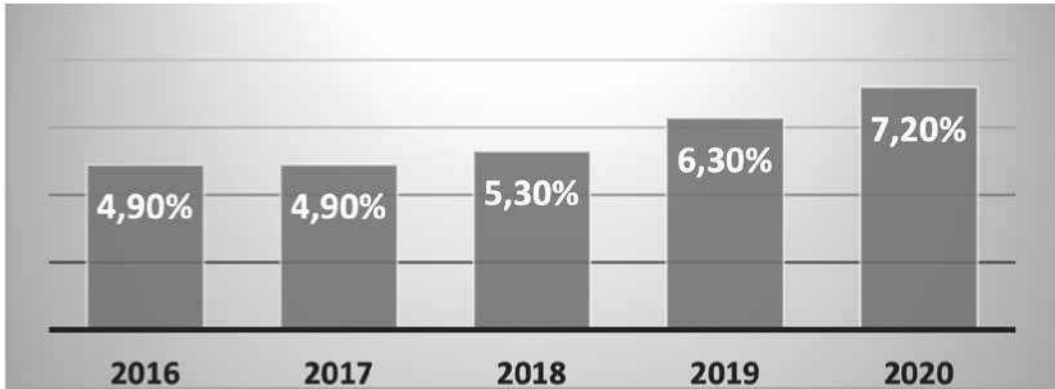
Şekil 10. Türk Bankacılık Sektörü, Aralık 2020 (TKBB, 2020).

Türkiye’de bankacılık sektörünün büyük bir bölümünü konvansiyonel bankalar oluşturmaktadır. Konvansiyonel bankaların etkinliğinin temel nedeni, Türkiye’nin laik temelli bir serbest piyasa ekonomisi olmasıdır. Ayrıca, 24 Ocak 1980’de alınan hükümet kararının küreselleşmeyle bütünleşmiş, Batı merkezli bir ekonomi politikası izlediğini belirtmek gerekir. Bu noktada Türkiye’nin modernleşmesi sadece siyasi ve sosyal değil, aynı zamanda ekonomiktir. Bu, bankacılık sektöründe, özellikle Türkiye’de katılım bankalarından ziyade konvansiyonel bankaların hâkimiyetinde batılılaşmanın etkili olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum, bankacılık sektöründeki toplum alışkanlıklarına da doğrudan yansımaktadır. Bugün Türkiye’de 54 farklı banka var. Türkiye’deki elli bir bankanın 33’ü mevduat bankasıdır. Ancak bu bankalardan sadece beşi katılım bankasıdır. Konvansiyonel bankalar ile karşılaştırıldığında Türkiye’deki katılım bankalarının sayısının son derece düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Şekil 11. Katılım Bankalarındaki Aktif Değişimi (TKBB, 2020)

Ayrıca Türkiye’de katılım bankalarına verilen desteğin son derece düşük olmasına rağmen katılım bankalarına olan ilginin arttığının da altı çizilmelidir. Türkiye’de katılım bankalarının aktiflerinin giderek artmasıyla birlikte bu iddia rahatlıkla savunulabilir. Çünkü katılım bankalarının aktifleri Şekil 6’da görüldüğü gibi son beş yılda neredeyse ikiye katlanmıştır.

Şekil 12. Katılım Bankalarının Sektördeki Payları (TKBB, 2020)

Ancak Türkiye'deki katılım bankalarının da çeşitli eksiklikleri bulunmaktadır. Türkiye'de murabaha usulüne ilişkin kaygılar, İslami Danışma Kurulları kaygısı, toplumun bilinçsizliği ve siyasi iradenin yetersizliği bunlardan bazılarıdır.

Küresel İslami finans kurumları anlayışının yaygınlaşması ile Türkiye'de İslam ekonomisi 1970'lerin sonunda gelişmeye başlamıştır. Türkiye'de İslam ekonomisinin gelişimi, siyasi ve sosyal nedenlerle birçok ülkenin görece gerisinde kalmıştır. AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana İslami finansın gelişmesi, önünün açılması ve sağlam temellere oturtulması için çeşitli adımlar atılmıştır. Ancak istenilen noktaya henüz ulaşamamıştır. Maalesef bugün katılım bankalarının Türkiye'deki payının % 5 civarında olması başarısızlığın göstergesidir. Bu noktada, Türkiye'deki siyasi aktörlerin de ilerleme ve İslami bankacılığın eksikliklerini gidermek için aktif rol almaları gerekmektedir.

Bu bağlamda 2012 yılında Türkiye için ilk sukuk ihracatının kayda değer olduğunu ifade etmek gerekir. Bu çok önemli çünkü ilk kez uluslararası İslami finans alanında kullanılan bir enstrüman devlet tarafından tercih edildi. İslami finans alanında da görülen çeşitli eksiklikler bulunmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki 2014 yılından itibaren İslami finans hükümet tarafından stratejik bir sektör olarak görülmektedir (Özdemir ve Aslan, 2017). Ancak Türkiye'de İslami finans alanında çeşitli eksiklikler de bulunmaktadır.

Murabaha, ürünlerin önceden belirlenmiş bir kâr marjı üzerinden satış anlaşmasıdır (Ainley ve Mashayekh, 2008). Murabaha, satılan malın önceki alış fiyatının müşteriye bildirilmesi nedeniyle “musavama”dan (satış anında alış fiyatının bilinmediği) farklıdır (Cebeci, 2021). Murabaha, tüketicinin ürün satın almak için finansmana ihtiyaç duyduğu şirketler, tarım, tüketici, finansör ve diğer sektörler için uygundur (Ainley ve Mashayekhi, 2008). Türkiye'de İslami bankalarda en yaygın kullanılan İslami finans sözleşmesidir. Ancak günümüzde İslami bankalarda uygulanan modern murabaha uygulamaları, klasik murabaha uygulamasından farklıdır (Cebeci, 2021). Türkiye'de katılım bankalarının en çok kullandığı finansman yöntemi olan modern murabaha yönteminin fıkıh bağlamında sorunları devam etmektedir. Bu sorun, İslami bankaların konvansiyonel bankalarla aynı yöntemi kullandığı algısını oluşturmaktadır. Modern murabaha bağlamında temel fıkıh meseleleri aşağıdaki gibidir. Taahhüdün tarafları bağlayıcı olup olmadığı hususu:

- Bir sözleşmede iki sözleşme yapmanın zorluğu
- Murabaha satışı sonunda malı teslim alma hakkının (malın kim tarafından ve ne şekilde tutulduğu) konusunun belirsizliği

- Modern murabaha üçlü ve çok süreçli olduğundan, bazı işlemlerde vekil atanması tartışmalı bir konudur.

- Modern murabaha'ya risksiz hale getirilerek faize yaklaşıldığı eleştirisi, riskin belirsizliği

- Borcun zamanından önce verilmesi veya zamanında ödenmemesi gibi murabaha işleminin ödemelerinde uygulanacak usullerin belirsizliği (Cebeci, 2021).

Türkiye’de sadece katılım bankaları için değil, diğer İslami Finans Kuruluşları için de özel mevzuata ihtiyaç vardır. Bunu yaparken tüm paydaşların görüşleri dikkate alınmalı ve uluslararası uygulamalardan yararlanılmalıdır. Buna ek olarak, yasal kısıtlamalar nedeniyle gerçekleştirilen sorunlu uygulamaların giderildiği konusunda toplum bilgilendirilmelidir. Bu noktada, katılım bankaları ile ilgili yasal değişiklikler hakkında menfaat sahiplerinin bilgilendirilmesi önem arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), 2010 yılında zorunlu devam yasası nedeniyle bankalara faiz ödemesi yapmıştır. Daha sonra bu sorun sonradan düzeltilmiş ancak bu durum paydaşlar üzerinde “Katılım bankaları merkez bankasından faiz alıyor.” (Kazancı, 2019). Ancak bu sorunla ilgili toplumda başarılı bir bilgilendirme yapılmadığı için Türkiye’de Merkez Bankası hala faiz veriyormuş gibi “faiz” algısı devam etti.

Maalesef konu tamamen çözüldü ama 2014 yılında yine Merkez Bankası tarafından katılım bankalarına faiz ödemeye başlandı. Merkez Bankası’nın zorunlu karşılıklara faiz uygulamasına başlaması nedeniyle, yeni mevzuat ve faizsiz bankacılığa uygun olmayan hususlar kaldırılmalı ve etkin bilgilendirme yapılmalıdır. Yeni mevzuat ile bu kurumların sadece güçlü bir hukuki zemine kavuşturulması ve devamlılığının sağlanması değil, aynı zamanda toplum nezdindeki güvenilirliği de sağlanacaktır.

Özdemir ve Aslan’a (2017) göre Malezya’da hükümet İslami finans sektörü için gerekli düzenlemeleri hızlı bir şekilde yapmakta ve İslami finans sektörünü desteklemektedir. Bu nedenle Malezya, toplam nüfusu az olmasına ve önemli bir bölümü Müslüman olmamasına rağmen, dünyadaki İslami finans sektöründe neredeyse en büyük paya sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye’nin dünya finansal piyasalarından önemli bir pay alabilmesi için mevzuatın hızla düzenlenmesi gerekmektedir. Bu noktada Türkiye’nin Müslüman bir ülke olarak büyük bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmek gerekiyor.

Şeriat Danışma Kurulu, finansal hizmetler endüstrisindeki tüm paydaşlar için şeriata uygun yetkili tavsiye, farkındalık, araştırma ve arabuluculuk çözümleri sağlamak için İslami

Finansın teşvik edilmesiyle uğraşan, kâr amacı gütmeyen, kendi kendini düzenleyen, gönüllü bir kuruluştur (İSEDAK, 2020).

80 şubesi ve 1200 çalışanı ile Malezya'nın ilk İslami bankası olan Bank Islam Malaysia'nın 10 yılda yaygınlaşması, İslami bankacılığın uygun bir sistem olduğunu kanıtlamıştır. İlerleyen süreçte İslami Para Piyasası ve İslami Sermaye Piyasası'nın kurulması da Malezya'da İslami bankacılığın gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Daha sonra 1996 yılında Menkul Kıymetler Komisyonu ve İslami Danışma Konseyi gibi denetleyici kurumların kurulması, kanun tasarısının ve vergi teşviklerinin güçlendirilmesi de bu yöndeki etkili gelişmelerdir (Özdemir, 2014).

İslami finans alanında lider ülke konumunda olan Malezya, BAE, Bahreyn, Endonezya, Bangladeş ve Pakistan'ın yanı sıra İslami Finans Kuruluşlarının kendi danışma kurullarının dışında bir de merkezi danışma kurulu bulunmaktadır. Merkezi bir danışma kurulunun varlığı ile İslami finans kurumları hakkında doğabilecek şüphelerin önüne geçilmesi ve bu kurumların faaliyetlerinin İslami uygunluk açısından denetlenmesi son derece önemlidir. Ancak ne yazık ki Suudi Arabistan, İran, Katar, Kuveyt ve Türkiye'de merkezi bir danışma kurulu yok. Makaleler, bir merkezi danışma kurulunun bu ülkelerde sektörün ilerleyişini olumlu yönde etkileyeceğini iddia etmektedir (Sayar, 2020).

AAOIFI (İslami Finans Kuruluşları için Muhasebe ve Denetim Kurumu) bu konuda yeni standartlar belirlemiştir. AAOIFI'ye göre "İslami Finans Kuruluşları için bu Yönetişim Standardının (GSIFI) amacı, merkezi bir Şeriat Kurulunun tanımı, işin kapsamı, sorumlulukları, atanması, oluşumu, bağımsızlığı ve görev tanımları hakkında rehberlik sağlamaktır. (CSB) ve diğer ilgili konular." Bu nedenle amacı, dünya çapındaki merkezi Şeriat kurulları için yönetim konusunda bir çerçeve sağlamaktır. Merkezi Şeriat Kurulu ayrıca ürünler, uygulamalar ve operasyonlar dâhil olmak üzere İslami finans endüstrisini sınırlar içinde düzenlemek için ülke düzeyinde bir yaklaşım sunar (Merkez Şeriat Kurulu, 2020). Ayrıca standart, referans noktası olarak İslami bankacılık ve finans uygulamalarında daha yüksek bir uyum düzeyi elde etmek için merkezi Şeriat kurullarının oluşturulmasını tavsiye etmekte ve teşvik etmektedir (Central Shari'ah Board, 2020). Bu bağlamda madde, merkezi bir danışma kurulunun standartlarının kamuoyundaki kafa karışıklığını çözmesini beklemektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, çoğunluğu Müslüman olan bir devlettir. Bu nedenle Türk toplumunun katılım bankalarına ilgi göstermesi beklenmektedir. Ancak Türkiye'de bankacılık sektöründeki katılım bankalarının toplam hacmi sadece %7'dir (TKBB, 2020).

Türkiye’de katılım bankalarının işlem hacmi, çoğunluğu Müslüman olan bir ülke için son derece düşüktür. Bu durum bize Türk toplumunun faizle yönetilen ekonomik düzenin farkında olmadığını göstermektedir. Ayrıca, Türk toplumunun İslami bankalara karşı kayıtsızlığı, İslami bir ekonomi modelinin mümkün olmadığına dair yanlış kanıyı bize göstermektedir. 1999-2013 yılları arasında Türkiye’nin İslami bankacılıkta önemli bir yol kat ettiğini söylemek mümkündür. Türkiye’nin Müslüman nüfusu, Türkiye’de katılım bankacılığı için büyük bir potansiyel olduğunu gösteriyor. Ancak Türkiye’deki faizsiz bankaların büyüme hızı, özellikle 2013’ten sonra ciddi bir büyüme tabanı olamayacağını bize gösteriyor.

Türkiye’de İslami bankaların ortaya çıkışı, neredeyse Malezya’da İslami bankaların ortaya çıkmasıyla aynı dönemde gerçekleşmiştir. Öte yandan Malezya nüfusunun yarısından biraz fazlası Müslüman iken, Türkiye nüfusunun yüzde 90’ı Müslüman olan bir ülke. Malezya’nın söz konusu koşullarda faizsiz bankacılıkta bu kadar ilerleme kaydetmesine rağmen, Türkiye o dönemde benzer bir başarıyı yakalayamamıştır. Elbette bu durumda Türkiye’nin o dönemin sosyal ve siyasi koşulları üzerinde çok büyük etkisi vardır. Ancak İslami bankaların işleyişi hakkında kamuoyunu yeterince bilgilendirmemesi ve kamuda yanlış algıların önüne geçememiş olması da önemli bir faktördür.

Türkiye’de her İslami bankanın ayrı bir danışma kurulu olduğu ve bu danışma kurullarında da farklı yetkilerin olduğu bilinmektedir. İslami bankaların farklı ürünler kullanması ve farklı danışma kurullarının olması insanların kafasının karışmasına neden olabiliyor. Bu nedenle insanlar İslami bankalara karşı ön yargılı yaklaşıyor olabilir. Böylece çözüm olarak İslami bankaların merkezi bir danışma kurulu olması halinde hem kamuoyundaki karışıklıkların önüne geçilebilir hem de ürünlerin meşruiyeti konusundaki tartışmaların önüne geçilebilir. Danışma kurulları ile ilgili bir diğer husus ise kurul üyelerinin gerek iktisat, gerekse maliye ve şeriat hukuku alanlarında yeterli bilgiye sahip olmalarıdır. Çünkü İslami bankacılıkta kullanılan ürün veya işlemlerin geçerliliği ile ilgili doğru hükümler verebilmek için bahsedilen konuların tüm yönleriyle bilinmesi gerekmektedir.

İslami bankaların konvansiyonel bankalarla aynı yöntemi kullandığına dair murabaha konusunda yaygın bir algı var. Murabaha’nın tanımı ve işlevi net bir şekilde belirlenmeli ve İslami bankaların müşterilerine açıklanmalıdır. Murabaha ile konvansiyonel bankaların kullandığı murabaha benzeri enstrümanlar arasındaki farklar açıkça ortaya konulmalıdır.

Faizsiz bankacılıkta faaliyetlerin uygunluğuna ilişkin soru veya tartışmaların ortadan kaldırılması için hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için kapsamlı mevzuat geliştirilmelidir. İşlami bankacılık için yeni mevzuat oluşturma sürecinde, diğer İşlam lkelerinin uygulamalarından ve mevzuatından yararlanılabilir.

“İşlami bankalar sadece bankacılık faaliyeti yapan kurumlar mı?” veya “İşlami bankalar, bankacılık faaliyetlerinde finansal kurumlar olarak hizmet etmeli midir?”. Bu sorular net bir şekilde cevaplanmalıdır. Çünkü çoğu kişi İşlami bankacılığın içeriğini, bu bankaların amaçlarını, hangi hizmetleri verdiklerini bilmemektedir. Bu belirsizliğin giderilmesi, İşlami bankalardan beklentilerin belirlenmesi açısından önemlidir.

İşlami bankaların varlıklarını artıracak yeni ürünler geliştirilmelidir. Böylece İşlami bankaların Türk bankacılık sistemi içindeki oranı daha yüksek oranlara çıkarılabilir. Öte yandan, daha yüksek oranlar elde ederek ve varlıklarını artırarak bölgesel kalkınmaya katkıda bulunacak girişimcileri orta ölçekte finanse edebilirler.

İşlami bankalar, özellikle son on yılda oldukça fazla sayıda şube açmış ve bunun sonucunda bu şubeler için çok sayıda çalışan istihdam edilmiştir. Ancak o dönemde Türkiye’de İşlami bankacılık konusunda bilgi sahibi olan yetkililerin sayısının henüz yeterli olmadığı biliniyor. İşlami bankalarda çalışmak isteyen kişilerin temel şeriat kurallarına ve İşlam ekonomisi bilgisine sahip olması gerekmektedir. Bu husus İşlami bankalarda çalışan adaylar için ön koşul olarak belirlenebilir.

Son olarak, İşlami bankaların yaşadığı tüm bu eksikliklerin ve zorlukların temelinde, onları mevcut sisteme entegre etme çabaları yatmaktadır. Ancak mevcut sistemin gerçekleri, İşlami esaslara göre inşa edilmiş yapılara ve araçlara izin vermemektedir. Bu, kusurlu bir kumaşın sürekli yamalanması gibi bir durumdan öteye gidemez. İşlam ekonomisi alanında araştırmacılar olarak bize düşen görev, acilen İşlam’ın ilkelerine ve Mşlmanların ahlakına uygun bir zeminde yeni ve özgün bir sistem inşa etmektir. Diğer bir deyişle, günümüz anlamında bankaların işlevini yerine getirebilecek, ancak kuralları, araçları ve ürünleri özgün ve İşlami esaslara uygun bir finansal sistem ve kurumları acilen inşa etmemiz gerekiyor.

SONUÇ

Katılım bankaları, İslam dininin emir ve yasaklarına göre bankacılık faaliyetlerini yürüten kuruluşlardır. Katılım bankacılığında para, İslam dininin ve faizin yasaklanması nedeniyle faiz ve faiz içeren işlemlerden çıkarılırken reel sektöre katkı sağlamak amacıyla aracılık yapmaktadır. Bu durumda para faize tabi değildir ve meşru olarak ekonomiye entegre edilir. Banka, katılım bankacılığında mal finansmanının yanı sıra yatırımdan kaynaklanabilecek risklere de iştirak etmektedir. Bu süreçte emek-sermaye işbirliği veya kâr-zarar ortaklığı adı altında sözleşmeler yapılır. Anlaşmalara göre belirli bir faiz taahhüt edilemez ve ticari faaliyet sonucunda oluşan veya elde edilen kâr veya zarar önceden belirlenmiş oranlar çerçevesinde paylaşılır. İslam’da faizin yasaklanması, alternatif bir finansal sistemin ortaya çıkmasını tetiklemiştir. 20. yüzyılın başlarında İslami finans birçok çevre tarafından tartışılmış ve yeni bir ekonomik sistemin ilk adımları atılmaya başlanmıştır. Bunun dünyadaki ilk örneği olarak ilk İslami banka 1963 yılında Mısır’da Ahmet En-Naccar tarafından kurulmuştur. Bunu 1971 yılında Mısır devletinin desteğiyle kurulan Nasr Sosyal Bankası izlemiştir ve 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası (IDB) bu alandaki en önemli adım olarak kabul edilmektedir. 1975’ten 1990’a kadar İslami bankacılık önemli ilerleme kaydetmiştir. İslami bankacılıktaki gelişmeler ivme kazanmış ve dünyanın farklı bölgelerine hızla yayılmaya başlamıştır. Pakistan, İran ve Sudan, bankacılık sistemini İslami Esaslara göre hareket ettirmeyi ve ekonominin her alanından faiz elde etmeyi amaçlamıştır.

İslami hüküm ve kurallara göre faaliyet gösteren katılım bankalarının yapısı İslami hukuk kurallarına göre şekillenmektedir. Bu hükümlerden en önemlisi ve İslami bankacılığın ortaya çıkmasındaki en önemli ilke “faizsiz” ilkesidir. Katılım bankacılığının temel ilkesi olan faiz yasağının yanı sıra finansal işlemlerde öngörülen diğer temel ilkeler şunlardır: İslami anlayışta para ancak bir değişim, saklama değeri ve ölçü aracı olabilir; para ticari bir meta olamaz. Para, satın alma gücünün bir göstergesidir. İslami bankacılığın en temel ilkelerinden biri ticaretin ortaklığa dayalı olması, riskin ortaklar arasında önceden belirlenmiş oranlarda paylaşılması yani risk paylaşımı esastır. Piyasaya suni müdahale yasağı vardır. Belirsizlik ve riskli işlemler yasaktır. İslam hukuku kurallarına göre hazırlanan sözleşmelerde belirtilen kurallara uyulması zorunludur. Sözleşmelerin şartları ve bilgileri net olmalı ve gelecekteki ihtilafları önlemek için yükümlülükler açıkça belirtilmelidir. Mali

işlemlerin konusu, İslam hukukuna (alkol veya kumar yatırımlarının yasaklanması) uygun ürün ve faaliyetler olmalıdır. Sosyal adalet esastır.

Katılım Bankacılığı sınırlı sayıda piyasada yoğunlaşmıştır. İran, Kuveyt, Malezya, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri dünyadaki İslami bankacılık varlıklarının yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır.

Bu araştırmada katılım bankacılığının temelleri ele alınarak tanımı ve tarihsel gelişimi irdelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, katılım bankacılığının dünyada hızla gelişip geliştiği, İslami felsefeye sahip olmayan birçok ülkenin piyasalarda güven telkin ettiği, kullanılan kredilerin hızla yayıldığı ve yaygınlaştığı söylenebilir. Katılım bankalarının bugüne kadarki finansal krizlerdeki performansları incelendiğinde güvenilir bir finansal ürün olduğu görülmektedir. Türkiye’de ilk kez 1985 yılında kurulan katılım bankacılığı, özel finans kuruluşları tarafından büyütülmüştür. Katılım bankacılığı özellikle 2005 yılında hızla büyümeye başlamıştır. Bunun en büyük nedeni 2005 yılında Türkiye’de bankacılık kanununda yapılan düzenlemelerdir. 2005 yılında yapılan düzenleme ile Özel Finans Kurumları banka statüsü kazanmıştır. Bugünlerde Türkiye’de ortalama katılım bankacılığı tüm sektörlerde %5’lik bir paya sahiptir. Bu durum aslında sektör potansiyelinin altındadır. Sektördeki potansiyel değerlendirildiğinde katılım bankacılığının gelecek için umut verici olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abduh, M. and Alias, A. (2014). Factors determine Islamic banking performance in Malaysia: a multiple regression approach. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 31(1), 44-54.
- Abugamea, G. (2018). *Determinants of Banking Sector Profitability: Empirical Evidence from Palestine* (No. 89772). University Library of Munich, Germany.
- Acaravci, S. K. and Calim, A. E. (2013). Turkish banking sector's profitability factors. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(1), 27.
- Adbul-Rahman, Y. (2015). *İslam'da bankacılık ve finansman*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Adian, S. (2014). *İslam iktisat teorisi ve refah toplumuna geçiş*. Hong Kong.
- Akay, H. (2018). Katılım Bankacılığı Kamu Katılım Bankaları, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akbaş, H. E., Aysan, A. F., & Ceyhan, S. P. (2012). Determinants of bank profitability: An investigation on Turkish banking sector. *Öneri Dergisi*, 10(37), 103-110.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz bankacılık ve kalkınma*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Akın, F. ve Nalan, E. (2010). İslami finans sistemi içerisinde İslami bankacılığın yeri ve Türkiye'de katılım bankacılığının gelişimi. *Mevzuat Dergisi*, (151).
- Akten Çürük, S. (2013). İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslam hukuk çerçevesinde finansman ve bankacılık*. İstanbul: Yedirenk Kitapları.
- Aktepe, İ. E. (2013). *Sorularla katılım bankacılığı*. (4. Bs). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
- Alaboyun Arifoğlu, E. (2022). Katılım Bankacılığı Sektör Karlılığı ile İçsel Faktörler ve Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Aladağ, A. S. (2010). Türkiye'de Bireysel Bankacılığın Katılım Bankalarındaki Gelişimi ve Bir Katılım Bankası Uygulaması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Alkış, A. (2018). İslami Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri. *Injosos Al-Farabi International Journal on Social Sciences/ Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 2564-7946.

- Al Shaher, T., Kasawneh, O. and Salem, R. (2011). The major factors that affect banks' performance in Middle Eastern countries. *Journal of Money, Investment and Banking*, 20, 101-109.
- Alper, D., Anbar, A. (2011) Bank specific and macroeconomic determinants of commercial bank profitability: empirical evidence from Turkey. *Business and Economic Research Journal*, 2 (2),139-152 ISSN: 1309-2448.
- Alpun, M. E .(2017). Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığının Yeri Ve Katılım Bankacılığının Güçlü Ve Zayıf Yönleri, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Alrifai, T. (2015). *Islamic finance and the new financial system*. Singapore: Wiley.
- Altan, M. (2010). Faizsiz bankacılığın temelleri. *İslami Hukuk Araştırma Dergisi*(16), 125-140.
- Altaş, G. (2008). İslami finans sistemi. *Sermaye Piyasasında Gündem*, Mayıs (69).
- Amdemikael, A. (2012). *Factors affecting profitability: An empirical study on Ethiopian Banking Industry* (Doctoral dissertation, Addis Ababa University).
- Anderson, C.S. (2014). *Sukuk markets: A proposed approach for development*, Washington: World Bank Group.
- Arabacı, H. (2015). *Türk katılım bankacılığında fon kullandırma yöntemleri*. (Dönem projesi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- Arabacı, N. (2007). *Katılım bankalarının Türkiye’de bankacılık sektöründeki yeri, işleyişi ve performans analizi* (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Arif, A. and Anees, A. N. (2012). Liquidity risk and performance of banking system. *Journal of Financial Regulation and Compliance*.
- Arslan, B. G., Ergeç, E.H. (2010). The efficiency participation and conventional banks in turkey: using data envelopment analysis. *International Researc Journal of Finance and Economic*, (57), 156-168.
- Asutay, M, Mohd Sidek, N.Z. (2020). Political economy of Islamic banking growth: Does political regime and institutions, governance and political risks matter? *Int J Fin Econ*. 1-36. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2011>
- Atar, A. (2017). Başlangıcından günümüze dünyada ve Türkiye’de islami bankacılığın genel durumu. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1038-1039.
- Ateşçi, Ö. (2020). Katılım Bankacılığının Davranışsal Finans Kapsamında Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., & Delis, M. D. (2008). Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 18(2), 121-136.
- Athanasoglou, P., Delis, M., & Staikouras, C. K. (2006). *Determinants of Bank Profitability in the South Eastern European Region* (No. 47). Bank of Greece.
- Atlı, F. B. (2019). *Yenilikçi bir islami finansal enstrüman olarak sukuk: malezya incelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Avcı, T. (2017). *İslam Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması ve Performansları Üzerinde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesi*, Doktora Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Aydemir, E. (2001). *Hukuk uygulamasında faiz*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Aydın, Y. (2019). Türk bankacılık sektöründe karlılığı etkileyen faktörlerin panel veri analizi ile incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10(1), 181-189.
- Ayrıçay, Y., Ada, Ş., Kaya, A. (2016, OCAK). Katılım Bankacılığının Gelişiminin Önündeki Engeller: Bir Alan Araştırması, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3 (1), 119-137.
- Babuşcu, Ş., Hazar, A. (2017). *Meslek yüksek okulları için genel bankacılık bilgileri*. Ankara: Bankacılık Akademisi.
- Bassiouny, M. (2019). EGYPT. *The Islamic finance and markets review*. Edition 4, Erişim: 10 Nisan 2021, <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-islamic-finance-and-markets-review-edition-4/1209529/egypt>
- Bayındır, A. (2007). *Ticaret ve faiz*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Bayındır, S. (2005). *İslam hukuku penceresinden faizsiz bankacılık*. İstanbul: Rağbet Yayıncılık.
- Baykara, H. V. (2012). *Katılım bankalarında etkinlik ve verimlilik analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Beckmann, R. (2007). *Profitability of Western European banking systems: panel evidence on structural and cyclical determinants* (No. 2007, 17). Deutsche Bundesbank.
- Biancone, P. P. ve Radwan, M. (2014). Sharia compliant possibility for Italian SMEs. *European Journal of Islamic Finance*, 1-9.
- Bodla, B. S. and Verma, R. (2006). Determinants of profitability of banks in India: A multivariate analysis. *Journal of Services Research*, 6(2), 75-89.

- Buldum, G. (2016). Katılım Bankacılığı ve Sukuk (Kira Sertifikası): Bir Katılım Bankası Örneği Olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş., Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulut, H. ve Er, B. (2009). *Finansal yenilik ve açılımları ile katılım bankacılığı*. İstanbul: TKBB.
- Bulut, H. ve Er, B. (2012). *Katılım finansmanı*. İstanbul: TKBB.
- Canbaz, M. F. (2013). Katılım Bankacılığının Türk Bankacılık Sistemindeki Yeri, Çalışma Şekli, Enstrümanları Ve Performans Analizi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Canbaz, M.F. (2014). Katılım bankacılığı ve Türkiye’deki Gelişimi. F. Kaya içinde, *Bankacılığa Giriş* (s. 149-252). İstanbul: Beta.
- Canbaz, M.F. (2016). Katılım Bankacılığı. *Baskı. İstanbul. Beta Yayınları*.
- Casper, M. (2017). *Islamic finance in Germany- a case study on Kuveyt Türk (KT Bank)*. Münster: Munster University.
- Chapra, M. (1990). Towards a just monetary system [Sadece para sistemine doğru]. *Islamic Econ*, 109-115.
- Çağlarırnak Uslu, N. (2012). Para ve finansal sistem. İçinde N. Çağlarırnak Uslu ve B. K. Özdemir (Ed.), *Para ve Banka* (s. 2-29). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, İ. (2016). İslam finans sisteminin geleceğinin aksiyomları. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 159-182.
- Çizakça, M. (1999). *İslam dünyasında ve batıda iş ortaklıkları tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çoban Çelikdemir, N., Çetin, A. (2016). Altın bankacılığı ve altın işlemlerin muhasebeleştirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (2), 11-32.
- Çobankaya, F.T., (2014). *Katılım bankalarının türkiye’deki farkındalık düzeyinin tespiti: Batı Akdeniz bölgesinde bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (SBE), Isparta
- Çürük, S. A. (2013). *Türkiye’de İslami finansın gelişimi, sorunlar ve çözümler*. (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Dağdelen, İ. (2004). Liberalizasyon. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1-66.
- Dajani, M.E. (2019). The United States. *The Islamic finance and markets review*. Edition 4. Erişim: 10 Nisan 2021, <https://thelawreviews.co.uk/edition/the-islamic-finance-and-markets-review-edition-4/1196354/united-states>

- Danış, M. Y. (2020). *Türkiye’de katılım bankacılığı, katılım bankacılığı sistemindeki fiziksel altın toplama uygulamalarının ekonomiye etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Davydenko, A. (2010). Determinants of bank profitability in Ukraine. *Undergraduate Economic Review*, 7(1), 2.
- Demir, M. S. (2015). Türkiye’de Katılım Bankalarının Gelişimi ve Performanslarının Değerlendirilmesi, Gazı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Demirhan, D. (2010). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Finansal Yapıya İlişkin Kararlarının Karlılık Üzerine Etkileri. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 157-168.
- Dereci, M. (2018). Dünyada ve türkiye’de faizsiz finans. *Katılım Finans Dergisi*, (9), 32-38
- Dewar , J ve Hussain, M. (2020). The Islamic finance and markets review: editors’ preface. *The Islamic Finance and Markets Review*. Erişim: 10 Nisan 2021, <https://thelawreviews.co.uk/title/the-islamic-finance-and-markets-review/editors-preface>
- Dietrich, A. and Wanzenried, G. (2009, April). What determines the profitability of commercial banks? New evidence from Switzerland. In *12th conference of the Swiss society for financial market researches*, Geneva (pp. 2-39).
- Dilek, O. (2016). Katılım bankacılığı: Tarihçesi, gelişimi ve faizsiz finans ürünleri. *İlim ve Medeniyet*. Erişim: 10 Nisan 2021, <http://www.ilimvemedeniyet.com/katilim-bankaciligi-tarihcesi-gelisimi-ve-faizsiz-finans-urunleri.html>
- Diyanet İşleri Başkanlığı (t.y.). *İlmihal II. İslam ve toplum* 2. cilt: 391-392.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, (2000). *Diyanet İslam ansiklopedisi*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Doğan, B. B., Kaya, M. ve Narçiçek, N. (2017, Nisan). Dünya Bankacılık Sektöründe İslami Bankacılık Sisteminin Gelişimi, Çalışma Prensipleri ve Türkiye’de İslam Bankacılığı Üzerine Bir Analiz, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (48), 175-190.
- El-Gamal, M. (2006, June). Overview of Islamic finance. *Office of International Affairs Occasional Paper* 4: 1-13.
- Eser, E. (2015). İslam hukuku açısından hilenin meşruiyeti (İslami finans kurumlar örneği). *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (25), 225-250.
- Eskici, M. M. (2007). Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esty, B., Qureshi, F. ve Millett, M. (1999). An introduction to Islamic finance. *Harvard Business School Background Note* 200-002.

- Geraats, P. M. (2002). Central bank transparency. *The Economic Journal*, 112(483), 532-565.
- Gharaibeh, A. M. O. (2015). Empirical evidence of the determinants of commercial banks profitability in Bahrain. *Journal of Emerging Trends in Economics and Management Sciences*, 6(5), 299-314.
- Göncüoğlu, M., Karaahmetoğlu, M. (2014). *Islamic finance and capital marketing*, Middle East Technical University, Overview, http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/MahmutK._MustafaG._islamic_finance_system_and_Turkish_capital_markets.pdf,
- Greuning, H.V. and Iqbal, Z. (2008). Risk analysis for ıslamic banks. *The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank Washington* Erişim: 10 Nisan 2021, <http://documents1.worldbank.org/curated/en/688471468143973824/pdf/424810PUB00ISB101OFFICIAL0USE0ONLY1.pdf>
- Gul, S., Irshad, F., & Zaman, K. (2011). Factors Affecting Bank Profitability in Pakistan. *Romanian Economic Journal*, 14(39), 61-87.
- Günel, V. (1984). *Özel finans kurumları*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği
- Güneşlik, A. (2018). *Türkiye’de ve Dünya’da faizsiz bankacılık ve Türkiye’de faizsiz bankacılığın tercih edilme sebeplerine ilişkin bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Güngör, K. (2009). Bir finansal araç olarak katılım bankacılığı: tesbitler-teklifler. *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (s. 207-263). içinde İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Hanif, M., Tariq, M., & Tahir, A. (2012). Comparative performance study of conventional and Islamic banking in Pakistan. *International Research Journal of Finance & Economics*, (83).
- Hassan Al-Tamimi, H. A. (2010). Factors influencing performance of the UAE Islamic and conventional national banks. *Global Journal of Business Research*, 4(2), 1-9.
- Hassan, K. and Bashir, A.B.M. (2003). Determinants of Islamic banking profitability. Proceedings of the ERF 10th Annual Conference, Marrakesh, Morocco, 16-18.
- Hazıroğlu, T. (2017). *Katılım ekonomisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Hoffmann, P. S. (2011). Determinants of the Profitability of the US Banking Industry. *International Journal of Business and Social Science*, 2(22).
- <http://aaoifi.com/our-history/?lang=en> Erişim: 15 Nisan 2022.
- http://islamicfinanceboard.com/?page_id=16 Erişim: 10 Nisan 2022.
- <https://dailynewsegyp.com/2021/05/22/4-banks-acquire-90-of-islamic-banking-in-egyptian-market/> Erişim: 21Nisan 2022.

- <https://irti.org/about-us/> Erişim: 18 Nisan 2022.
- <https://thebanks.eu/articles/Islamic-banks-in-the-United-Kingdo> Erişim: 10 Nisan 2022.
- <https://tkbb.org.tr/veri/bankamukayese> Erişim: 10 Haziran 2022.
- <https://www.aa.com.tr/tr> Erişim: 10 Haziran 2022.
- <https://www.albaraka.com.tr/tr> Erişim: 05 Haziran 2022.
- <https://www.britannica.com/place/United-Arab-Emirates/Finance> Erişim: 12 Mayıs 2022.
- <https://www.ifs.org/background.php> Erişim: 10 Haziran 2022.
- <https://www.iifm.net/about-iifm/corporate-profile/> Erişim: 10 Nisan 2022.
- <https://www.isdb.org/who-we-are/about-isdb> Erişim: 15 Nisan 2022.
- <https://www.kuveytturk.com.tr/> Erişim: 21 Nisan 2022.
- <https://www.theasianbanker.com/ab500/2018-2019/largest-islamic-banks> Erişim: 10 Nisan 2022.
- <https://www.tkbb.org.tr> Erişim: 12 Nisan 2022.
- <https://www.turkiyefinans.com.tr> Erişim: 24 Nisan 2022.
- <https://www.turkiyefinans.com.tr/tr-tr/Sayfalar/default.aspx> Erişim: 29 Nisan 2022.
- https://www.zawya.com/mena/en/business/story/Huge_potential_for_Islamic_banking_in_Egypt_lack_of_political_will_stymies_growth-ZAWYA20180111064610/ Erişim: 10 Mayıs 2022.
- Ika, S.R, and Abdullah, N. (2007). The interest prohibition and financial performance of Islamic banks: Indonesia evidence. Paper presented in 19th Asian-Pacific Conference on International Accounting Issues. November 11-14, Kuala Lumpur, Malaysia.
- Ilhomovich, S. E. (2009). *Factors affecting the performance of foreign bank in Malaysia* (Doctoral dissertation, Universiti Utara Malaysia).
- Iqbal, Z. ve Mirakhor, A. (2011). *An introduction to islamic finance*. Singapore: Wiley.
- Islamic Corporation Development (ICD), *İslamic finance development report 2020*
- İbicioğlu, M. (2009). Türkiye’de İslami Bankacılığın Tarihi Ve Gelişmesi; Geleneksel Bankalarla Mukayesesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Jaffar, M. and Manarvi, I. (2011). Performance comparison of Islamic and Conventional banks in Pakistan. *Global journal of management and business research*, 11(1).

- Jalbani, A. A. and Shaikh, S. A. A. (2009). Risk management in Islamic and conventional banks: A differential analysis. *Journal of independent studies and research*, 7(2), 67-70.
- Javaid, S., Anwar, J., Zaman, K., & Gafoor, A. (2011). Determinants of Bank Profitability in Pakistan: Internal Factor Analysis. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 2(1), 59-59.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım bankacılığı: Mali kesimde nasıl bir seçenek. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 51-74.
- Karakuş, R., Zor, İ., & Yılmaz Küçük, Ş. (2017). Ticari Bankalarda Karlılığın İçsel Belirleyicileri: Yerli ve Yabancı Sermayeli Bankalarda Karşılaştırmalı Analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 379-398.
- Karim W. and Khoshaim, Z. The Islamic finance and markets review: Saudi Arabia. *The Islamic Finance and Markets Review*.<https://thelawreviews.co.uk/title/the-islamic-finance-and-markets-review/saudi-arabia> Erişim: 10 Nisan 2022
- Kasımoğlu, M., Yetgin, F., Küçükçolak, A. (2018). Kira sertifikaları, Türkiye tecrübesi ve bir vaka çalışması. *İstanbul İktisat Dergisi*, 68 (1), 1-44.
- Katılım Finans. (2020). <https://katilimfinans.com.tr/dergi/katilim-bankaciliginda-fon-toplama-yontemleri-h12805.html>
- Kaya, Ö. (2010). Katılım Bankacılığının Gelişimi Ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kaya, R. (2013). *Türk bankacılık sisteminde katılım bankalarının tercih nedenleri ve bir araştırma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Kayed, N. Rasem (2008). *Appraisal of the status on research on labor economics in the islamic framework*. King Abdulaziz University Islamic Economics Institute, 183-197.
- Kettell, B. (2011). *Introduction to islamic banking and financa-e*. Chippenham: A John Wiley and Sons Ltd.
- Khan, A.A. ve Dar, R. (2020). The Islamic finance and markets review: United Arab Emirates. Erişim: 10 Nisan 2021. <https://thelawreviews.co.uk/title/the-islamic-finance-and-markets-review/united-arab-emirates>
- Khan, M. F. (2014). İslam iktisadında temel kavramların ve fikirlerin yeniden değerlendirilmesi: kurumsal içerik açısından İslam iktisadının kaynağı ne olmalıdır? T. Eğri, O. Karasu, N. Kızılkaya (Ed.). *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek içinde* (s. 27-88). İstanbul: İgiad Yayınları
- Krakah, A. K. and Ameyaw, A. (2010). The determinants of bank's profitability in Ghana, The case of merchant bank Ghana Limited (MBG) and Ghana Commercial Bank (GCB). *Unpublished MBA Thesis, Blekinge Institute of Technology*.

- Kutval, Y. (2014). Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Küçükocaoğlu, Güray (2006). *İslami bankalar ve islami finans kurumları*. Erişim: 10 Nisan 2021. www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc
- Maharramov, I. (2019). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi: Anadolu Üniversitesi Öğretim Elemanlarına Yönelik Anket Çalışması, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Mamatzakakis, E. C. and Remoundos, P. C. (2003). Determinants of Greek commercial banks profitability, 1989-2000. *Spoudai*, 53(1), 84-94.
- Maudos, J. (1998). Market structure and performance in Spanish banking using a direct measure of efficiency. *Applied Financial Economics*, 8(2), 191-200.
- Mohsin, M. I. (2005). The practice of Islamic banking system in Sudan. *Journal of Economic Cooperation*, (4): 27-50.
- Morales, R. (2016). *Islamic finance and markets*. London: Law Business Research Ltd
- Noulas, A. (1999). Profitability and efficiency of the greek banks (1993-1998). *Journal of the Banking Association of Greece*, 19(20), 53-60.
- Nur, A. M. (2016). İslami Bankacılığın (Katılım Bankacılığının) Gelişimi ve Performans Açısından Değerlemesi: Türkiye ve Malezya Örneği, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Nuriyeva, Z. (2014). *Factors Affecting the Profitability of Azerbaijan Banking System* (Doctoral dissertation, Eastern Mediterranean University (EMU)-Doğu Akdeniz Üniversitesi (DAÜ)).
- Odabaşı, M. (2011). Faizsiz Bankacılık Eğitim Notları Kuveyt Türk. 12–20.
- Olweny, T. and Shipho, T. M. (2011). Effects of banking sectoral factors on the profitability of commercial banks in Kenya. *Economics and Finance Review*, 1(5), 1-30.
- Omar, M., Abduh, M. ve Sukmana, R. (2013). *Fundamentals of Islamic money and capital Markets*. Singapore: Wiley.
- Ökte, M. Kutluğhan Savaş (2016). The role of Islamic finance in shaping the new financial order. *International Journal of Business and Social Science*, 7 (2), 229-237.
- Önk, Halime (2015). *Osmanlı dönemi para vakıflarıyla günümüz katılım bankalarının karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Özdemir, M., Aslan, H. (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası*. Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Ankara.

- Özen, E. (2019). *Katılım bankacılığına özgü yatırım araçları ve dünyada katılım bankacılığı*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Özkan, H. (2012). Katılım bankalarının klasik bankalarla karşılaştırılması. (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Özsoy, İ. (2011). *Türkiye'nin yükselen sektörü; katılım bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği.
- Özsoy, İ. (2010). *Türkiye'de katılım bankacılığı*. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları.
- Özulucan, A. ve Deran, A. (2009). Katılım bankacılığı ile geleneksel bankaların bankacılık hizmetleri ve muhasebe uygulamaları açısından karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (6), 85-108.
- Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de katılım bankacılığı ve bankacılık sektöründeki önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1 (31), 296-324.
- Polat, A. (2009). Katılım bankacılığı: dünya uygulamalarına ilişkin sorunlar fırsatlar; türkiye için projeksiyonlar. A. Yabanlı (Ed.) içinde, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı* (s. 77-117). İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Yayın No: 1. Erişim: 10 Nisan 2021. <http://www.tkbb.org.tr/tkbb-yayinlari>
- Rasiah, D. (2010). Review of Literature and Theories on Determinants of Commercial Bank Profitability. *Journal of Performance management*, 23(1).
- Rodoplu, B. C. (1997). Faizsiz bankacılığın dünü ve bugünü. *Bereket Dergisi*, (1), 8-9.
- Rosly, S.A, and Bakar, M.A.A. (2003). Performance of Islamic and mainstream banks in Malaysia. *International Journal of Social Economics*, 20, 1249-1265.
- Safarli, Elmir ve Gumush, G., K., "The Effect of Macroeconomic Factors on the Performance of Azerbaijan Banking System", *Journal of Money, Investment and Banking*, ISSN 1450- 288X Issue 25 September, 2012
- Safiullah, M. (2010). Superiority of conventional banks & Islamic banks of Bangladesh: a comparative study. *International Journal of Economics and Finance*, 2(3), 199-207.
- Salaam Gateway (2020). *State of the global islamic economy report 2019/20*. Erişim: 30 Nisan 2021. <https://www.salaamgateway.com/specialcoverage/SGIE19-20>
- Samad, A and Hassan, M.K. (1999). The performance of Malaysian Islamic bank during 1984-1997: An exploratory study. *International Journal of Islamic Financial Services*, 1 (3), 1-14.
- Samad, A. (2004). Performance of interest-free Islamic banks vis-a-vis interest-based conventional banks of Bahrain. *Journal of Economics and Management*, 12 (2), 12-25.

- Samırkaş, M., Evci, S., & Ergün, B. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8), 117-134.
- Schuster, F. (2013). Perspektiven des Islamic Banking im deutschen Bankenwesen unter Betrachtung der Finanzstabilität, des Gewinnstrebens deutscher Banken und Berücksichtigung des deutschen Absatzmarktes. In *Deutsches Institut für Bankwirtschaft Schriftenreihe*, Band 10 (b), 12.
- Scott, J. W., and Arias, J. C., (2011). Banking Profitability Determinants. *Business Intelligence Journal*, 4(2), 209-230.
- SERPAM (2013). *İslami finans kavramı, ürünler, dünyada ve Türkiye’de gelişimi ve geleceği*. İstanbul.
- Shanko, T., Mekuanint, A. T., & Mengesha, T. (2019). Factors affecting profitability: an empirical study on Ethiopian banking industry. *International Journal of Commerce and Finance*, 5(2), 87.
- Siddiqui, A. (2008). Financial contracts, risk and performance of Islamic banking. *Managerial Finance*, 34(10), 680-694.
- Srairi S.A. (2009). Factors influencing the profitability of conventional and Islamic commercial banks in GCC countries. *Review of Islamic Economics*, 13 (1), 5-30.
- Staikouras, C., & Steliaros, M. (1999). Determinants factors of profitability of the Greek banking system. *Journal of the Banking Association of Greece*, 19(20), 61-66.
- Standard & Poor’s (S&P) (2020). *Global ratings*. Islamic finance outlook 2020 Edition
- Stubing, D. (2021). *World’s best islamic financial institutions 2021*. <https://www.gfmag.com/magazine/may-2021/best-islamic-financial-institutions-2021>
- Sufian, F. (2010). Does foreign presence foster Islamic banks’ performance? Empirical evidence from Malaysia. *Journal of Islamic Accounting and Business Research*, 1(2), 128-147.
- Sümer, G. ve Onan, F. (2016). Dünyada faizsiz bankacılığın doğuşu, Türkiye’deki katılım bankacılığının gelişme süreci ve konvansiyonel bankacılıktan farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), 296-308.
- Syafri, M. (2012, September). Factors affecting bank profitability in Indonesia. In *The 2012 International Conference on Business and Management*, 237 (9), 7-8.
- Şahan, A. (2015). Katılım Bankacılığının Gelişimi Türkiye’deki Durumu ve Kullandığı Yöntemler (Murabaha), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Tabakoğlu, A. (2013). *İslam iktisadına giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

- Takur, S. (2019). *Katılım bankalarının finans sektöründeki yeri: Iğdır Üniversitesi öğrencilerinin katılım bankası algısı üzerine bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Taşkın, F. D. (2011). Türkiye’de ticari bankaların performansını etkileyen faktörler. *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.
- Teker, S., Teker, D., & Kent, O. (2011). Measuring commercial banks’ performances in Turkey: A Proposed Model. *Journal of Applied Finance and Banking*, 1(3), 97.
- Tekin, A. (2017). *Türkiye kira sertifikaları ile islami finans piyasalarındaki eşdeğer ürünler arasında bir karşılaştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu.
- TKBB (2014). *Katılım bankacılığı ve faizsiz finans çalıştay raporu*. (2014). Ankara.
- TKBB (2018). *Katılım finansmanında yeni yaklaşımlar*. 8. Yayın, İstanbul: TKBB Yayınları.
- TKBB (2021). *Katılım bankacılığı strateji güncelleme (2021-2025)*. Türkiye Katılım Banklar Birliği Yayını
- TKBB, (2017). *Faaliyet raporu*. Türkiye Katılım Banklar Birliği Yayını
- TKBB, (2021). *Faaliyet raporu*. Türkiye Katılım Banklar Birliği Yayını
- Tok, A. (2009). *İslami finans sistemi çerçevesinde sukuk (İslami tahvil) uygulamaları, katılım bankaları ve Türkiye açısından değerlendirmeler*. (Yeterlilik Etüdü). Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi.
- Tomola, M.O., (2013), Determinants of Banks’ Profitability in a Developing Economy: Evidence from Nigeria. *Organizations and Markets in Emerging Economies*, 4 (8), 97-111.
- Topdağ, D. (2018). Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türkiye’deki Katılım Bankaları Üzerine Bir Nedensellik Analizi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Tunç, H. (2010). *Katılım bankacılığı felsefesi, teorisi ve Türkiye uygulaması*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.
- Tunç, H. (2016). *Katılım bankacılığı - felsefesi, teorisi ve Türkiye uygulaması*. İstanbul: Nesil.
- Türker, H. (2010). *İslami finans sisteminde finansal aracılık: Dünya’daki gelişmeler ve sermaye piyasasının geliştirilmesi açısından Türkiye için öneriler*. (Yeterlilik Etüdü). Sermaye Piyasası Kurulu Aracılık Faaliyetleri Dairesi, Ankara.
- Türker-Kaya, Y. (2002). Türk bankacılık sektöründe karlılığın belirleyicileri 1997-2000. *BDDK, Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporları*, 2002/1.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği*. (tarih yok). *Tarihçe*: Erişim: 10 Nisan 2021. <http://tkbb.org.tr/tarihce>

- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım bankacılığı ve Türkiye'deki finansal yapı*. (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Uyan, U. (2018). Faizsiz finans değerlendirmeleri. *Katılım Finans*, 2 (9), 37.
- Vong, P. I. and Chan, H. S. (2009). Determinants of bank profitability in Macao. *Macau Monetary Research Bulletin*, 12(6), 93-113.
- www.finansgundem.com Erişim: 10 Nisan 2021.
- www.vakifkatilim.com Erişim: 10 Nisan 2021.
- Xu, J. X., Li, N., & Ahmad, M. I. (2018). Banking performance of China and Pakistan. *Entrepreneurship and Sustainability* 5(4), 929-942.
- Yanpar, A. (2014). *İslâmi finans ilke araç ve kurumları*. İstanbul: Scala Yayıncılık,
- Yanpar, A. (2015). *İslami finans ilkeler, araçlar, kurumlar*. İstanbul: Scala.
- Yardımcıoğlu, M., Koçarlan, H., Annaç Göv, S . (2016). İslam kalkınma bankası. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2) , 69-82.
- Yılmaz, H. N .(2010). Türkiye’de Katılım Bankaları Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyeti: Türkiye Finans Katılım Bankası Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Yozgat, F. (2010). *Faizsiz ekonomi*. Ankara: Araştırma Yayınları,
- Yurttadur, M., Yıldız, İ. (2017). *Faizsiz finans*. İstanbul: Beta Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı

: Mujeeburaħman GHAFORI

